

2014
ročník LVII

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 1

2014
ročník LVII

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 1

Obsah

Šlonzáci na Těšínsku a sčítání lidu v letech 1910 a 1921 1
Dan Gawrecki

K činnosti finanční stráže na Bohumínsku v letech 1918–1938 9
Ondřej Kolář

Současný rozvoj dopravní infrastruktury Těšínska a jeho vliv na životní prostředí 15
Daniela Podstawková – Jana Strakošová

Za jezuitou Rudolfem Zubkem 24
David Pindur

Muzeum Těšínska v roce 2013 28
Výroční zpráva
Zbyšek Ondřeka

Z nové literatury (nejen) o Těšínsku 36
Radim Jež – David Pindur

Města a obce Těšínska se představují 37
Slezská Ostrava
Eva Teuerová

Články v tomto periodiku jsou recenzovány nezávislými recenzenty.

Vydává Muzeum Těšínska,
příspěvková organizace zřízená Moravskoslezským krajem.

Adresa redakce:
Muzeum Těšínska, p. o., Hlavní tř. 115/15, 737 01 Český Těšín
tel.: 558 761 216, fax: 558 761 223
e-mail: radim.jez@muzeumct.cz

Redakce:
Odpovědný redaktor: PaedDr. Zbyšek Ondřeka
Výkonný redaktor: prof. PhDr. Rudolf Žáček, Dr.
Tajemník redakce: PhDr. Radim Jež
Redaktor: PhDr. David Pindur, Ph.D.

Redakční rada: PhDr. Karel Bogar; prof. PhDr. Mečislav Borák, CSc.;
prof. PhDr. Dan Gawrecki, CSc.; doc. PhDr. Blažena Gracová, CSc.;
doc. PhDr. Dušan Janák, Ph.D.; prof. PhDr. Zdeněk Jirásek, CSc.;
PhDr. Jaromír Kalus; prof. PhDr. Irena Korbelářová, Dr.;
doc. PhDr. Pavel Kouřil, CSc.; PhDr. Karel Müller;
doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D.; Mgr. Jiřina Veselská

Jazyková editace: Mgr. Lenka Ježová Bichlerová
Překlad resumé do anglického jazyka: Mgr. Lenka Mandrysová
Grafický návrh: Petr Tesař, UPGRADE CZ s. r. o., Ostrava
Odevzdáno do tisku: 30. 6. 2014
Vyšlo: 14. 7. 2014
Tisk: Printo, spol. s r. o., Ostrava

Nevyžádané rukopisy, fotografie a kresby se nevracejí.
Za obsahy článků zodpovídají autoři.
Při úpravě rukopisu je nutno řídit se pravidly zveřejněnými
na adrese: http://www.muzeumct.cz/pokyny_pro_autory/.

Časopis lze zakoupit v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně,
Pražská 3/14 nebo v jeho pobočkách: ve Výstavní síni Musaion
v Havířově, v Památníku životické tragédie v Havířově-Životících,
v Kotulově dřevěnce v Havířově-Bludovicích,
v Archeoparku v Chotěbuzi-Podoboře,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Jablunkově,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Karvině-Fryštátě,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Orlové-Lutyni,
v Technickém muzeu v Petřvaldě a v Klubu Muzea Těšínska.
K dostání i v Gorolském turistickém informačním centru v Mostech
u Jablunkova.

Rozšiřuje vydavatel. Předplatné nebo jednotlivá čísla si lze
objednat na výše uvedené adrese či tel. č. 558 761 224.

Vychází čtvrtletně, cena jednoho výtisku je 40 Kč, celoroční
předplatné činí 160 Kč + poštovné. Členové Klubu Muzea Těšínska
získávají časopis v rámci ročního předplatného 250 Kč.

Identifikační číslo: ISSN 0139-7605
Evidenční číslo MK ČR: E 11319
Podávání novinových zásilek povoleno Oblastní poštou v Ostravě
č. j. 2726/92-P/1 ze dne 30. 11. 1992.

Šlonzáci na Těšínsku a sčítání lidu v letech 1910 a 1921

Dan Gawrecki

Po první světové válce byla narýsována nová mapa Evropy. Jednotlivé státy se snažily různými způsoby demonstrovat legitimitu svých hranic nebo svých územních nároků. K těmto způsobům patřilo zejména ve státech, v nichž se při chápání národa zdůrazňoval jako hlavní kritérium jazyk, sčítání lidu. S ním souvisela většinou i kontroverzní prezentace a interpretace národnostní skladby státu.

Pozornost se zaměřila na pohraniční teritoria na periferii někdejších i nových státních útvarů. Obyvatelstvo v nich žijící až do druhé poloviny 19. století mnohdy necítilo zvláštní potřebu hlásit se k nějakému formujícímu se novodobému národu, byť mluvilo nářečím, které se považovalo za součást příslušného „národního“ jazyka. V 19. století trvalo např. poměrně dlouho, než si slovanští Moravané „uvědomili“, že patří k českému národu. Ještě déle trvalo, než se elity mluvící na Opavsku českým nářečím přetransformovaly z moravského k českému národnímu povědomí. Na Hlučínsku včleněném do Československé republiky po první světové válce se tamní Moravci mnohdy necítili být Čechy ani v meziválečném období. V literatuře se v té

souvislosti setkáme s tvrzeními o opoždění národního vývoje, jež bylo doháněno řadu desetiletí.¹ Taková hodnocení nejsou nejšťastnější, národní identity se utvářely na zmíněných územích jinak než v centrech národního hnutí.

Ještě složitější byla situace v regionech jazykově smíšených. K těm patří Těšínsko. Německý jazyk se prosazoval v úřadech a ve městech, základní školy na vesnicích byly v podstatě do 60. let „moravské“, na venkově se mluvilo slezskými dialekty, které ve východní a střední části země byly bližší polštině, v západní (Frýdecko) češtině. Polské národní hnutí získalo po revoluci 1848/49 převahu nad českým, což se projevovalo ve školství, církevním životě, do jisté míry i v politice. S jeho ambicemi, tj. se skrytě i otevřeně hlásaným programem obnovení polské státnosti, nesouhlasila početná skupina lidí mluvících převážně slezsko-polským dialektem, jejíž rodokmen můžeme sledovat rovněž od let 1848/49. Tvrdili, že vystupují proti všepolské (*wszechpolska*, *allpolnisch*, nikoli velkopolská, *großpolnisch*, jak se někdy nepřesně uvádí) politice a propagandě. Jejich názory získávaly sympatie také v souvislosti s kritikou přistěhovalectví

Honosná budova na křižovatce ulic Frýdecká a Jablunkovská, v níž se nacházel hotel a restaurace, se po rozdělení Těšínska a vzniku Českého Těšína stala po dobu devíti let provizorním sídlem městského úřadu. Kanceláře v sousedním domě (Frýdecká 8) využívala Koždoňova Slezská lidová strana, od října 1920 zde byla redakce časopisu „Ślōzak“. Svaz Slezanů zřídil v přízemí centrálu konzumu, ve kterém svým členům za výhodné ceny nabízel potraviny, oděvy a smíšené zboží, kolem r. 1930, archiv Henryka Wawreczky

Haličanů do průmyslové oblasti. Civilizační zaostalost a negramotnost haličských imigrantů (*robotnik galicyjski – analfabeta ciemny*) se stala účinným argumentem. Šlonzakovské² hnutí bylo zformováno v regionální politickou stranu v čele se skočovským učitelem Josefem Koždoněm. Počet šlonzakovců – aktivních stoupenců Slezské lidové strany – nelze přesně zjistit. Avšak skutečnost, že ve volbách do slezského zemského sněmu ve venkovském bílském okrese v roce 1909 zvítězil Josef Koždoň nad lídrem polských národovců Józefem Londzinem, nasvědčuje, že nešlo o zanedbatelnou část polsky mluvících Šlonzáků.³ Nejen rakouskou, ale i americkou literaturu týkající se národnostní otázky ve střední Evropě mimořádně zaujala v posledních desetiletích skupina tzv. indiferentních, resp. národně „netečných“ (*imagined noncommunity, national indifference*) obyvatel narušující později vytvořenou představu o soupeření vyhraněných národních celků.⁴ Vyskytuje se i tvrzení, že tito lidé byli vlastně nuceni k tomu, aby se přihlásili k jedné z uznaných obcovacích řečí zjišťovaných v Předlitavsku ve sčítáních lidu od roku 1880 a tím nepřímo i k některé národní kolektivitě. Obcovací řeč, tj. jazyk, jímž sčítaný mluvil ve veřejném styku, nebyla sice úředně považována za ukazatel národní příslušnosti, potřebné kritérium pro určování národnosti však oficiálně neexistovalo. Sčítání obcovací řeči bylo obecně považováno za referendum o národnosti.⁵

Šlonzáci, tj. v podstatě polsky mluvící Slezané akcentující svými postoji prioritu své slezské teritoriální příslušnosti a odmítající polské národní snahy, za jejichž mluvčí se považovali koždoňovští šlonzakovci s tiskovým orgánem *Ślązak*, poprvé zaujali stanovisko k oficiálnímu sčítání lidu v roce 1910. Občas se i dříve vyskytly úvahy o „slezské národnosti“, traduje se, že Koždoň usiloval o dovršení formování slezské národnosti, nicméně ve svém prvním projevu v zemském sněmu zdůrazňoval, že odmítá každý nacionální šovinismus, že usiluje o zachování starých kmenových slezských zvláštností a kulturní individuality. Považoval se za Rakušana, odmítal „polskou vlast“.⁶ Paradoxně tak můžeme Koždoně a jeho spolupracovníky považovat ne-li zrovna za vyznače (západního) státního pojetí národa, tak přinejmenším za k monarchii nejloajálnější skupinu obyvatel v Rakouském Slezsku. Jejich obvyklé označování za renegáty a separatisty bychom měli, pokud jde o vztah ke státu, ale i z dalších důvodů odmítnout.⁷

Není záměrem příspěvku podrobně vylíčit a v souhrnu posoudit nejružnější šlonzakovské aktivity. Bude nás zajímat hlavně postoj ke sčítání lidu a s tím spojeným národnostním soupeřením v regionu nabývajícím rysů animozity. V již zmíněném sněmovním projevu z 8. listopadu

1910 Koždoň neusiloval o formulování definice národa, zřejmě záměrně se vyhnul úvaze, zda „své“ Šlonzáky považuje za zvláštní národnost nebo národ, ale vymezil se vůči polštině, polským politickým aktivitám, zdůraznil, že jazyk nepovažuje za rozhodující ukazatel národní příslušnosti, vyzdvihl kmenové zvláštnosti i státní příslušnost a hlavně subjektivní nezávislé rozhodnutí každého jednotlivce.⁸

Před sčítáním lidu v roce 1910 šlonzakovský tiskový orgán *Ślązak* zdůrazňoval v duchu úředních instrukcí, že nejde o sčítání národností, ale o zjišťování obcovací řeči. Předpisy týkající se sčítání byly obšírně prezentovány a komentovány. Jazykovým záležitostí byla věnována jejich III. kapitola.⁹ Dočteme se v ní, že *obcovací řeč [język towarzyski czyli potoczny] [...] vůbec není přesným znakem národní příslušnosti, spíše se vztahuje k prostředí, v němž jednotlivec žije. Ještě méně obcovací řeč rozhoduje o příslušnosti kmenové nebo stranické. Tím, že se nazýváme „Šlonzáky“, chceme především poukázat na svou kmenovou odlišnost na rozdíl od národovců nejrůznějších odstínů, kteří kladou hlavní důraz na národní příslušnost. Pro nás, Šlonzáky, je původní příslušnost k polskému národu, s nímž nás kromě společné mluvy nic nespojovalo, záležitost druhořadého významu; bližší je košile než kabát, odlišnost kmenová je pro nás důležitější [...].*

Přitom nezapomínejme, že název „Šlonzák“ neslouží k označení nějaké řeči nebo národnosti. Národnost charakterizují kromě řeči ještě jiné činitele. Sčítání obyvatelstva se neptá na národnost ani na mateřskou řeč, ale na obcovací jazyk [...]. Na otázku sčítacího komisaře týkající se obcovacího jazyka budou stoupenci naší strany odpovídat v souladu s požadavkem zákona: „Mým obcovacím jazykem je polština. Jiní odpovídi: Mým obcovacím jazykem je němčina [...]“. Kdo mluví oběma jazyky, bude se muset rozhodnout, který z nich považuje pro sebe za obcovací. Není třeba se obávat, že polští Slezané, kteří uvedou polštinu za svůj obcovací jazyk, tím přispějí k posílení pozic polských národních stran; tyto strany stejně jako slezská strana zůstanou jen jednou ze součástí polského obyvatelstva ve Slezsku.

Postoje koždoňovců ke sčítání lidu v roce 1910 budou ještě v dalším výzkumu blíže vylíčeny a charakterizovány, je však patrné, že se dosti lišily od přístupu polského nebo českého národního tábora. Agitace pro některý z jazyků nepřipadala v úvahu. Nabádat k přihlášení se k němčině by zřejmě odpovídalo sympatiím mnohých (tzv. dajč-frajndlišských) šlonzakovců, ale mohlo Slezské lidové straně uškodit. Ta využívala spíše kritiky nacionálních polsko-česko-německých rozepří, aby se sama předvedla jako smířlivá, nadnárodní,

nadkonfesní a sjednocující. Jen na okraj uvádíme skutečnost, že mezi Šlonzáky nebyli tenkrát zmiňováni česky mluvící Slezané. To se změnilo po rozdělení Těšínska po první světové válce. V této souvislosti připomínáme, že ne všichni odpůrci polských národních snah, kteří mluvili polským dialektem, byli Koždoňovými přívrženci.

Za světové války Koždoň a jeho stoupenci nejdříve věřili ve vojenský úspěch centrálních mocností. Když se od nich začala válečná štěstěna odvracet, koordinovali svůj postup s německými politickými stranami na Ostravsku a v Horním Slezsku. Patřili k propagátorům neutralizace Slezska, tj. vzniku mezinárodně garantovaného nárazníkového slezského státu mezi Německem, Polskem a Československem, o němž předpokládali, že po několika letech bude připojen k poválečnému Německu. Když se i tato představa stala chimérou, snažili se alespoň zabránit rozdělení Těšínska. Za výhodnější pro sebe považovali, vzhledem k vyhoceným polemikám a střetnutím s polskými národovci, začlenění historického Těšínska do Československé republiky. Den 28. červenec 1920, kdy došlo k rozdělení země, byl pro ně dalším trpkým zklamáním i proto, že většina Šlonzáků žila na území Polské republiky.¹⁰

První československé sčítání lidu se konalo v únoru 1921. Snahou československé administrativy bylo vykázat co největší počet státních občanů české a slovenské (později československé) národnosti.¹¹ Místo dřívější obcovací řeči byla zjišťována národnost na základě mateřského jazyka. Toto kritérium bylo přijato po diskuzi, až polemické výměně názorů.¹² Vyskytovaly se ovšem dvě výjimky. Týkaly se Židů a Šlonzáků, jež se mohli rozhodnout podle individuální volby. Mateřštinou značné části Židů byla totiž němčina, mateřštinou a koneckonců i obcovacím jazykem rozhodující částí Šlonzáků bylo polské nářečí. Židé byli považováni ve statistice za zvláštní národ, Šlonzáci se však museli rozhodnout, zda budou zapsáni jako Šlonzáci-Čechoslováci, Šlonzáci-Poláci nebo Šlonzáci-Němci. Podle připojeného atributu pak byli začleňováni k jednotlivým národnostem. Nelze se divit tomu, že Poláci (čs. občané polské národnosti) se cítili být zavedením této kategorie poškozeni, navíc když řada přistěhovalců z Haliče, kteří neměli v ČSR ještě domovské právo a tedy ani státní občanství, byli vykazováni jako cizinci. To platí i o části lidí původně z polské části Těšínska, žijících na československém území.¹³ Zavedení kategorie Šlonzáků odporovalo obecným deklarovaným zásadám sčítání; protože jejich mateřská řeč byla v převážné většině polská, měli být zařazeni mezi Poláky. Proti tomu se namítalo, že postrádají polské národní uvědomění. Statistik Antonín Boháč ještě před sčítáním napsal, že

K nastávajícímu sčítání lidu.

Kdo se za svůj jazyk stydl, hoden potugy všech lidí!

Cechové!

Opět blíží se důležitý okamžik sčítání lidu. Osudným bude den 31. prosince 1910 pro nás, ukáže-li se lid náš slabým, avšak přinese nám rozhodné vítězství s dalekosáhlými důsledky, osvědčí-li se český lid silným a nezapře-li svou národnost, svůj jazyk, své slavné české předky.

Jediný tento den rozhodne o důležitých zájmech každého z nás na dlouhou řadu let. Dle stavu v den 31. prosince bude provedeno sčítání lidu, při němž dlužno přiznat také obcovací řeč. Dle počtu jednotlivců, kteří přiznají obcovací řeč českou, polskou nebo německou, bude v příštích letech počítán počet příslušníků českého, polského a německého národa. Na tento počet bude se ukazovati při zřizování škol pro ten či onen národ, dle tohoto počtu bude se rozhodovati o důležitých právech naší národnosti, o zákonech jazykových a školských, dle tohoto počtu budou moci synové našich lidí dosáhnouti více nebo méně míst u veřejných úřadů a podniků a tento počet bude míti také vliv na naše zájmy hospodářské.

Sebe vroucnější láska k národu, kterou Čechi ve svém nitru chová, pozbývá významu, když v onom rozhodném okamžiku nepřihlásí se k české řeči.

Protož každý Čech zapiš nebo přiznej pouze jazyk český za svou obcovací řeč a nestrp, aby toto přiznání sčítací bylo podlédné a bezprávně měněno kýmkoliv!

Kdo z našich udá nesprávně německý jazyk jako svou obcovací řeč, zradil tím nejsvětější zájmy svého národa. Posiluj tím posici našich národních odpůrců, kteří usilují o naši národní zkázu hospodářskou i osvětovou. Stává se zjevně opovržením hodným odrodilcem, na kterého se stejným opovržením pohlíží jak národ zrazený, tak národ, ku kterému se buď z nemuzného strachu nebo z mrzkých úmyslů zistných přidá.

Nikomu, kdo udá za obcovací řeč jazyk český, nesmí proto býti ukrivněno. Neboť koná tím toliko své právo a svou povinnost. Také vláda to opětovně uznala. Všem politickým úřadům přísně nařizeno, nestrpěti žádného násilí a žádně nesprávnosti v tom směru. Povolání činitelů českých budou bdíti, aby příkaz ten byl také zachován. Hlavně Vy, drazí rodáci a soukmenovci, kteří žijete v kruzích národně smíšených, vezte, že v tomto rozhodném okamžiku stojí za Vámi celý národ náš, veškerí poslanci českí bez rozdílu stran, kteří chránití Vás budou proti každému bezprávi a útisku se strany Němců i úřadů.

Cechové! Nastává chvíle rozhodná. Veškerá práce ve prospěch našich menšin dosud vykonaná zhroutila by se, kdybyste v této chvíli opustili svatou věc národní! Národ náš dokázal slavnými svými dějiny, že dovede býti hrdinným; se zbraní v rukou ubíjí druhdy svá práva, svou řeč a vlast českou, své přesvědčení proti přemoci nepřátelské! Dovede bohdá práva svá ubíjíti též proti podlému a úskočnému nepříteli, který se při tomto sčítání lidu chystá k rozhodnému útoku na naši svatou věc. V tomto boji spoléhá národ náš na každého jednotlivce a očekává, že každý věrný Čech i Češka vykonají svou povinnost!

Při nastávajícím sčítání lidu dbej každý těchto pravidel:

I. Každý Čech přihlásí se za všech okolností k českému jazyku obcovacímu.

II. Nikdo nepřiznává a nezapisuj vedle českého též německý jazyk neb polský obcovací. Neboť tím nastalo by nebezpečí, že bude český jazyk vyškrtnut.

III. Hlavy rodin udejte český jazyk obcovací u každého člena své rodiny zvlášť a výslovně slovem „český“ (ne tedy jen dvěma čárkami nebo odobě). Dle předpisu mají hlavy rodin také za nemluvlivata, osoby hluchoněmé nebo slabomyslné a podobné udáti jazyk obcovací.

IV. Svěprávné osoby, žijící s cizí rodinou v jedné domácnosti, tedy tovaryši, učedníci, služky a jiná četa, nočníčníci atd., mají po zákonu právo rozhodovati samostatně o své obcovací řeči a není tedy hlava rodiny, ve které žijí, oprávněna jím obcovací řeč samovolně určovati.

Každý našinec, kterému by bylo pro udání jazyka českého, jako obcovací řeči, kýmkoliv a jakkoli vyhrožováno, učinil neprodleně oznámení příslušnému úřadu c. k. okr. hejtmanství, po případě c. k. mistodržitelství se žádostí za ochranu a nebuďte-li mu v čas poskytnuta pomoc, obrať se na c. k. ministerstvo vnitra ve Vídni a současně na české poslance proslavených Národních rad českých, (Praha, Vodičkova ul. 20), z míst na Moravě na Moravský odbor Národní rady české v Brně (Veselá ul. č. 37), ve Slezsku na Slezský odbor Národní rady české v Opavě (Nádražní 23) a v Dolních Rakousích na Dolnorakouský odbor Národní rady české ve Vídni (L., Grünengasse 4). Totéž učin, kdybys se dovedl o nátlaku a vyhružkách, činěných jiným soukmenovcem. Čeští poslanci všech stran slibují vydatnou pomoc a intervenci ve všech takových případech!

VI. Kdyby sčítací komisař při vyplňování rubriky „obcovací řeč“ dovolil si nemístné poznámky nebo dokonce domlouval, aby za obcovací řeč přiznal jazyk německý nebo polský místo českého a podobně, buď mu toto jednání ihned ve slusné formě vytknuto a pohroženo oznámením k úřadu; neustane-li, buď to ihned oznámeno c. k. okresnímu hejtmanství a současně také příslušné Národní radě české k zakročení poslaneckému.

VII. Každý přesvědčí se nahlédnutím do archu soupisného, byla-li rubrika „obcovací řeč“ správně dle jeho přiznání zapsána, a zakročí ihned, nestalo-li se tak.

VIII. Každý uvědomělý Čech agituj mezi svými nerozhodnými soukmenovci, aby nezapadli svůj národ při tomto sčítání nad jiné důležité pro další náš národní rozvoj, ba pro samu existenci našich národních menšin!

Knihtiskárna Jos. Fibingera v Orlové — NEM.VI

Agitační leták vyzývající české obyvatelstvo na Těšínsku, aby při sčítání lidu na sklonku r. 1910 přiznávalo jako obcovací jazyk výhradně češtinu, Muzeum Těšínska

Agitační leták rozšiřovaný
před sčítáním lidu v r. 1921.
Šlonzáky upozorňoval,
že „nikdy nebyli Poláky“,
a proto se mají při sčítání
přihlásit jako Šlonzáci-
-Čechoslováci,
Muzeum Těšínska

Šlonzocy!

Jeszcze przed 80 rokami bronili sie naszy przotkowic przed polszczyznym. Prawili hernie że som Morawcy! We szkołach czytali z morawskich ksionzek, w kościele rzykali i śpiewali z morawskich kancynoluw, doma rzondzili po naszymu.

Podziwielie sie na gory a najdziecie tam jeszcze dość morawskich ksionzek. Kandy sie tam wziyny? Jeszcze przed niedownym czytali w nich waszy ojcowie, starzicy, matki i starzynki. Aż do dziś mają te ksionzki w zocy!

Prziszol ksiąc — polak, rector musieli uczyć po polsku, aby nie stracił zarobku w kościele. Rakuski urzyndy pomagaly polszczyz. Šlonski lud oprzył sie na moc miejscach polszczyzie. Šlonscy Morawcy w moeka dziedzinach bronili sie a jejich postympowani musi być i dziśok jeszcze šlonskimu ludowi wzorem. Naszy ojcowie nie chcieli być Polokami!

**W Niemiecki Lutyni ciekla krew
šlonskiego ludu za morawskom szkołym!**

Krwim, harešłym starcuw, przenasledowanim
złomali odpor Morawcuw a gwołtym dali
ludziom polskom szkołym!

Šlonscy katolicy od downa śpiwali s kancynola Onderka i Fryczaja. Z uporym wrocili sie od polskiego kancynola Janusza. Farorz Jan Zmijka z Niem. Lutyni musiol go napisac po naszymu a dziepro potym nasz lud go przijon.

Niewiercie tym kierz miyndzy šlonskim ludym szyzrom leż, że każdy, kiery sie za Czechosłowaka przygłosi, musi wystompić z katolicki wiary. W republice czechosłowacki zabespieczona jest wolność religii i wiary. Každzy, kiery sie do czechosłowacki narodowoci przygłosi, moze zustać wiernie w swej wierze, tusz i rzymsko-katolicki. Ewangelicy šlonscy mieli i mają jeszcze teras kochani w kancynole Trzanowskiego — Cithare sanktorum! Marnie namagali polscy ksiendzewie Otto, i Heczko zamiynić czechski kancynol Trzanowskiego śpiewnikami dowiezionymi z Warszawy. Gdy w roku 1865 po pierzsy roz zaśpiwail w Ligotce Kameralnej czyście po polsku, tusz ludzie zaplakali i odeszli z kościoła.

Ze tżami w oczach a z bolešciom w sercach łonczyli sie z morawskom rzeczon a aż po dziśio powiadajom, że nie som Polokami. Dialego tész na moc miejscach polskom szkołym rozpuścili. W Niemiecki Lutyni, Wierzniewicach, Porembie, Skrzeczoniu i jeszcze indzi morawšom szkołym zalożyli.

Šlonscy Morawcy zaś sie zgłoszum ku narodowoci czechosłowackej. Przenuwierzili byście przeszłości waszych przotków, kudyście sie nie glosili za Šlonzakuw-Czechosłowakuw!

Polocyście nigdy niebyli!

Spomnijcie se jakom hruczym szyzrzyli na Šlonsku w czasie plebiscytu! Dziśok sie jusz niepotrzebujecie boć, że was polscy terroriści tłu bydom, że wam majontki spolom. Niemcyście nie sum, ponieweczście sum Słowanie!

Zgłoscie sie za Šlonzakuw-Czechosłowakuw!

Tyn, kierego ojciec lebo matka byli Morawcami, nie moze być ani Polokym ani Niemcem! Przy spisie ludu zapiszcie sie jako większość Šlonzokuw:

Šlonzak - Czechosłowak!

Šlonzáci na Těšínsku jsou podle jazyka a kmenové příslušnosti národnosti polské, podle vnitřního cítění nejsou národnosti polské.¹⁴ Pracovník ministerstva zahraničí Josef Chmelař v brožurce vydané v polovině 30. let spekuloval: *Bylo by snad možno přiklonit se k názoru většiny filologů, kteří shledávají, že přechodný šlonzácký dialekt obsahuje více prvků polských než českých a uvésti ty, kdo mluví tímto jazykem jako Poláky? Proti tomu mluvil jiný moment: veliký počet těchto osob neměl polského národního vědomí, ale bránil se tomu, aby byl označován národnostně za Poláky.*¹⁵

Mohli bychom uvádět řadu podobných i odlišných tvrzení, povšimněme si raději samotných Šlonzáků či spíše šlonzakovců. Jejich názory zatím zůstaly stranou pozornosti literatury i publicistiky. Měsíc před sčítáním byl v jejich tiskovém orgánu zveřejněn zásadní článek věnovaný sčítání.¹⁶ Na rozdíl od instrukcí dávaných čtenářům při sčítání v roce 1910 se dočteme, že otázka po národnosti je ve sčítání nejdůležitější, protože dříve se sčítala obcovací řeč, nyní však národnost. O té rozhoduje mateřský jazyk, i když ani ten není výlučným kritériem.

Protože se ve straně vyskytovaly různé názory, bylo na sobotu 5. prosince 1921 svoláno do Českého Těšína vedení strany. Sto delegátů bouřlivě diskutovalo. K diskuzi vyzval Koždoň, jenž na její úvod přečetl stanovisko strany ke sčítání v roce 1910. První skupina diskutujících

(Krzywoń, Pończa, Staniek) soudili, že by sčítání měli uvést v 11. rubrice, týkající se národnosti, Šlżak bez jakéhokoli dodatečného upřesnění. Námitky (vystoupil s nimi rovněž Koždoň) byly vcelku logické – takový zápis odporuje zákonu, sčítací komisař by doplnil chybějící část sám, nejspíše by uvedl českou národnost.

Druhá skupina (Farnik, Smyczek, Walach ze Svibice, Chlumský) tvrdila, že žádná československá národnost neexistuje, že jsou jen Češi a Slováci. Přihlášení k československé národnosti by směřovalo k počeštění polských škol. Tomanek ze Svibice doporučoval, aby se každý podle svého přesvědčení zapsal za Čecha, Poláka nebo Němce s dodatkem, že všichni jsme Slezané.

Třetí skupina (Labaj, Walach z Komorní Lhotky, Cecebauer, Santarius, Hajduk) připomínala, že za „plebiscitu“ jsme zastávali československé stanovisko. To vyjádříme v rubrice 10 (státní příslušnost), kdežto v další podle toho, jak mluvíme, jaké máme politické přesvědčení, uvedeme Šlonzák-Čechoslovák, Šlonzák-Polák nebo Šlonzák-Němec.

Hlasovalo se o dvou rezolucích. Podle první (Farnik) se všichni měli označit za Šlonzáky-Čechoslováky s výhradou, že školy, do nichž chodí jejich děti, nemají být počeštěny. Hlasovalo pro ni 22 přítomných. Prosadila se rezoluce druhá (Labaj – Cecebauer) s podporou 56 hlasujících. Zdůrazňovala minulou i současnou loajalitu vůči státu, požadovala přitom kmenovou a kulturní odlišnost, všichni měli uvést, že jsou Šlonzáci. Konkrétní instrukce měla následující znění: *Jestem Ślżakiem polskim, albo Ślżak-Polak, względnie jsem Slezanem Čechem, względnie, ich bin ein Schlesier deutscher Nationalität. Niech jednak nikt nie omieszka do oznaczenia swojej narodowości dodać słowa „Ślżak“, gdyż dodatkiem tym chcemy ujawnić lojalne nasze stanowisko wobec państwa: sama zaś nazwa Ślżak nie jest ani wystarczająca ani dopuszczalna.*¹⁷ Diskuze a rezoluce naznačují, že jen menšina šlonzakovců (první skupina diskutujících) zastávala názor, že Šlonzáci jsou zvláštní národností, protože odmítali příslušný předepsaný dodatek. Většině zřejmě úřední členění vyhovovalo, určitá část navrhovala, aby se všichni připojili k „Čechoslovákům“. Byla to předzvěst pozdějšího štěpení šlonzakovského tábora.

Podle úřední statistiky bylo v roce 1921 zjištěno z československých občanů na Těšínsku celkem 47 314 Šlonzáků, z toho 29 299 Šlonzáků-Čechoslováků, 21 607 Šlonzáků-Poláků a 1 408 Šlonzáků-Němců.¹⁸ Z cizinců pak 2 472 „českých Šlonzáků“ (1 120 v politickém okrese Český Těšín, 1 351 v politickém okrese Fryštát a jeden v politickém okrese Frýdek) a 1 922 „Poláků bez označení“, které můžeme

snad považovat za Šlonzáky-Poláky (1 115 v politickém okrese Český Těšín, 807 v politickém okrese Fryštát).¹⁹

Údaje jsou příliš všeobecné, protože se týkaly celé tzv. Těšínské župy. Můžeme vypočítat, že ke Šlonzákům se přihlásilo asi 17,33 % z celkového počtu státních příslušníků na Těšínsku, resp. 26,22 % z československých občanů na tzv. Zaolzí (tj. politické okresy Fryštát a Český Těšín). Postrádáme však údaje o počtech Šlonzáků

v jednotlivých okresech a místech. Ve sbírce dokumentů Muzea Těšínska v Českém Těšíně se dochoval rukopisný koncept ze sčítání lidu v roce 1921 v soudních okresech Jablunkov a Český Těšín. Obsahuje údaje o počtu přítomných obyvatel v roce 1910 a 1921, údaje o národnosti a náboženském vyznání. Pro naše potřeby je důležité, že je v nich uveden i počet Šlonzáků přiřazených k Čechům, Polákům a Němcům.²⁰ Podstatné údaje přetiskujeme v následujících dvou tabulkách.

Soudní okres Český Těšín

Nepublikovaný koncept pro úřední potřebu 1921										
	Češi			Slováci	Poláci			Němci		
Obec	Češi	Šlonzáci	Celkem	Celkem	Poláci	Šlonzáci	Celkem	Němci	Šlonzáci	Celkem
Český Těšín	1 712	1 000	2 712		436	255	691	3 459	318	3 777
Dolní Bludovice	323	240	563		1 113	816	1 929	27	15	42
Dolní Datyně	160	27	187		204	141	345		2	2
Dolní Těrlicko	7	415	422		157	89	246			
Dolní Tošanovice	584	124	708		15		15	2		2
Dolní Domaslavice	885	62	947		1		1			
Dobratice	785	57	842		35	6	41			
Dolní Lištná	370	84	454	2	1 203	150	1 353	38	1	39
Dolní Žukov	121	509	630		184	288	472	20	28	48
Guty	36	226	262		306	249	555	2		2
Horní Těrlicko	741		741		613	34	647	17		17
Horní Tošanovice	138	126	264		74	90	164	3		3
Horní Domaslavice	690	6	696		5	12	17	1	2	3
Hnojník	112	253	365		125	95	220	12	7	19
Horní Žukov	11	594	605		100	112	212	9	18	27
Hradiště	123	244	367		290	94	384	8	2	10
Chotěbuz	130	305	435		377	388	765	68	63	131
Kojkovice	37	15	52		221	3	224	3		3
Komorní Lhotka	45	138	183		268	536	804	37	28	65
Konská	182	460	642	6	596	364	960	20	3	23
Místřovice	17	317	334		110	121	231		19	19
Mosty	60	625	685	6	33	324	357	64	37	101
Nebory	15	478	493		254	252	506	4	16	20
Ropice	39	299	338		572	311	883	25	9	34
Řeka	53	25	78		221	157	378			
Smilovice	28	19	47		447	200	647	3	4	7
Stanislavice	23	285	308		52	85	137	8		8
Střítež	49	205	254		235	73	308	24	5	29
Svibice	411	493	904		403	302	705	328	344	672
Soběšovice	834		834		3	28	31			
Šumbark	546	176	722		170	357	527	15	3	18
Třanovice	156	330	486		168	148	316	8	4	12
Třinec	1 065	570	1 635	45	2 982	90	3 072	1 114	27	1 141
Vělopolí	4	129	133		63	139	202			
Životice	101	91	192		281	69	350	2	1	3
Bohušovice (část)	5	3	8		27	25	52	25	6	31
Puncov (část)	6	20	26		23	79	102	2		2
Celkem	10 604	8 950	19 554	59	12 367	6 482	18 849	5 348	962	6 310
Publikované oficiální statistiky										
St. obč. 1910	4 614		4 614		31 316		31 316	6 466		6 466
Cizinci 1910	celkem 902									
St. obč. 1921	18 115		18 115		14 977		14 977	5 278		5 278
Cizinci 1921	554	960	1 514	5	3 030	697	3 727	943		943
Všichni 1921	18 669	960	19 629	5	18 007	697	18 704	6 221		6 221

Soudní okres Jablunkov

Nepublikovaný koncept pro úřední potřebu 1921										
	Češi			Slováci	Poláci			Němci		
Obec	Češi	Šlonzáci	Celkem	Celkem	Poláci	Šlonzáci	Celkem	Němci	Šlonzáci	Celkem
Bocanovice	1	7	8		295	49	344	4		4
Bukovec	24	18	42	15	752	278	1 030			
Bystřice	129	503	632	21	677	1 297	1 974	19	29	48
Hrádek	170	44	214		304	417	721			
Jablunkov	235	669	904	35	1 687	739	2 476	329	96	425
Karpentná	49	43	102		291	129	420	1		1
Košařiska	1	10	11		349	82	431			
Dolní Lomná	12	17	29		613	233	846	7	4	11
Horní Lomná	34	82	116	2	7	475	482	1		1
Lyžbice	86	119	205	2	399	628	1 057	20	17	37
Milíkov	2	54	56	5	449	356	805			
Mosty	37	292	329		1 320	869	2 188	38	34	72
Návsí	192	781	973	11	481	885	1 366	128	9	137
Nýdek	31	166	197		487	1 082	1 569	6	6	12
Oldřichovice	135	238	373	1	425	1 119	1 544	9	6	15
Písek	20	177	197	1	451	429	880	8		8
Tyra	2	2	4		115	298	413	4		4
Vendryně	171	467	638		495	1 579	2 074	40	15	55
Celkem	1 331	3 689	5 020	93	9 587	1 203	20 610	614	216	830
Publikované oficiální statistiky										
St. obč. 1910	153		153		24 215		24 215	900		900
Cizinci 1910	celkem 463									
St. obč. 1921	5 444		5 444		18 950		18 950	769		769
Cizinci 1921	74	160	234	5	643	418	1 061	49		
Všichni 1921	5 518	160	5 678	5	19 593	418	20 011	818		818

Materiál uložený v Muzeu Těšínska je zřejmě úřední koncept, v němž byly prováděny při následné revizi korektury, až se dospělo k číslům uvedeným v Československé statistice. Jde o souhrn údajů o státních příslušnících a cizincích. V celkovém počtu přítomných obyvatel není mezi konceptem a oficiální statistikou velký rozdíl, v souhrnu za celý politický okres Český Těšín jde o 15 obyvatel. Větší rozdíly jsou v počtech příslušníků jednotlivých národností, byly vždy provedeny ve prospěch Čechů. V soudním okrese Český Těšín je v oficiálním sčítání počet Čechů (společně se Slováky, jež byli počítáni v konceptu zvlášť) vyšší o 19 osob, Poláků ubylo 145 a Němců 89. V soudním okrese Jablunkov jsou disproporce větší, v případě Čechů (se Slováky) plus 566, Poláků minus 599 a Němců minus 19. Nicméně rozdíly nejsou tak velké, aby se údaje o Šlonzácích, o něž nám hlavně jde, nedaly interpretovat. Pokud jde o „zvýhodnění“ Čechů na Jablunkovsku, mohlo být snad způsobeno agitační kampaní československy orientovaných Šlonzáků v době sčítání lidu (Karol Smyczek, Alfred Farnik, Wilhelm Farnik) inspirovanou Jožou Vochalou, mj. autorem spisu o Šlonzácích

jako jedné z větví československého národa.²¹ Z čísel uvedených v tabulkách a z jejich srovnání s oficiálními počty přítomného obyvatelstva²² můžeme dospět k těmto poznatkům. Relativně nejvíce Šlonzáků bylo zjištěno v soudním okrese Jablunkov (15 928, tj. 59,67 % ze všeho obyvatelstva, z obcí nezískali převahu jen v Bocanovicích, Bukovci, Karpentné, Košařiskách, Dolní Lomné a Tyře), dále v soudním okrese Český Těšín (16 394, tj. 35,77 %). Z toho lze vypočítat, že v politickém okrese Český Těšín žilo 32 322 Šlonzáků, tj. 44,57 % z přítomného obyvatelstva. Na politický okres Fryštát s 131 233 obyvateli tak zbude nanejvýš 14 992 Šlonzáků, kteří se podíleli na počtu obyvatel okresu pouze 11,42 %. Kdybychom mohli zjistit podíl Šlonzáků z celkového počtu státních občanů, byl by tento podíl poněkud větší. Jinak jsme vycházeli z předpokladu, že na Těšínsku Šlonzáci žili jen na Zaolzí, ignorovali jsme politický okres Frýdek, kde by se dala předpokládat existence několika stovek Šlonzáků hlavně v soudním okrese Slezská Ostrava. Pro přehlednost jsou uvedeny důležitější údaje v následující tabulce:

Šlonzáci na Těšínsku podle sčítání v r. 1921

	Šlonzáků-Čechů	Šlonzáků-Poláků	Šlonzáků-Němců	Celkem (%)
S. o. Český Těšín	8 950	6 482	962	16 394 (35,77)
S. o. Jablunkov	3 689	12 023	216	15 928 (59,67)
P. o. Český Těšín	12 639	18 505	1 178	32 322 (44,57)
P. o. Fryštát	16 660	3 102	230	14 992 (11,42)
Zaolží celkem	29 299	21 607	1 408	47 314 (15,22)

Pozn.: S. o. = soudní okres; P. o. = politický okres

Šlonzáků-Čechů bylo nejvíce v západní části Těšínska, Šlonzáků-Poláků na Jablunkovsku, Šlonzáků-Němců v soudním okrese Český Těšín (nejvíce ve Svibici a Českém Těšíně). Mohli bychom rozvíjet další úvahy o rozmístění Šlonzáků na Těšínsku, k čemuž poskytují materiál cifry z jednotlivých obcí i okresů.

Na místě je však spíše korelace s náboženskou strukturou. V podstatě platí, že pozice Šlonzáků byly silné v místech s početnějším zastoupením evangelíků. V soudním okrese Jablunkov, kde jich bylo nejvíce, převažovali evangelíci nad římskými katolíky, v soudním okrese Český Těšín byla mírná převaha římských katolíků. V ostatních okresech Zaolží dominovali římské katolíci. Je vhodné připomenout, že evangelíci byli rozhodující složkou Slezské lidové strany (SLS) podobně jako Polské lidové strany (Polskie Stronnictwo Ludowe). Dalo by se předpokládat, že počet Šlonzáků by mohl být největší tam, kde byl nejsilnější vliv šlonzakovské strany. Pro sčítání v roce 1910 nelze tento předpoklad verifikovat, nejsou k dispozici relevantní údaje. Pro sčítání v roce 1921 můžeme vzít jako srovnávací ukazatel volby do obecních zastupitelstev, které se uskutečnily v září 1923.

V soudním okrese Fryštát byli šlonzakovci možná slezskou složkou volebního uskupení Deutsch-schlesische Wahlgemeinschaft, jež získalo ve Fryštátě 648 hlasů a 9 mandátů, podíl voličů SLS byl zřejmě zanedbatelný. Samostatně šlonzakovci kandidovali v Karvině, dostali 98 hlasů, mandát nezískali. Největší úspěchy měly v okresech Český Těšín a Jablunkov. V Českém Těšíně získala SLS 605 hlasů a 5 mandátů, Koždoň se stal po dohodě s koalicí německých stran starostou. Vítězství slavili šlonzakovci ve Smilovicích, kde získali 13 mandátů v 15 členném zastupitelstvu, více než polovinu hlasů dostala SLS ve Svibici (363 hlasů, 13 mandátů), jinak se uplatnili v Třinci (120 hlasů, 2 mandáty) a Bystřici (134 hlasy, 3 mandáty), Ropici (1 mandát), Hradišti (2) a Konské (4). V Hnojniku volební skupina Šlonzáků-Čechoslováků získala 6 mandátů z 15, v Mostech polovinu mandátů získaly spojené strany česko-slezské, v některých dalších obcích (Košariska, Milíkov, Nýdek aj.) se dá usuzovat, že šlonzakovci (zřejmě české orientace) kandidovali v různých volebních sdruženích. Ve Vělopolí se volby nekonaly, strany se dohodly na rozdělení mandátů, SLS tam získala 5 míst v obecním zastupitelstvu.²³

Pokud bychom sestavili dva seznamy obcí – jeden by byl seřazen podle výsledků sčítání, druhý podle výsledků voleb – zjistili bychom, že souvislosti jsou jen velmi vzdálené. Například pro šlonzakovce byl nejvýraznější výsledek dosažen v obci, která patřila k těm, kde Šlonzáci měli podle sčítání lidu podprůměrné zastoupení (Smilovice). Tiskový orgán SLS hodnotil výsledky voleb dosti rozpačitě. Vyjádřil sice určitou spokojenost, ale současně tvrdil, že různé okolnosti nepřály žádoucí přípravě na volby.²⁴ Již dříve se v literatuře konstatovalo, že Šlonzáků bylo nesporně více, než činil podíl Slezské lidové strany na odevzdávaných hlasech nebo získávaných mandátech.²⁵ Strana procházela krizemi, odštěpovala se různá křídla, brzy po volbách přestal Šlqzak vycházet, svá periodika vydávali československy (Šlqzak

Výřez z dochovaného rukopisného konceptu sčítání lidu v r. 1921 s údaji o národnosti občanů obcí náležejících k soudnímu okrese Jablunkov, Muzeum Těšínska

Obec	Polární okrajová		Národnost																					
			Čechi										Němci											
			1910					1921					1910					1921						
			abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%						
1910	1921	1910	1921	1910	1921	1910	1921	1910	1921	1910	1921	1910	1921	1910	1921	1910	1921	1910	1921					
Bozonovice	330	346	1	0	2	0	5	0	320	85,55	45	4	0	320	85,55	3	4	0	3	4	0	7	0	
Bukowice	1071	1093	2	24	0	18	0	2	1041	97,29	275	25	1041	97,29	275	25	1041	97,29	275	25	1041	97,29	275	25
Bystřice	2442	2667	13	129	4	503	0	13	630	25,85	2355	47	25	630	25,85	31	47	0	24	1	11	0	16	0
Hradištko	596	632	6	10	0	40	0	6	596	94,25	554	58	30	596	94,25	5	5	0	5	0	21	0	2	0
Jablunkov	5982	5944	57	235	0	169	0	57	5815	98,88	521	29	52	5815	98,88	521	29	52	5815	98,88	521	29	52	1
Karpisov	521	543	49	0	43	0	42	0	521	97,71	22	1	521	97,71	22	1	521	97,71	22	1	521	97,71	22	0
Košariska	474	442	1	1	0	10	0	1	464	97,89	55	1	464	97,89	55	1	464	97,89	55	1	464	97,89	55	0
Lomna dolní	912	941	13	12	1	17	0	13	924	101,32	866	61	3	924	101,32	32	2	0	4	0	32	1	1	0
Lomna horní	624	601	11	34	0	82	0	11	519	83,19	102	7	0	519	83,19	2	1	0	2	1	2	0	9	0

w Czechosłowacyi 1921–1922, *Nasz Ślązak* 1924–1936) i polsky orientovaní Šlonzáci (*Nasz Lud* 1923–1938).²⁶ Výrazný pokles počtu Šlonzáků při sčítání lidu roku 1930 mohl být, kromě dalších okolností, ovlivněn i tříštěním šlonzakovského tábora. I na tomto příkladu se ukazuje, jak problematické a ošidné je srovnání výsledků obecních voleb s údaji ze sčítání lidu, jak je třeba bedlivě zvažovat jejich výpovědní hodnotu.²⁷

Můžeme shrnout: Již v 19. století existovala na Těšínsku skupina Šlonzáků mluvících převážně polským dialektem, ale nesouhlasících s polským národním programem. V roce 1909 se prohlásila za jejich reprezentanta Slezská lidová strana (šlonzakovci). V ČSR bylo Šlonzákům umožněno, aby vystupovali jako zvláštní kategorie ve sčítání lidu, ale současně se museli

přihlásit k Čechům, Polákům nebo Němcům. V rámci uvedených národností byli statisticky vykazováni. Tuto možnost přivítali, i když bylo zřejmé, že administrativa nového státu v rozporu s vlastními normami tímto způsobem usilovala o zvýšení počtu obyvatel československé národnosti. V roce 1921 bylo na Těšínsku zjištěno celkem 47 314 Šlonzáků, z nichž více než polovina byla Šlonzáků-Čechoslováků, aniž by bylo uvedeno, ve kterých okresech a místech žili. Nově získaný materiál usnadňuje do určité míry jejich lokalizaci. Převážná část Šlonzáků žila v politickém okrese Český Těšín, hlavně v jeho jablunkovské části s převahou evangelíků. Srovnání pozic Šlonzáků ze sčítání lidu (1921) a výsledků Slezské lidové strany v obecních volbách (1923) nemá z různých důvodů valnou výpovědní hodnotu.

Silesians in the Těšín Region and the Census of 1910 and 1921

In the 19th century there was a group of Silesians in the Těšín Region, speaking mostly the Polish dialect, but disapproving of the Polish national program. In 1909, the Silesian People's Party (Silesians) declared itself their representative. In the Czechoslovak Republic, Silesians were permitted to stand as a separate category in the census, but at the same time they had to declare themselves to be Czech, Polish or German. They were calculated in the statistics according to the nationalities above. They welcomed the option, even though it was clear that the administration of the new state – contrary to its own standards – was in this way seeking to increase the number of Czech inhabitants. In 1921, a total of 47,314 Silesians were found in the Těšín Region, more than half of whom were Silesian-Czechoslovaks, without stating in which districts or places they lived. Newly found material makes it easier to locate them to some extent. Most Silesians lived in the political district of Český Těšín, mainly in the Jablunkov part, with the majority of them Evangelicals. A comparison of the positions of the Silesians from the census (1921) and the results of the Silesian People's Party in the municipal elections (1923) does not have any reasonable indicative value for various reasons.

POZNÁMKY

Autor studie:

- prof. PhDr. Dan Gawrecki, CSc.; emeritní profesor; gawrecki.dan@seznam.cz
 - Text vznikl v souvislosti s realizací grantu GA ČR Národnost a sčítání lidu v českých zemích 1880–1930 (spory, polemiky, konflikty), reg. č. 13-00790S. Využívá údajů z kolektivní excerpcie literatury a pramenů. Za upozornění na rukopisný dokument týkající se sčítání v soudních okresech Český Těšín a Jablunkov v roce 1921 děkuji Pavle Pindurové z Muzea Těšínska.
- 1 Například Andělín Grobelný ve své základní práci Češi a Poláci ve Slezsku v letech 1848–1867. Přípravné studie z dějin národního a dělnického hnutí (Publikace Slez. ústavu ČSAV v Opavě 25, Ostrava 1958) píše o *opožděném vývoji českého a polského národního hnutí, retardaci vývoje slovanských národností v rakouském Slezsku, opožďování národního probuzení slovanského obyvatelstva* (s. 64); s podobnou argumentací se setkáme na česko-polské konferenci o národnostních poměrech na Těšínsku (Slezský sborník, 58, 1960, č. 4); první část výběru z díla Viktora Ficka Z rodného kraje (Ostrava 1977) byla nazvána *K zpožděnému procesu národního obrození* atd.
 - 2 Rozlišujeme, jak je to běžné v polské literatuře, mezi Šlonzáky (tj. Slezany zdůrazňujícími svou teritoriální příslušnost) a šlonzakovci (aktivní přívrženci Josefa Koždoně a jeho Slezské lidové stany). Toto rozlišování má podobně jako užívání jiných pojmů své problémy, jak ještě ukážeme, ale je svým způsobem potřebné i praktické.
 - 3 Uvádím alespoň souhrnný přehled Pallas, Ladislav: Jazyková otázka a podmínky vytváření národního vědomí ve Slezsku. Publikace Slezského ústavu ČSAV v Opavě 62. Ostrava 1970 (kapitoly *Šlonzáctví* na s. 49–73, *Literatura a prameny* na s. 120–127).
 - 4 Zahra, Tara: Imagined Noncommunities: National Indifference as a Category of Analysis. *Slavic Review*, 69, 2010, č. 1, s. 93–119; Cole, Laurence: Differentiation or Indifference? Changing Perspectives on National Identification in the Austrian Half of the Habsburg Monarchy. In: Van Ginderachter, M. – Beyen, M. (edd.): *Nationhood from Below. Europe in*

the Long Nineteenth Century. New York 2012, s. 96–119; Stourzh, Gerald.: The Ethnicizing of Politics and „National Indifference“ in Late Imperial Austria. In: týž: *Der Umfang der österreichischen Geschichte. Ausgewählte Studien 1990–2010*. Wien – Köln – Graz 2011.

- 5 Brix, Emil: Die Umgangssprachen in Altösterreich zwischen Agitation und Assimilation: die Sprachenstatistik und die zisleithanischen Volkszählungen 1880–1910. Wien – Köln – Graz 1982; týž, Die Erhebungen der Umgangssprache im zisleithanischen Österreich (1880–1910). *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, 87, 1979, s. 363–439.
- 6 Pallas, L.: Jazyková otázka, s. 54–56.
- 7 NesePARovali se od státu, naopak usilovali i v zájmu své existence o jeho upevnění. Nebyli ani odpadlíky od polského národního hnutí, to se spíše Poláci na Těšínsku postupným formováním a propagací svého národního programu oddělovali od původní indiferentní masy obyvatelstva.
- 8 Koždonův projev *O wyodrębnianiu się śląskich Polaków i o stosunkach narodowościowych na Śląsku wschodnim* byl publikován v příloze II. ročníku týdeníku *Ślązak* v několika pokračováních (1910, č. 47–52). Charakteristické rysy jeho úvah o jazyku a národnosti jsou obsaženy v příloze k č. 48 ze 26. listopadu 1910, citát je ze s. 1: *My troszczymy się o pielegnowanie i zachowanie języka polskiego chociaż nie uznajemy dążności politycznych Polaków innych prowincji. Oczywiście, że język jest pierwszem i najważniejszym znakiem narodowości, jednak ani jej jedynem ani też wyłącznem; często bardzo niepewnem. Jako czynniki decydujące o stanowisku jakiejś jednostki albo całego społeczeństwa w życiu narodowem powinno się również nadmienić także pochodzenie, obyczaje i zwyczaje, przynależność państwowa a wreszcie wolną, niezależną wolę każdego osobnika.* (Citáty jsou uváděny podle původního znění, nikoli podle dnešní pravopisné normy.)
- 9 W sprawie spisu ludności. *Ślązak*, *Gazeta Ludowa*. Organ *Śląskiej Partii Ludowej*, II, č. 52 ze 24. 12. 1910, s. 2–4 (*III. Stanowisko „śląskiej partii ludowej” wobec konskrypcji*, s. 3, odtud citáty).
- 10 Literatura obsahuje desítky položek, uvádíme z nich: Valenta, Jaroslav:

- Česko-polské vztahy v letech 1918–1920 a Těšínské Slezsko. Opava 1961; Dobrowolski, Piotr: Ugrupowania a kierunki separatystyczne na Górnym Śląsku i w Cieszyńskim w latach 1918–1939. Warszawa – Kraków 1972; Nowak, Krzysztof: Ruch koźdoniowski na Śląsku Cieszyńskim. In: Wanatowicz, M. W. (ed.): Regionalizm i separatyzm. Historia i współczesność. Katowice 1995, s. 11–25; Gawrecká, Marie: Josef Koźdon und die Schlonsakenbewegung. Jahrbuch der Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau, 35, 1994, s. 207–222; táž: Josef Koźdon (1873–1949). In: Bahlcke, J. (ed.): Schlesische Lebensbilder. Band IX. Inzingen 2007, s. 329–340.
- 11 Například Baran, Ivo: Polská menšina v Československé republice. In: Kaszper, R. – Małysz, B. (edd.): Poláci na Těšínsku. Studijní materiál. Český Těšín 2009, s. 31 (podrobněji se k problematice vyslovil ve studii Otázka národnosti při československém sčítání lidu v meziválečném období. Slovanský přehled, 94, 2008, č. 1, s. 15–32).
- 12 Naposledy je analyzuje Pavel Kladiwa: Etnická klasifikace a institucionální zakotvení národnosti v českých zemích 1880–1938 (v tisku).
- 13 I když není našim záměrem zabývat se všemi aspekty onoho sčítání, uvedu pro ilustraci a jako doklad širšího zájmu o problematiku sčítání lidu na čs. Těšínsku studii vedoucího katedry historie ve Fort Lewis College v Durangu (Colorado) Ellen L. Paul: Czech Teschen Silesia and the Controversial Czechoslovak Census of 1921. The Polish Review, 43, 1998, č. 2, s. 161–171.
- 14 Boháč, Antonín: Příští sčítání lidu. Československý statistický věstník, 1, 1920, s. 274.
- 15 Chmelař, Josef a kol.: Polská menšina v Československu. Praha 1935, s. 42. Tato publikace měla být odpovědí na brožuru vydanou z iniciativy polského ministerstva zahraničí Polacy v Czechosłowacji w świetle faktów i liczb. Memoriał Komisji studiów nad stosunkami polsko-czeskimi przy Polskim Instytucie Współpracy z Zagranicą. Warszawa 1935.
- 16 Spis ludności. Ślązak, Gazeta Ludowa, XIII, č. 3 z 10. 2. 1921, s. 2.
- 17 Tamtéž, kapitola *O narodowości Ślązaków*.
- 18 Československá statistika, s. 9, řada VI (sčítání lidu, seš. 1). Praha 1924, s. 59–60.
- 19 Národnost cizinců ve Slezsku dle sčítání lidu ze dne 15. února 1921. In: Obyvatelstvo Slezska a Hlučinska v několika důležitějších směrech na základě sčítání lidu ze dne 15. února 1921 se zvláštním ohledem na předešlá sčítání lidu. Opava 1924, s. 307–308.
- 20 Muzeum Těšínska, fond Dokumenty, inv. č. H 23466.
- 21 Vochala, Joža: Šlonzáci. Šlonzácká větev národa československého. Frýdek 1921.
- 22 Politický okres Český Těšín 72 521 obyvatel, z toho soudní okres Český Těšín 45 829, soudní okres Jablunkov 26 692, politický okres Fryštát (tj. soudní okresy Fryštát a Bohumín) 131 233 obyvatel.
- 23 Wyniki wyborów na Śląsku Czeskim. Ślązak, XV, č. 29 ze 22. 9. 1923; Langrová, Petra: Volby na Těšínsku ve dvacátých letech. Ročníková práce, Ústav historických věd FPS Slezské univerzity v Opavě. Opava 1993; Gawrecki, Dan: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918–1938. Studie o Těšínsku 15. Český Těšín 1999, s. 115–118, 126.
- 24 Wybory gminne. Ślązak, XV, č. 40 ze 29. 9. 1923, s. 1.
- 25 Gawrecká, Marie: Politický a správní vývoj Těšína v období 1. republiky. In: Jirásek, Z. a kol.: Český Těšín 1920–1989. Vznik a výstavba města v meziválečném období. Opava 2011, s. 80.
- 26 Zahradnik, Stanisław: Czasopiśmiennictwo w języku polskim na terenach Czechosłowacji w latach 1848–1938. Opole 1989, s. 113–114, 117, 191–194.
- 27 Setkáváme se s názory, podle kterých jsou obecní volby důležitým nástrojem pro korektury výsledků sčítání lidu i s názory, jež takovou komparaci v podstatě odmítají. Z literatury, která výsledky obecních voleb považuje za významný důkaz, že Poláků bylo ve skutečnosti mnohem více, než udávají statistiky: Kulisiewicz, Franciszek: Polacy w Czechosłowacji. Zarys informacyjny. Cieszyn – Frysztat 1929; Sworakowski, Witold: Polacy na Śląsku za Olzą. Warszawa 1937; Polacy w Czechosłowacji w świetle faktów i liczb; Zahradnik, Stanisław: Wybory komunalne na Zaolziu. Zwrot, 42, 1990, č. 10. Obecní volby jako kritérium zpochybňuje Chmelař, J.: Polská menšina. Sám dávám přednost analýze parlamentních voleb: Gawrecki, Dan: Kolik bylo Poláků, Němců a Čechů na Těšínsku v roce 1930? Slezský sborník, 89, 1991, s. 39–44.

K činnosti finanční stráže na Bohumínsku v letech 1918–1938

Ondřej Kolář

V posledních letech lze pozorovat prudký nárůst badatelského zájmu o historii pořádkových ozbrojených složek první republiky. Zatímco dějinám policie a zejména četnictva byla již věnována řada studií, článků i studentských kvalifikačních prací,¹ poněkud stranou stojí finanční stráž, strážní sbor pověřený ostrahou státních hranic a potíráním pašeráctví.²

Uvedená mezera v historiografii meziválečných bezpečnostních orgánů však není důsledkem prostého nezájmu badatelů, ale spíše nedochování relevantních archivních materiálů, a to jak na centrální, tak regionální úrovni.³ To platí rovněž o zkoumané oblasti, pro niž nedisponujeme úředními písemnostmi z provenience samotné finanční stráže. Badatel se proto musí opřít o občasně

Palackého most přes Odru ve Starém Bohumíně, hranice mezi Československem a Německem, zcela vpravo věž farního kostela Narození Panny Marie ve Starém Bohumíně, r. 1937, Muzeum Těšínska

Radnice a západní část náměstí ve Starém Bohumíně, r. 1934, Muzeum Těšínska

zmínky v dobovém tisku a archivních fondech správních a bezpečnostních institucí, především Policejního ředitelství v Moravské Ostravě. Jako doplňkový zdroj lze pro ilustraci poměrů využít i nahrávky vzpomínek bývalých příslušníků finanční stráže pořízené v rámci projektu Paměť národa, které se ovšem zkoumaného časoprostoru dotýkají pouze v omezené míře. Další zdroj pak představují výpovědi pamětníků shromážděné vlastním výzkumem.

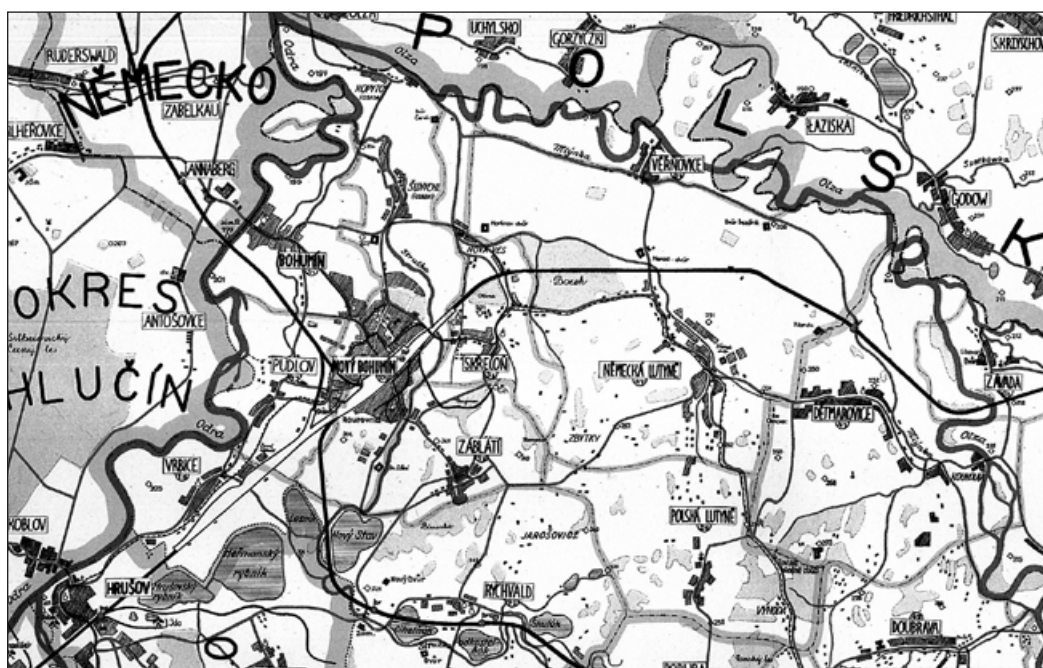
Navzdory torzovitosti pramenné základny však výzkum daného tématu umožňuje provést sondu nejen do bezpečnostní, ale i celkové společenské a hospodářské situace sledovaného regionu. Tím spíše, že se jednalo o sociálně i národnostně výbušnou oblast na československo-polsko-německé hranici. Územní vymezení tématu je pro 20. léta poněkud problematické, jelikož finanční stráž v té době procházela sérií reforem, jejichž důsledkem byly i změny

v teritoriálním vymezení jednotlivých obvodů. Až roku 1930 se organizace finanční stráže ustálila a jejím základním prvkem se staly inspektoráty, jimž podléhala oddělení finanční stráže. V případě zkoumané oblasti se jednalo o inspektorát v Novém Bohumíně, pod nějž spadalo oddělení v Šilheřovicích⁴ na německé hranici v oblasti Hlučínska a na polské hranici oddělení v Bohumíně, Věřňovicích a Dětmárovicích.

Cílem předloženého příspěvku je popsat hlavní rysy činnosti finanční stráže a vývoje bezpečnostní a bezpečnostně-politické situace v této specifické oblasti. V rámci věcného kontextu bude samozřejmě nutno přihlédnout i k událostem, jež se odehrály v širším okolí sledovaného regionu.

Struktura československé finanční stráže, stejně jako dalších státních úřadů, se v okolí Bohumína dotvořila až po skončení územního sporu o Těšínsko v létě 1920.⁵ Ani po vytyčení hranice s Polskem však v regionu nenastal klid. Ještě v letech 1922 a 1923 tisk upozorňoval na občasně vpády „orgešů“,⁶ německých nacionalistických radikálů, souvisejících s národnostním napětím na Hlučínsku. Například v březnu 1922 Lidové noviny urgovaly zřízení státní policie v Bohumíně a povolání vojska na ohrožený hraniční úsek kolem Věřňovic, kde volný terén umožňoval snadné konání bojůvek i pronikání pašeráků.⁷ Je příznačné, že článek vůbec nezmiňuje finanční stráž, o níž obecně panovalo výrazně nižší povědomí oproti ostatním pořádkovým složkám.⁸ Jiný článek z téže doby poukazoval na časté incidenty na hraničním úseku Šilheřovice – Bohumín – Kopytov.⁹

Státní hranice s Německem a Polskem v okolí Bohumína, výřez z mapy okresu Fryštát vydané nákladem Vydavatelského spolku časopisu „Slezským dětem“ v Karvině v měřítku 1 : 70 000, r. 1931, Muzeum Těšínska

Na počátku 20. let navíc finanční stráž trpěla nedostatkem kvalitní výzbroje, často byly používány zastaralé jednoranné pušky typu Werndl. Pašeráci i příslušníci iredentistických bojových útvarů oproti tomu nezřídka disponovali moderními zbraněmi z první světové války a byli si dobře vědomi své převahy. Tuto situaci názorně ilustruje případ ze Šilheřovic na Hlučínsku, kde se v prosinci 1921 skupina podloudníků dokonce pokusila přepadnout oddělení finanční stráže, zřejmě aby se zmocnila zboží, které tamní osazenstvo zabavilo při hraničních kontrolách. Motivem však mohla být i snaha odlákat pozornost od jiné skupiny pašeráků, jež během přestřelky přenášela kontraband přes hranice.¹⁰

Zatímco bezpečnostně-politická situace se během první poloviny 20. let pozvolna konsolidovala, podloudnictví zůstávalo trvalým problémem. Na polské hranici bujely především ilegální obchody s lihovinami, na něž upozorňovala již četnická hlášení z období plebiscitu.¹¹ S propuknutím všeobecné hospodářské krize se pašování počátkem 30. let ještě zintenzivnilo. Útržkovitost dochovaných pramenů znemožňuje podrobnější zmapování vývoje pašeráctví na zkoumaném území, máme však k dispozici cenné prameny z přelomu let 1932 a 1933.

Prvním zdrojem je reakce Okresního policejního úřadu v Novém Bohumíně na nepravdivé články v tisku o údajných útocích pašeráků na příslušníky finanční stráže. Podle uvedeného pramene, datovaného v říjnu 1932, se nejčastěji pašoval margarín z Německa, přičemž většinu zjištěných podloudníků tvořili českoslovenští občané. Ti většinou operovali v organizovaných skupinách, používali jízdní kola a měli své předem určené hlídky, které monitorovaly pohyb četníků a financů.¹²

Ještě podrobnější zdroj představuje zpráva, sepsaná v reakci na interpelaci, již počátkem roku 1933 přednesla skupina senátorů, mezi nimiž byl i jeden z „mužů 28. října“ Vavro Šrobár. Interpelanti si stěžovali na rozmáhající se podloudnou přepravu masa a dalších zemědělských výrobků z Polska, Rumunska a Maďarska do ČSR. Finanční stráž byla podle nich početně slabá a nedostatečně vybavená na to, aby mohla efektivně zasáhnout. Dále bylo uvedeno: *Finanční stráž si stěžuje, že nemohou se dožádati asistence četnické*. Na závěr zaznělo konstatování: *Tyto poměry, zejména na Těšínsku, je třeba napravit*.¹³

Příslušné bezpečnostní orgány v únoru 1933 zahájily vyšetřování skutečností, obsažených v interpelaci. Okresní policejní komisařství v Novém Bohumíně se obrátilo na tamní inspektorát finanční stráže s dotazem na stav podloudnictví v daném obvodu. Dle sdělení financů bylo na Bohumínsku možno definovat dva hlavní směry pašování. První z nich vedl z Německa přes

Antošovice a sloužil zejména k přepravě radiových přijímačů, gumového zboží, zapalovačů¹⁴ a různých potravin, především margarínu (který obecně patřil k často pašovaným komoditám), rybích konzerv a v poslední době rovněž amerického sádla. Druhý kanál vedl z Polska přes Kopytov, kudy bylo přepravováno maso, máslo a vejce.

V obvodu novobohumínského inspektorátu se podařilo zjistit jeden případ pašování živého dobytka, častěji prý k podobným jevům docházelo v okolí Fryštátu, zejména v „Černém lese“ u Mizerova. Pašeráci často přecházeli hranice v organizovaných skupinách v počtu 10–40 mužů a nezřídka při střetu s hlídkou finanční stráže kladli odpor pomocí palných zbraní. V čele pašeráckých band obvykle postupovalo několik průzkumníků, jež se příležitostně nechávali sami chytit a raději zaplatili pokutu, aby kryli své společníky, kteří zatím pronesli daleko větší kontraband.

Nejodvážnější metodu ilegální přepravy zboží představovalo používání nákladních automobilů – pašeráci v noci jednoduše projeli plnou rychlostí přes některý z hraničních přechodů nevybavených závorami, aniž by dbali výzev k zastavení. Financové, vyzbrojení opakovacími karabinami, nemohli podobným akcím efektivně bránit.

Tvrzení o neochotě četníků podílet se na zákrocích se v novobohumínském obvodu nepotvrdilo. Přednosta inspektorátu finanční stráže se vyjádřil, že spolupráce s četnictvem probíhá bez problémů.¹⁵ Pouze v okolí Fryštátu údajně docházelo k potížím v důsledku nízkého početního stavu tamního četnictva.¹⁶ Množství příslušníků finanční stráže bylo hodnoceno jako nedostatečné, např. v úseku od Prstné k Závadě sloužili pouze tři financové, zatímco na polské straně střežilo hranici 25 mužů. Autor hlášení dále zmínil, že v příhraničních oblastech Polska v posledních měsících vzniklo několik reznických obchodů, které měly otevřeno pouze v noci a které patrně sloužily k zásobování pašeráků.¹⁷

Členové finanční stráže v Českém Těšíně před slavobránou postavenou u příležitosti osmdesátin prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka na hraničním Hlavním mostě vedoucím do polského Těšína, r. 1930, Muzeum Těšínska

*Člen finanční stráže
na československo-polské
hranici na Těšínsku, r. 1936*

V tomto bodě se zpráva dotkla jednoho z hlavních problémů pohraniční bezpečnostní služby na polské hranici, totiž údajně laxního přístupu polských orgánů k činnosti pašeráckých band. Československé orgány opakovaně vyjadřovaly podezření, že mnozí příslušníci polské finanční stráže tolerují podlouducké aktivity nebo jsou do nich přímo zapojeni.¹⁸

Především v první polovině 20. let navíc někteří polští financové příliš nerespektovali státní hranici. Například v červenci 1923 v Dolních Marklovicích nedaleko Fryštátu došlo k potyčce mezi rolnickou rodinou a dvojicí příslušníků polské finanční stráže, jež si krátila obchůzkovou trasu přes československé území. Poláci dokonce unesli jednu ženu do Polska, kde byla několik dní vězněna.¹⁹ V listopadu 1932 zase českoslovenští policisté a četníci z Bohumína spolu s finanční stráží z Věřňovic vyšetřovali udání, že polští financové sami navedli několik žen z Kopytova k pašování hus do Polska, kde byly ženy následně zadrženy a odsouzeny k zaplacení pokuty, přičemž pašovaný kontraband Poláci údajně zabavili. Uvedené podezření se však nepodařilo potvrdit.²⁰

O několik měsíců později, v březnu 1933, došlo u Kopytova k závažnějšímu incidentu, když tříčlenná hlídka finanční stráže z Věřňovic vedená vrchním respicientem Janem Gavalčíkem²¹ narazila během noční obchůzky na skupinu asi 12 mužů. Financové se pokusili skupinu obklíčit, přičemž Gavalčík nevědomky překročil státní hranici asi o 20 metrů. Když se hlídka pokusila neznámé muže zastavit, tito se postavili na odpor. Až během následné potyčky vyšlo najevo, že ve skupině jsou i dva polští financové vyzbrojení pistolemi. Ti Gavalčíka zadrželi a eskortovali na oddělení polské finanční stráže v Olze. Komisař Cesary Nowiecky z Gorzyc však okamžitě nařídil jeho propuštění. Bohumínské policisté v hlášení o incidentu vyslovili podezření, že celou akci cíleně zosnovali podlouduční ve spolupráci se zkorumpovanými členy polské finanční stráže, aby Gavalčíka zastrašili a pomstili se mu za časté zákroky proti pašerákům. Ačkoliv uvedenou domněnku nelze podložit, skutečnost, že se dvojice polských financů uprostřed noci procházela podél hranice v doprovodu skupiny civilistů, skutečně působila poněkud podezřele.

Animozita mezi československými a polskými strážci hranic se vyhrtila ve druhé polovině 30. let v důsledku rostoucího mezinárodního napětí.²² Financové na obou stranách hranice byli také zapojeni do sběru strategicky významných informací. Například v lednu 1937 českoslovenští četníci vyšetřovali jistého Josefa Kuczu z Kopytova, který údajně dodával informace o poměrech v ČSR polské finanční stráž.²³

Se zpravodajskou činností měla údajně souviset i kauza, k níž došlo v květnu 1936 na hranici poblíž Prstné, kde polský finanční strážník Felix Dittweld fyzicky napadl Josefa Gorgola, československého občana narozeného na území Polska. Podle Gorgolovy výpovědi mělo jít o mstu za to, že napadený před časem odmítl Dittweldovu žádost, aby dodával do Polska zprávy o poměrech v ČSR.²⁴ Československé vyšetřující orgány se s uvedenou verzí spokojily. Nelze však vyloučit, že ve skutečnosti Dittweld Gorgola považoval za pašeráka, ať již oprávněně, či nikoliv.

I českoslovenští financové jistě využívali svých kontaktů ke sběru zpráv o dění v Polsku, torzovitost dochovaných pramenů však neumožňuje tento aspekt činnosti finanční stráže blíže zdokumentovat.²⁵ Jisté ovšem je, že poměry v Polsku byly v té době velmi ostře sledovány, jak dokládají četná hlášení četnických stanic Odbočce Zpravodajské ústředny (OZÚS) při moravsko-olavském policejním ředitelství.

O vztazích mezi československými a německými finančníky se dostupné prameny zmiňují jen velmi okrajově. Pozornost zasluhuje především úřední agenda spojená se žádostí německé finanční stráže z ledna 1938 o ubytování několika jejích příslušníků na československém území v Novém Bohumíně. Říšskoněmečtí financové, konající hraniční službu na železničním hraničním přechodu, prý měli problém sehnat byty v Annabergu (dnes Chałupki, Polsko). Objevily se však obavy, že by se mohlo jednat pouze o zástěrku pro výzvědnou činnost.

Okresní policejní komisařství v Novém Bohumíně v této souvislosti hlásilo, že v nedávné době došlo k vystřídání řady německých financů, jež měli s československými kolegy vcelku korektní vztahy. Na jejich místo nastoupili vesměs mladí jedinci, kteří se kontaktům s Čechoslováky spíše vyhýbali. Zato prý bývali často vídáni v Nitscheho hostinci ve společnosti místních Němců. Řada z těchto nových financů v rozporu s platnými předpisy docházela do služby na bohumínské nádraží v civilních šatech. Jmenovitě byl v relaci uveden Vilém Mixa, jehož rodiče žili v ČSR a který ovládal češtinu. Tato okolnost spolu s faktem, že Mixa docházel do práce na československém území v civilu, nasvědčovala tomu, že dotýčný plní i zpravodajské úkoly. Jako příslušník finanční stráže nebyl při přechodech hranic kontrolován a v občanském oděvu se mohl zcela nenápadně pohybovat po městě. S ohledem na popsané okolnosti nebylo ubytování říšskoněmeckých financů v Novém Bohumíně doporučeno.²⁶

Že vztahy s německými kolegy nebyly vždy idylické, dokládá případ stížnosti německých úřadů z Opolí na československou finanční stráž. Podle

ní měli českoslovenští financové údajně počátkem roku 1933 při pronásledování podloudníků opakovaně střílet na německé území u Annabergu. Vyšetřování provedené policejním komisařstvím v Novém Bohumíně potvrdilo, že v daném termínu došlo v inkriminované oblasti k několika přestřelkám – v lednu byl zastřelen známý pašerák Antonín Pertile z Pudlova,²⁷ v dubnu byly zaznamenány dva případy postřelení podloudníků v okolí Šilheřovic. Nicméně *ve všech uvedených případech použila čsl. finanční stráž střelné zbraně v polích směrem do našeho vnitrozemí.*²⁸

Ke střelbě docházelo na hranicích častěji, nežřídká i s tragickými následky. V březnu 1936 byl při pašování zboží z Polska postřelen nezaměstnaný dělník Vilém Krutki z Petrovic u Bohumína, jenž později podlehl následkům zranění.²⁹ Ani příslušníci polské finanční stráže, československými kolegy příležitostně obviňovaní z liknavosti, neměli nouzi o dramatické zákroky proti pašerákům, jak dokládá záznam o zastřelení podloudníka Folwarského polskými finančníky, k němuž došlo na polské straně hranic nedaleko Kopytova v květnu 1935.³⁰

Ačkoliv tresty za podloudnictví byly poměrně mírné a pachatelé obvykle vyvázli pouze s pokutou,³¹ mnozí i tak raději riskovali a pokoušeli se o útěk či odpor. Například již zmíněný Antonín Pertile spolu s jedenácti dalšími podloudníky přenášel zboží z Annabergu, když byla skupina překvapena dvoučlennou hlídkou finanční stráže z oddělení Bohumín-hranice. Po výzvě k zastavení se pašeráci pokusili utéct a nereagovali ani na několik výstražných výstřelů. Až poté financové vypálili každý jednu ránu za prchajícími, přičemž respicient Tomáš Svěchota zasáhl Pertileho.³²

Podrobné statistiky ozbrojených zákroků nejsou k dispozici, badatel se musí spokojit pouze s útržkovitě dochovanými údaji. Tak například víme, že v říjnu 1932 financové v bohumínském obvodu použili služební zbraň v sedmi případech, přičemž ani jednou nedošlo k zasažení podloudníka.³³ Lze předpokládat, že ve většině případů šlo o výstražnou palbu do vzduchu.

Vyhrocující se politické a národnostní napětí, neodvratně směřující k vypuknutí druhé světové války, mělo za následek, že se příslušníci československých ozbrojených složek stále častěji ocitali v ohrožení nejen ze strany pašeráků, ale i ze strany svých polských kolegů. V říjnu 1935 polské bezpečnostní orgány zadržely dva četníky ze Závady, kteří údajně během obchůzky překročili státní hranici. Po odpykání původního trestu byla dvojice dokonce podruhé postavena před soud a odsouzena k dalšímu týdnu vězení. Jelikož však polské úřady do stanoveného trestu započítaly i čas strávený ve vazbě čekáním na proces, byli

četníci ihned po soudním jednání propuštěni.³⁴ V den zajetí četníků byl nedaleko místa incidentu postřelen pomocný dozorce finanční stráže Josef Pánek.³⁵ V březnu 1936 se zase dvojice polských financů pokusila vlákat dozorce finanční stráže Františka Doležela na polské území u Prstné.³⁶

Dokumentovány jsou rovněž incidenty na německé hranici. V dubnu 1936 došlo k přestřelce mezi vojenskou hlídkou a skupinou neznámých mužů poblíž Antošovic. V tomto případě ovšem velitel četnického oddělení v Opavě štábní kapitán Zacha dospěl k závěru, že se patrně nejednalo o cílený útok. Spíše šlo o náhodnou srážku pašeráků s vojáky.³⁷

V souvislosti s vyhrocujícími se poměry v pohraničních oblastech během druhé poloviny 30. let docházelo k případům, kdy němečtí či polští nacionalisté vypovídali československé státní úředníky z pronajatých bytů. V červnu 1938 žádalo Zemské finanční ředitelství v Brně o sdělení, zda k podobným jevům došlo též u finanční stráže ve Slezsku. Odpověď bohužel není známa.³⁸

Navzdory značně náročné službě si řada příslušníků finanční stráže našla čas na různé zájmové a spolkové aktivity. Oproti četnictvu u tohoto bezpečnostního sboru panovaly značně benevolentnější podmínky ohledně možností členství v různých organizacích,³⁹ čehož mnozí využívali. Právě zapojení do rozličných sdružení jistě napomáhalo k socializaci v prostředí, jež bylo pro většinu financů před přidělením do pohraničí prakticky neznámé a vůči úředníkům finanční správy nezřídká nepřátelské.⁴⁰

Finanční stráž disponovala i vlastní stavovskou organizací. V Novém Bohumíně se na podzim 1931 ustavila odbočka *Osvětového svazu finanční stráže*, podle protokolu z roku 1935 však sdružení v praxi nevyvíjelo činnost.⁴¹ Lze pouze

Hraniční most přes Odru vedoucí ze Starého Bohumína do německého Annabergu, dnes polské Chałupki, pravděpodobně období polského záboru české části Těšínska po Mnichovu v letech 1938–1939, Muzeum Těšínska

Vrchní respicient finanční stráže (uprostřed) s příslušníky družstva Stráže obrany státu a jejich rodinami, r. 1938, archiv Ondřeje Koláře

předpokládat, že se část mužstva angažovala při hudebních, divadelních či sportovních akcích.

Máme-li závěrem shrnout meziválečné působení finanční stráže na Bohumínsku, je nutno

zdůraznit národnostní, kulturní i ekonomickou specifičnost regionu na československo-německo-polském pomezí, která měla pochopitelně značný vliv na výkon bezpečnostní služby v regionu. Lze ovšem vysledovat několik obecných trendů platných na německém i polském úseku hranice. To se týká zejména bezpečnostně-politických poměrů, jež byly výrazně napjaté zejména v prvních letech československé samostatnosti, a poté opět od poloviny 30. let. I mezidobí relativního politického klidu přinášelo své problémy, přičemž zvýšenou intenzitu podloudnictví lze ve zkoumané oblasti pozorovat zejména počátkem 30. let v souvislosti s probíhající všeobecnou hospodářskou krizí. Spolupráce s polskými bezpečnostními orgány byla často problematická, vztahy s říšskoněmeckými pořádkovými složkami se patrně výrazněji vyostřily po nástupu nacistické diktatury v Německu. S ohledem na torzovitost pramenné základny však nelze uvedené vývody zcela absolutizovat.

Activity of Financial Control in the Bohumín Region in 1918–1938

The article describes the aspects of border control between inter-war Czechoslovak Republic, Germany and Poland. The research is based on fragmentary official records (particularly from the fund of the Police Headquarters of Moravská Ostrava in the Provincial Archive in Opava), supplemented by the memories of contemporaries. The sources indicate politically motivated border incidents in the first year of the respective time period and then again from the mid-1930s. The development of smuggling can be documented particularly in connection with the economic crisis at the beginning of the 1930s. The researched documents further prove the insufficient readiness of the financial control troops, particularly at the beginning of Czechoslovak independence. Mentions of the tense relations with the German and particularly Polish border authorities are also worth attention.

POZNÁMKY

- Autor studie:
- Mgr. Ondřej Kolář, Ph.D.; Slezské zemské muzeum; kolar@szm.cz
- 1 Viz např. v posledních letech každoročně vydávané Almanachy z Konference policejních historiků či absolventské práce Klečanský, Martin: Převzetí rakouského četnictva československým státem 1918–1919. Diplomová práce FF UK, Praha 2010; Klinovský, Petr: Četnictvo na Děčínsku v letech 1935–1938. Diplomová práce UJEP, Ústí nad Labem 2009. Konkrétně k poměrům ve Slezsku viz Bartečková, Ivana: Činnost Zemského četnického velitelství ve Slezsku v letech 1918–1928. Diplomová práce FF UP, Olomouc 2013.
 - 2 Zatím nejucelenější zpracování dějin finanční stráže podává Beneš, Jaroslav: Finanční stráž československá 1918–1938. Dvůr Králové nad Labem 2005. Dále existují též popularizační práce, např. Holub, Ota: Stůj! Finanční stráž! Praha 1987; Marek, Jindřich: Smrt v celním pásnu. Cheb 2000.
 - 3 Jindřich Marek poukazuje na skutečnost, že mnohé dokumenty (zejména z fondu Zemského finančního ředitelství v Praze) byly v minulosti nešetrně skartovány.
 - 4 V dobových pramenech se objevuje rovněž pojmenování Šilěřovice či Šuleřovice.
 - 5 Bartečková, I.: Činnost, s. 80–114.
 - 6 *Orgesch*, zkratka pro *Organisation Escherich*. Název byl odvozen od jména zakladatele tohoto paramilitárního hnutí Georga Eschericha.
 - 7 O zabezpečení hranic na Hlučínsku a Slezsku. Lidové noviny (dále jen LN), 16. 3. 1922, s. 4.
 - 8 Jaroslav Beneš udává: *Většina občanů se domnívala, že hranice republiky střeží armáda, nebo četnictvo*. Viz Beneš, J.: Finanční stráž, s. 66.
 - 9 Obavy z lupičů na Bohumínsku. LN, 5. 2. 1922, s. 5.
 - 10 Přepadení finanční stráže u Šilěřovic. Lupiči, či podloudníci? LN, 23. 12. 1921, s. 4.
 - 11 Bartečková, I.: Činnost, s. 96. K pašování alkoholu a masných výrobků docházelo v tomto regionu nejen v meziválečném období, ale ještě ve druhé polovině 40. let. Srov. Audionahrávka vzpomínek Karla Gebauera ze 14. února 2011. Dostupné na webu projektu Paměť národa. [WWW dokument] <http://www.pametnaroda.cz/search?query=Karel-Gebauer> (stav k 10. 11. 2013).
 - 12 Zemský archiv v Opavě (dále jen ZA Opava), fond Policejní ředitelství Moravská Ostrava (dále jen PRMO), sign. 2861, č. k. 343.
 - 13 ZA Opava, fond PRMO, inv. č. 900, č. k. 352. Obecně k problematice interpelací věnovaných činnosti bezpečnostních složek viz Kolář, Ondřej: Problematika četnictva v interpelacích Národního shromáždění 1918–1925. *Historica Olomucensia*, 42, 2012, s. 115–124.
 - 14 Jelikož daň ze zapalovač patřila v meziválečném Československu ke státním monopolům, byla podloudná přeprava zapalovačů značně rozšířeným jevem. Srov. Kolář, Ondřej: Činnost Inspektorátu finanční stráže v Chebu 1931–1938. In: Stejskal, J. (ed.): *Mladá historie*. Olomouc 2008, s. 89–104.
 - 15 Nelze vyloučit, že interpelanti poněkud zveličili závažnost problémů v koordinaci činnosti finanční stráže a četnictva ve snaze získat přízeň řadových příslušníků finanční stráže, kteří si nezhádka stěžovali na zanedbávání svých existenčních potřeb ve srovnání se členy četnického sboru. Není bez zajímavosti, že četníci (zejména ve 20. letech) zase poukazovali na horší platové a ubytovací podmínky v porovnání s armádou. Srovnání hmotných poměrů členů jednotlivých bezpečnostních sborů první republiky by nesporně představovalo zajímavý námět pro samostatnou odbornou studii. Příslušníkům finanční stráže i po legislativní reformě z roku 1927 zůstalo na rozdíl od vojáků a četníků volební právo, u sboru dokonce existovaly odborové organizace a financové se směli angažovat v různých spolcích. Zejména levicové politické strany se proto snažily získat určitý vliv mezi členy sboru.
 - 16 Od roku 1925, kdy byly provedeny restrikce počtu státních zaměstnanců, se četnictvo potýkalo s téměř permanentními podstavami.
 - 17 ZA Opava, fond PRMO, inv. č. 900, č. k. 352.
 - 18 Srov. Marek, J.: *Smrt*.
 - 19 ZA Opava, fond PRMO, inv. č. 136, č. k. 230.
 - 20 ZA Opava, fond PRMO, č. k. 353.
 - 21 Jan Gavalčík se narodil 15. května 1894 v Budišovicích. V roce 1921 je

- doloženo působení jistého Gavalčíka u finanční stráže v Šilheřovicích, dotýčný se účastnil obrany tamního oddělení při výše zmíněném přepadení v prosinci 1921. Zhruba ve stejné době byl tentýž Gavalčík i se svou ženou na hranici zajat skupinou pašeráků, kteří ho drželi v šachu, dokud neodnesli své zboží do bezpečí. Financ nemohl klást odpor, jelikož byl vyzbrojen pouze jednorannou puškou. Ač nelze zmíněného Gavalčíka zcela stoprocentně ztotožnit s Janem Gavalčíkem, s nejvyšší pravděpodobností se jednalo o stejnou osobu. Jan Gavalčík totiž podle ročenky finanční stráže v roce 1923 skutečně působil v Šilheřovicích, kde je doložen ještě roku 1931 v hodnosti vrchního respicienta. Z úředních záznamů PŘMO víme, že v letech 1932–1933 vedl oddělení finanční stráže ve Věřňovicích. Pozdější ročenky dokládají jeho působení roku 1934 v Bernarticích u Javorníka ve Slezsku, roku 1944 u finanční služby na katastrálním úřadě v Hranicích a roku 1947 u důchodkového kontrolního úřadu v Novém Jičíně, kam byl zařazen v hodnosti inspektora II. třídy finanční stráže. Podle vzpomínek jeho neteře, Boženy Martiníkové, Gavalčíkova žena pocházela z Bohumína. Po penzionování žil ovdovělý Gavalčík na Novojičínku, kde si příležitostně přivydělával jako učitel hry na klavír. Po předčasné smrti mladšího bratra roku 1953 se stal poručíkem své nezletilé neteře. (Rozhovor autora s Boženou Martiníkovou z 12. 8. 2013)
- 22 Napjaté poměry mezi polskou a československou finanční stráží v té době panovaly i v ostatních pohraničních oblastech, jak dokládají vzpomínky Andreje Derbáka na službu na Podkarpatské Rusi. Derbák mj. popisuje svůj rozhovor s polským kolegou, který vyjádřil nepochopení pro tehdejší vyostřené vztahy mezi ČSR a Německem, a naopak zastával názor, že Německo ochrání střední Evropu před sovětskou invazí. Viz Audionahrávka vzpomínek Andreje Derbáka ze 13. 3. 2010. Dostupné na webu projektu Paměť národa. [WWW dokument] <http://www.pametnaroda.cz/search?query=Derb%C3%A1k+Andrej> (stav k 10. 11. 2013).
- 23 ZA Opava, fond PŘMO, inv. č. 8410, č. k. 408.
- 24 ZA Opava, fond PŘMO, inv. č. 7931, č. k. 390.
- 25 Ke zpravodajské činnosti finanční stráže srov. citované práce Jaroslava Beneše a Jindřicha Marka.
- 26 ZA Opava, fond PŘMO, inv. č. 9046, č. k. 443.
- 27 Pertile (či Pertille) byl roku 1931 propuštěn z Vítkovických železáren, později pracoval v pudlovské drátovně a přilepšoval si pašováním. Jelikož se jednalo o člena KSČ, moravskoostravské policejní ředitelství věnovalo značnou pozornost jak okolnostem jeho úmrtí, tak průběhu Pertileho pohřbu. Panovaly obavy, aby se případ nestal záminkou k nepokojům. Viz ZA Opava, fond PŘMO, inv. č. 5168, č. k. 344.
- 28 ZA Opava, fond PŘMO, inv. č. 5814, č. k. 354.
- 29 ZA Opava, fond PŘMO, inv. č. 8153, č. k. 398.
- 30 ZA Opava, fond PŘMO, inv. č. 5103, č. k. 344.
- 31 Srov. Nevyhoštěný, Josef: Financem na Podkarpatské Rusi. Praha 2002.
- 32 ZA Opava, fond PŘMO, inv. č. 5168, č. k. 344.
- 33 ZA Opava, fond PŘMO, sign. 2861, č. k. 343.
- 34 Národní archiv Praha (dále jen NA Praha), fond Generální velitel četnictva (dále jen GVC), inv. č. 28 dův. vel./1935, č. k. 35.
- 35 ZA Opava, fond PŘMO, inv. č. 7294, č. k. 374.
- 36 ZA Opava, fond PŘMO, inv. č. 7931, č. k. 390.
- 37 NA Praha, fond GVC, inv. č. 223/Idův./1936, č. k. 35.
- 38 ZA Opava, fond PŘMO, sign. 6213, č. k. 454.
- 39 Srov. Beneš, J.: Finanční stráž; Plosová, Jaroslava: Spolkový život četnictva ve 20. letech 20. století. In: Galaš, R. (ed.): Almanach z V. konference policejních historiků. Praha 2010. (Vydáno pouze elektronicky.)
- 40 Srov. Nevyhoštěný, J.: Financem.
- 41 ZA Opava, fond PŘMO, sign. 1347/2, č. k. 1104.

Současný rozvoj dopravní infrastruktury Těšínska a jeho vliv na životní prostředí

Daniela Podstawková – Jana Strakošová

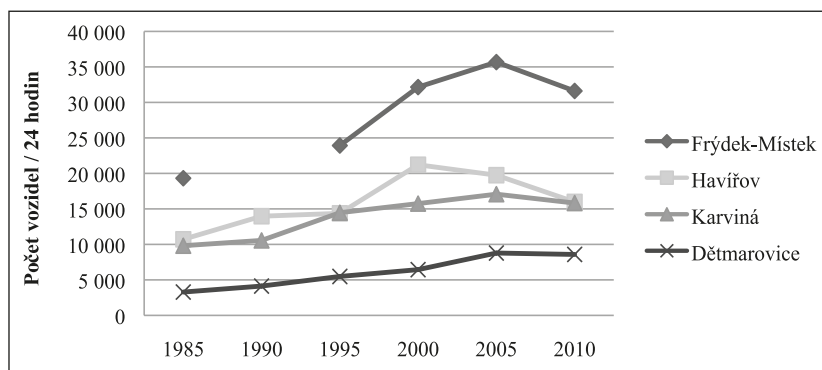
Následující článek o rozvoji dopravních sítí a dalších liniových staveb na Těšínsku otevírá téma krajinných změn, kterému se přírodovědný úsek Muzea Těšínska věnuje dlouhodobě. Toto úvodní pojednání je však pouhou sumarizací široké problematiky. Konkrétní zásahy do zdejší krajiny přiblíží další chystané studie zaměřené na ekologii, botaniku a zoologii.

Úvodem

Po roce 1989 došlo na našem území k obnovení přirozeného přeshraničního transportu zboží a obyvatelstva. Zatímco železniční přeprava oslabila, rozvinula se přeprava zboží po silnici a osobní automobilová doprava. Intenzita dopravy plynule rostla, podpořena byla i následnou integrací ČR do EU a přibírala ji až nedávná celosvětová ekonomická krize. Ačkoliv nám může již dnes připadat dopravní situace na mnoha místech Těšínska zcela neúnosná, odborné prognózy pro léta 2010–2040 předpovídají její další velmi významný růst. U osobních automobilů až o 75 %!

Poloha Těšínska je po dopravní stránce determinována umístěním na rozmezí tří států, intenzivní výrobou, zpracovatelským průmyslem a polycentrickým osídlením. Tyto faktory kladou samy o sobě vysoké požadavky na efektivní infrastrukturu zahrnující jak silniční, tak železniční prvky. Aby byl region konkurenceschopný doma i v zahraničí, je nezbytné napojení na důležité transevropské tahy. Vezmeme-li v potaz neustále se zvětšující zatížení silnic, jejich současný stav a příchod investorů do kraje, je restrukturalizace

Intenzita silniční dopravy ve vybraných sídlech regionu. Rostoucí trend byl v roce 2010 při Celostátním sčítání dopravy vystředán poklesem. Uvedené údaje o intenzitě dopravy představují celoroční denní průměr na hlavních průtazích obcí, Ředitelství silnic a dálnic ČR

silniční a železniční síť nevyhnutelná. Se zvyšujícím se tlakem na novou výstavbu ve jménu hospodářské prosperity a dostupnosti služeb se však mnohonásobně zvyšuje tlak na naši krajinu a životní prostředí obecně. Stavíme velkokapacitní silnice, vedle nich však ponecháváme ty staré jako komunikace „obslužné“. Krajinu přetváříme, parcelujeme na stále menší části a obíráme sebe i ostatní organismy o kvalitní životní prostor. Ne všechny organismy jsou ale k takovým velkým změnám tolerantní tak jako člověk. Citlivé antropogenní druhy tlak neunesou a z naší přírody mizí. Nacházet kompromisy mezi potřebami lidí a přírody se mnohým ani nechce, a tak neúměrným narušováním přírodních ekosystémů otevíráme bránu devastaci jedinečné diverzity regionální fauny a flóry.

Studie přináší shrnující pohled na výstavbu důležitých silničních a železničních komunikací, jež v uplynulých několika letech ovlivnily a v blízké budoucnosti ovlivní rozvoj regionu Těšínska. Poukazuje rovněž na skutečnost, jak rozmach dopravních sítí mění tvář krajiny našich předků a ovlivňuje životní prostředí, jehož součástí jsme i my.

Rozvoj silniční dopravní sítě

Hustota silniční sítě v České republice je sice nadprůměrná, ale svou kvalitou nedostačující. V našem regionu chybí páteřní komunikační síť zajišťující rychlý transport osob i zboží. Koncepce rozvoje dopravní infrastruktury Moravskoslezského kraje (schválená Zastupitelstvem Moravskoslezského kraje usnesením č. 24/979/1 z 10. června 2004) si proto klade za cíl tuto situaci systematicky řešit, dopravu kapacitně navýšit, zrychlit, učinit pohodlnou a bezpečnější.²

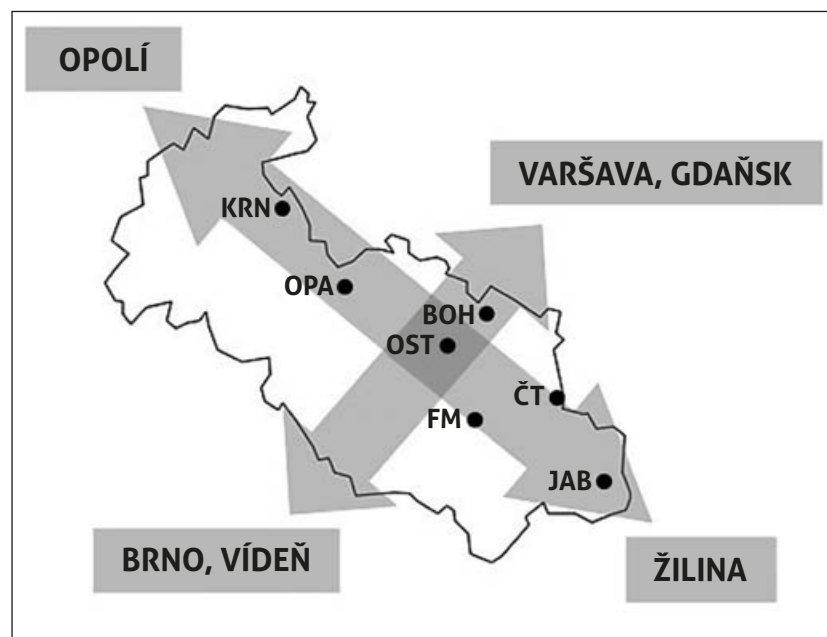
Již v roce 2002 byl definován projekt „Slezský kříž“ jako soubor strategických silničních tahů tvořících páteřní silniční síť Moravskoslezského kraje.³ Jeho zásadním počinem bylo vybudování dálničního spojení se zbytkem republiky. K tomu měla sloužit zejména dálnice D47, dnes označovaná již jako část D1 vedoucí z Lipníku nad Bečvou přes Bohumín až na polskou hranici. V roce 2007 byl otevřen úsek spojující Ostravu a Bohumín, roku 2009 došlo k dokončení úseků před Ostravou a tím i k napojení regionu na dálniční síť. V listopadu 2012 byl otevřen poslední úsek mezi Bohumínem a státní hranicí ČR–Polsko.⁴ Na něj navazuje na polské straně nedokončená dálnice A1 do Katovic. Napojení na polskou aglomeraci je přitom evropským strategickým cílem, jelikož se zde křižují významné tahy Transevropské dopravní sítě (TEN-T).⁵ Dokončení D1 a polské A1 tak nabídne regionálním investorům rychlé spojení s jihem Evropy přes Brno a Vídeň, přes Katovice s baltskými přístavy, s partnery v Německu či Rusku.

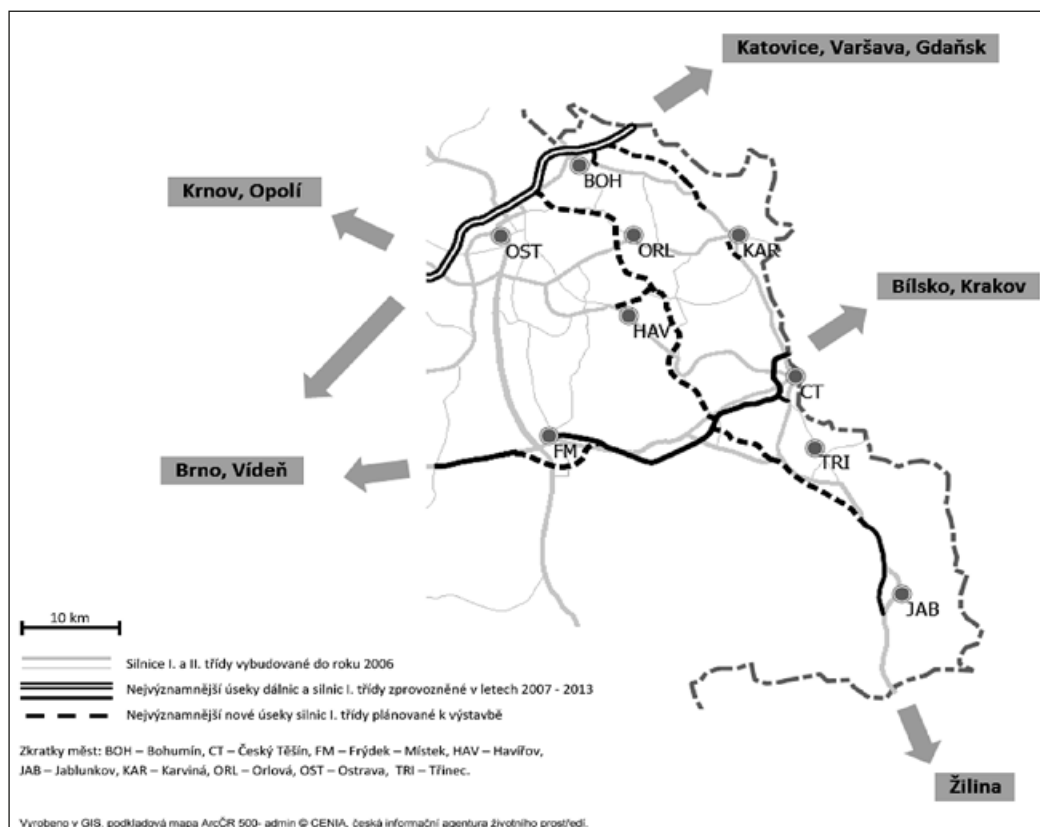
Druhou dopravní tepnou protínající Slezsko směr východ–západ je R48, jež jako rychlostní komunikace zatím funguje na celé své délce jen z části. Tato silnice se u Běltoína odklání od dálnice D1, vede přes Nový Jičín, Frýdek-Místek a po obchvatu Českého Těšína přivádí dopravu k hraničnímu přechodu Chotěbuz. Prvním větším zprovozněným celkem byl roku 2007 úsek mezi Frýdkem-Místkem a Chotěbuzí. Komunikace R48 zde byla postavena převážně na polních pozemcích, paralelně se silnicí II/648 (Frýdek-Místek–Dobrá–Třanovice–Český Těšín), jež byla do té doby hlavním tahem z Frýdku-Místku do Polska. Z dotčených obcí pociťovali přetíženost jednoproudé vozovky nejvíce obyvatelé Dobré. Při sčítání dopravy roku 2000 projelo obcí 17 830 vozidel denně.⁶ Rok po otevření příslušného úseku R48 klesly tyto počty o 69 % na 5 531 vozidel denně.⁷ Důležitost tahu R48 tkví v rychlém spojení s Bielsko-Bialou a Krakovem.

Součástí R48 je i desítky let plánovaný obchvat Frýdku-Místku. Přes protesty občanských sdružení byla schválena kontroverzní jižní varianta vedoucí přes dvě chráněná území (PP Profil Morávky, PP Kamenec). Obchvat má vyřešit koncept přetížené čtyřproudé silnice protínající střed města v těsné blízkosti zástavby. Plán prací počítá se zahájením stavby v roce 2014,⁸ důvodem k oddálení však mohou být komplikace s probíhající sanací staré průmyslové skládky ležící na jeho trase.

Ve směru severojižním je nesmírně důležitým prvkem spojení se Slovenskem, které zajišťuje silnice I/11. Doprava je od Slovenského hraničního přechodu vedena po obchvatu Mostů u Jablunkova (otevřen v roce 2001) a obchvatu Jablunkova

Schematické zobrazení hlavních směrů dopravy, vytvářejících tzv. „Slezský kříž“ a jeho přesahy za hranice Moravskoslezského kraje (BOH = Bohumín, ČT = Český Těšín, FM = Frýdek-Místek, JAB = Jablunkov, KRN = Krnov, OPA = Opava, OST = Ostrava)

Realizované a připravované změny řešení dopravní sítě na českém Těšínsku

(otevřen v roce 2008). Až v roce 2011 byl uveden do provozu navazující průtah Hrádkem. Ačkoli jde o komunikaci o dvou pruzích, v budoucnu ji lze podle potřeby rozšířit na čtyři. V plánech Ředitelství silnic a dálnic ČR (dále jen ŘSD) je do roku 2018 realizovat výstavbu čtyřproudé silnice, jež na tento průtah naváže. Povede z Bystřice kolem Třince-Oldřichovic a Třanovic na R48.⁹ Spojení mezi R48 a Slovenskem tak mj. naplní požadavky navýšení dopravní kapacity mezi automobilkou Hyundai v Nošovicích a závodem KIA v Žilině. Tato plánovaná severojižní trasa však na R48 nekončí. V současné době je v přípravě projekt čtyřproudé silnice I. třídy propojující R48 u Třanovic s rovněž připravovaným obchvatem Havířova.¹⁰ Vizí do budoucna je pak spojení tohoto obchvatu s dálnicí D1 u Bohumína kolem Orlové.¹¹ Koncept Slezského kříže tak počítá s komunikací I. třídy propojující Polsko (Opolí), ČR (Opava, Ostrava, Havířov, Jablunkov) a Slovensko (Žilina).¹²

Kromě těchto hlavních tahů jsou plánovány i mnohé obchvaty, jejichž rok zahájení stavby je však s ohledem na velkou konkurenci mezi ostatními projekty nejistý. Jde např. o obchvat Karviné, jež pomůže odlehčit průtah městem, či o obchvat Dětmarovic. Naopak po mnohých letech se podařilo otevřít úseky, které výrazně pomohly úbytku dopravy v některých jiných městech. V roce 2008 byl otevřen poslední úsek obchvatu Českého Těšína přivádějící dopravu od Jablunkova na R48 k polské hranici.¹³ Úspěchem bylo rovněž spuštění

obchvatu Bohumína v roce 2012. Díky němu se může tranzitní doprava přijíždějící po tepně I/67 od Karviné zcela vyhnout centru města.¹⁴

Rozvoj železniční dopravní sítě

Koncepce rozvoje infrastruktury Moravsko-slezského kraje na regionální úrovni realizuje východiska Dopravní politiky ČR pro léta 2014–2020¹⁵ (schválenou usnesením Vlády České republiky z 12. června 2013), jež upozorňuje mimo jiné i na disproporce ve využívání různých druhů dopravy. Snahu přesunout část silničního dopravního výkonu na alternativní druhy dopravy kraj demonstruje plánovanými modernizacemi železnic a železničním napojením významných průmyslových zón.

Třinec-Oldřichovice – úprava terénu před zahájením stavby přeložky silnice I/11, z fotografie je zřejmé odstranění dosavadní vegetace, 12. března 2014, foto Daniela Podstawková

Mezi projekty připravenými k realizaci na území Těšínska patří i optimalizace železniční trati č. 322 mezi obcemi Frýdek-Místek a Český Těšín. Vzhledem k výstavbě průmyslové zóny společnosti Hyundai Motor Manufacturing Czech v Nošovicích vznikla potřeba navýšení kapacity železniční trati pro osobní i nákladní dopravu.¹⁶ O napojení průmyslové zóny Nošovice a automobilové společnosti Hyundai na železniční dopravní infrastrukturu pojednává Usnesení vlády ČR č. 550 z 10. května 2006, zmiňuje ho i „Deklarace porozumění“ uzavřená mezi zástupci společnosti Hyundai Motor Manufacturing Czech, Moravskoslezským krajem, Ministerstvem průmyslu a obchodu ČR, CzechInvestem a občanskými sdruženími (Ekologický právní servis, Půda pro život, Děti Země, Beskydčan) s cílem odlehčit zátěž způsobenou automobilovou dopravou.¹⁷ Železnice by navíc měla představovat strategické dopravní spojení se sesterskou automobilovou společností KIA v Žilině.¹⁸ V rámci modernizace je plánována celková elektrifikace trati, dále provedení zdvoukolejnění úseku mezi železniční stanicí Hnojník a zastávkou Střítež, zdvoukolejnění trati u obce Ropice, výstavba či rekonstrukce technologických objektů (provozní budovy, trakční měnirny), stabilizace železničního spodku a rekonstrukce železničního svršku s pružným upevněním kolejnic. Uvedené změny by po realizaci umožnily zvýšení rychlosti vlaků až na 100 km/hod.¹⁹ V důsledku těchto úprav by došlo k přestavbě regionální trati na velkokapacitní celostátní dráhu pro nákladní i osobní přepravu. Provedení optimalizace narazilo na odpor místních iniciativ, jelikož navržená trať je vedena obcemi, jejichž obyvatelé s modernizací nesouhlasí. Místní se obávají zejména zvýšení hladiny hluku a prašnosti v souvislosti s navýšením železniční dopravy. Z tohoto důvodu byl již několikrát přesunut termín zahájení realizace záměru.²⁰

Optimalizace včetně elektrifikace by měla být provedena také na železniční trati č. 323 v úseku Ostrava-Kunčice–Frýdek-Místek, který přímo navazuje na regionální trať č. 322. V rámci zlepšení dopravní obslužnosti je v plánu zdvoukolejnění úseku Vratimov–Frýdek-Místek. V letech 2005–2007 byla provedena elektrifikace mezi železničními stanicemi Ostrava hlavní nádraží a Ostrava-Kunčice, mezi nimiž vznikla nová zastávka Ostrava Stodolní. Zbytek trati prozatím elektrifikován není.²¹

Modernizace III. tranzitního železničního koridoru, jenž představuje významné dopravní propojení mezi Žilinou a Norimberkem, je již v plném proudu. Na území ČR vytváří trať vnitrostátní spojnici vedoucí od města Cheb až po státní hranice se SR v Mostech u Jablunkova. Délka trasy v Moravskoslezském kraji činí 54,5 km (Dětmárovice–Mosty u Jablunkova), trať v obci Dětmárovice navazuje na II. koridor vedoucí přes Petrovice u Karviné do Polska. Realizace je rozdělena do několika dílčích úseků: 1. Dětmárovice (včetně) – Český Těšín, 2. Český Těšín (včetně) – Bystřice, 3. Bystřice (včetně) – Mosty u Jablunkova. Optimalizace koridoru byla zvolena zejména s ohledem na nevyhovující stav dopravní infrastruktury, která by odpovídala evropským parametrům a standardům, příkladem nám může posloužit problematika průtahu silnice I/11 v obci Hrádek ve Slezsku. Cílem projektu je zkvalitnit služby osobní i nákladní dopravy, zkrátit celkový čas přepravy a zvýšit bezpečnost provozu. Rychlost jízdy běžných souprav by se ve většině úseků měla vyšplhat na 120–160 km/h, výjimkou je trať v oblasti Louky nad Olší, kde by měla rychlost vystoupat z původních 50 na 60 km/h. Důvodem je dlouhodobé sedání trati vlivem důlních činností.²²

V současné době probíhá optimalizace na trasách Mosty u Jablunkova–Bystřice,

Půdní sesuv v Mostech u Jablunkova způsobený propadem zeminy při výstavbě nového železničního tunelu, listopad 2009, foto Jiří Kristian

Bystřice–Český Těšín. Kromě modernizace nástupišť s vytvořením bezbariérových přístupů prošly rekonstrukcí rovněž mostní objekty, přejezdy a podchody. V obci Mosty u Jablunkova vznikl dvoukolejný tunel, přičemž část původního tunelu bude sloužit jako úniková štola. Při ražbě v listopadu 2009 došlo k propadu 80 metrů dlouhé části, což zastavilo na několik hodin vlakovou dopravu na Slovensko. Dne 31. května 2013 byl v tunelu zahájen provoz na druhé koleji, v červenci 2013 byla zprovozněna také kolej č. 1 včetně zastávky Mosty u Jablunkova. Celkové ukončení stavby proběhlo 15. prosince 2013.²³ Pod železničním koridorem mezi Mosty u Jablunkova a Jablunkovem byl na popud Správy CHKO Beskydy vybudován podchod pro migraci velkých zvířat, jakými jsou medvědi, vlci, ryši či srnčí zvěř, která by svým výskytem na trati představovala faktické nebezpečí.²⁴

Fragmentace krajiny vyvolaná rozvojem dopravy

Se vzrůstajícími investicemi v resortu dopravy jde ruku v ruce fragmentace krajiny. Fragmentace liniovými stavbami je mnoha vědci i ochránci přírody vnímána jako jeden z nejvýznamnějších problémů způsobených člověkem. Biotopy bývají rozděleny na několik dílčích ploch, často od sebe navzájem izolovaných, což způsobuje obrovské změny v biologické diverzitě. Vzniká krajina plná bariér a překážek, narušující její migrační prostupnost včetně významných migračních koridorů. Právě migrace je pro živé organismy nejen přirozeným jevem, ale i nutností (hledání potravy, úkrytu, rozmnožování s nepříbuzným partnerem).²⁵ V důsledku členění krajiny na menší celky narůstá délka ekotonů a tím dochází ke zvyšování počtu ekotonových (okrajových) druhů na úkor druhů vyžadujících stabilní vnitřní prostředí biotopu. Ekotonová společenstva jsou přirozenou součástí ekosystémů, kde vytváří plynulé přechody na rozhraní biocenóz, např. přechod mezi společenstvy luk, polí nebo lesů. Se stoupající fragmentací krajiny exponenciálně roste rozloha ekotonů na úkor jednotlivých společenstev. Tento jev je nejvíce pocítován druhy vyžadujícími velká teritoria, v našich podmínkách mohou být reprezentovány např. velkými šelmami. Vymizení těchto zástupců může způsobit přemnožení jejich kořisti, což vede k postupnému narušení ekologické stability. Omezením možnosti migrace a tím i omezením dostupnosti zdrojů dochází ke ztrátě funkčnosti potravních řetězců a k postupnému vymírání citlivějších druhů. Izolované populace navíc ztrácejí zdroj genetické diverzity, bez jehož obnovení mohou být odsouzeny k zániku.²⁶

Dopravní nehody s lesními nebo domácími zvířaty v Moravskoslezském kraji

rok	2009	2010	2011	2012
Počet dopravních nehod se zvířaty	856	586	665	850
Počet zraněných osob lehce / těžce	27 / 3	11 / 1	11 / 2	12 / 1
Způsobená hmotná škoda v milionech Kč	24, 6	16, 0	17, 0	24, 5

Zdroj: Policie ČR

Liniové stavby, jakými jsou např. silnice či železniční tratě, představují fyzickou překážku mezi jednotlivými lokalitami. Ačkoliv negativní efekt přeplněných silničních komunikací je mnohem vyšší než u železnic, oboje vyvolávají v přírodě bariérový efekt. Ten může být přípustný v případech, kdy pouze omezuje pohyb mezi fragmentovanými územími. Nebezpečný stav může vzniknout v případě, kdy je používaná migrační trasa protnutá liniovou stavbou bez přítomnosti prvku umožňujícího propustnost (absence mostu, podchodu nebo nadchodu). Živočichové ve snaze překonat vytvořenou překážku končí často pod koly aut či vlaků. Z průzkumů vyplývá, že ročně na silnicích ČR hyne 570 000 zajíců, 350 000 ježků, 70 000 bažantů, 52 000 srnců a 50 000 kun.²⁷ Kolize s živočichy mohou být ovšem smrtící nejen pro zvíře, ale i pro posádku vozidla. Za poslední tři roky počet dopravních nehod způsobených srážkou s lesním či domácím zvířetem v Moravskoslezském kraji opět vzrostl. A zanedbatelné nejsou ani hmotné škody způsobené těmito střety.

Nejvíce kolizí se zvířaty na kilometr komunikace připadá v ČR na silnice I. třídy a dálnice,²⁸ tedy tam, kde je rychlost aut nejvyšší. Pokud bychom silnice oplotili, zvýšili bychom sice bezpečnost provozu, ale populace živočichů by se rozdělily natolik, že by mohly být odsouzeny k zániku. Cestou k všeobecné spokojenosti jsou proto funkční opatření (kombinace oplocení, ekoduktů a migračních podchodů), která podpoří přirozenou zvířecí migraci přes liniové překážky v bezpečných místech.

Problematickou migrací živočichů v krajině se zabývá i zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, který definuje základní prvky územního systému ekologické stability (ÚSES). Biocentra („zdrojová centra“ umožňující trvalou existenci ekosystému) jsou propojena migračními biokoridory a vytvářejí tak funkční síť přirozených i pozmeněných, avšak přírodě blízkých ekosystémů, udržujících přírodní rovnováhu a rozmanitost společenstev.²⁹ Ministerstvo životního prostředí ČR zahájilo v roce 2008 výzkumný projekt „Vyhodnocení migrační propustnosti krajiny pro velké savce a návrh ochranných optimalizačních opatření“. V průběhu tříletého

terénního výzkumu byly mapovány migrační trasy i koridory, došlo i k vymezení migračně významných území v rámci České republiky. Pozornost byla věnována zejména problematickým úsekům, v nichž docházelo ke křížení s komunikacemi, lidskými sídly či jinými bariérami. Výsledkem bylo navržení technických opatření kritických míst, např. nejvhodnějších variant přechodů. Aby rozvoj infrastruktury měl co možná nejmenší dopady na životní prostředí, je zohlednění zmíněných prvků nutností již při tvorbě podkladů pro pozemkové úpravy a plánovací dokumentace.³⁰ Spojovacími články mezi populacemi izolovanými vlivem liniových staveb typu silnice či železnice mohou být mostní či tunelové konstrukce (podchody či nadchody) s obnovenou vegetací a „přírodním“ vzhledem. Tyto prvky umožňují překonat migrační bariéru od bezobratlých po savce, snižují dopady fragmentace krajiny i riziko střetu s dopravním prostředkem. Obecně se jedná o tzv. ekodukty, podchody či propustky.³¹ Jako příklad může posloužit realizace podchodu pro obojživelníky, tzv. „žabochoď“, na silnici I/11 v obci Těrlicko nebo podchod pro migraci velkých savců pod železniční tratí v Mostech u Jablunkova. Vzhledem k tomu, že samotný pojem fragmentace krajiny není v České republice doposud zahrnut v legislativě, je umístění i volba vhodných „zvířecích přechodů“ dosti komplikovanou záležitostí. Nevhodně zvolené místo, špatné osvětlení, oplocení či hluk mohou v konečném důsledku zvěř od migračního přechodu odradit a celkovou migraci zablokovat. Takto nefunkční stavby jsou pak velmi negativně vnímány veřejností, která okamžitě ztrácí důvěru k dalším ekologickým či ochranným zaměřeným projektům.³²

Změny krajinného rázu

I nebiolog, jenž neumí plně docenit jedinečnost a potřeby regionální biodiverzity, vnímá ovlivnění okolního prostředí dopravní výstavbou, ať chce či nechce, každý den, opustí-li své

obydlí nebo se jen podívá z okna. Vnímání okolní krajiny jako celku je však záležitostí velmi subjektivní a může vyvolávat v každém z nás zcela jiný dojem. Obecně se lze shodnout na tom, zda krajina v daném území budí vjem pozitivní či negativní. Ke znakům krajinného rázu patří nejen funkční prvky, jakými jsou vodní toky, morfologie terénu či reliéf, ale i krajinný pokrov a jeho využití. Samotná krajina prochází neustálými změnami, ať už v rámci přirozeného vývoje či vlivem lidské činnosti.³³ V pozadí toho všeho stojí historické dění propojené se socioekonomickým vývojem člověka, který území obýval a které společně s místní kulturou a přírodními podmínkami v daném regionu dává krajíně unikátní a jedinečnou tvář. V průběhu času docházelo antropogenními vlivy k postupným přeměnám přírodní krajiny v krajinu kulturní. V současné době nabraly změny využívání území až děsivě rychlé tempo, což se odrazilo v ubývání krajiny přírodní, historické i kulturní. Do tradičních, přirozeně fungujících míst jsou vkládány nepůvodní elementy a prvky narušující celkový vjem krajinného prostoru (např. nové komunikace stavěné na zemědělských pozemcích, vysoké estakády klenoucí se nad zástavbou či volnou krajinou). Krajinný ráz je pak postižen vizuálně chorobnými znaky, jež vyúsťují ztrátou jeho funkce. Během veškerých antropogenních vstupů do krajiny je nutné začlenit nové prvky takovým způsobem, aby zůstaly zachovány nejen dominanty a celkový obraz krajiny, ale byly udrženy i její přírodní a estetické vlastnosti.³⁴

Ačkoliv ochranné aktivity týkající se krajiny mohou působit značně „moderním dojmem“, o uchování krajinného rázu padla zmínka již v roce 1920 v zákoně přidělovém č. 81/1920 Sb., později jej zmiňuje také zákon o některých technicko-hospodářských úpravách pozemků (zákon scelovací) č. 47/1948 Sb. Legislativa České republiky se krajinným rázem začala znovu zabývat až v roce 1992 začleněním do zákona o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb.³⁵ V roce 2002 podepsala Česká republika ve Štrasburku Evropskou úmluvu

Estakáda silnice R48 v Třanovicích, v těsné blízkosti centra obce řeší přemostění říčky Stonávky. Tento způsob zároveň umožňuje zachování přirozeného biokoridoru, r. 2013, foto Daniela Podstawková

o krajině, která v roce 2004 vstoupila v platnost. Hlavním principem je ochrana krajinného rázu jako společného evropského přírodního i kulturního dědictví pomocí udržování jeho kvality a harmonických vztahů. Krajina je zde uvedena jako *klíčový prvek blaha jednotlivce i společnosti a její ochrana, správa a plánování jsou spojeny s právy a povinnostmi pro každého*.³⁶

Hodnocení krajiny lze obecně rozdělit do několika rovin. Kulturně-historické charakteristiky zahrnují lidovou architekturu, krajinné historické prvky či významná území. Mezi ryze přírodní hodnoty je možné zařadit ekosystémy typické pro zdejší krajinu jako louky, pastviny, lesy, tekoucí či stojaté vody, mokřady. Zvláštní kapitolou jsou územní celky zahrnuté legislativní ochranou z důvodu jejich vysoké přírodní hodnoty. Patří zde bezesporu chráněná území, zranitelné a zajímavé biotopy či lokality zahrnuté v evropském programu NATURA 2000. Estetické měřítko krajiny je určováno typičností, harmonií, vizuální citlivostí a celkovým emočním působením daného místa.³⁷

Urbanizace, zemědělství, průmysl a celkový rozvoj infrastruktury, ať už železniční či silniční, negativně ovlivňuje krajinu i samotnou kvalitu životního prostředí. Již v průběhu přípravy územních plánů je nutné zhodnotit vliv zamýšlené výstavby. I přesto se dnes často stává, že zásahy nerespektují hodnoty krajiny a narušují tím její funkční stabilitu i vjemovou atraktivitu. K hlavním činitelům představujícím toto nebezpečí patří zejména výstavba stavebních objektů (průmysl, dopravní infrastruktura, obytné domy, horské hotely), poškozování či likvidace lesních porostů, zástavba krajinných horizontů, vznik nových krajinných dominant (vedení vysokého napětí, větrné elektrárny, telekomunikační věže).³⁸

Situace na Těšínsku je vzhledem ke značné morfologické členitosti území složitější. Pobeskydí, tvořeno pahorkatinami a vrchovinami, či samotné Beskydy, jsou charakteristické velkou druhovou diverzitou fauny i flóry. Různorodá, harmonická krajina, je velmi citlivá k jakýmkoliv změnám, ohrožena zejména urbanizací či zástavbou horizontů. Aktuálním příkladem nám může posloužit stavba estakády silnice R48 v obci Třanovice či silniční most téže komunikace u vodní nádrže Hrabinka v Českém Těšíně. Ostravsko-karvinská pánev poskytuje pohled zcela odlišný. Plochá krajina v minulosti místy zarostlá dubovými bučinami a lužními lesy s rozvíjejícím se zemědělstvím a rybníkářstvím se stala, zejména z důvodu výskytu nerostného bohatství, ideálním územím pro těžební a průmyslový rozvoj. V krajině se jen lokálně dochovaly zbytky lidové architektury či několik dřevěných kostelů. Antropický vzhled krajiny

dotvářejí odvaly hlušin či odkaliště s krajinnými dominantami ve formě větracích šachet.³⁹

Urbanizace a rozvoj infrastruktury způsobují i změny ve využívání krajiny. Výstavba nových a modernějších dopravních komunikací, ve snaze vyhnout se zastavěnému středu obce, využívá zejména zemědělskou či lesní půdu. Moravskoslezský kraj přichází ročně hned o několik stovek hektarů orné půdy.⁴⁰ Konkrétní čísla vykazují v letech 2010–2012 úbytek 1 900 hektarů orné půdy, což je přibližně 1,7 hektaru denně.⁴¹ Vzhledem k velkým plánům rozvoje dopravy na Těšínsku v několika dalších letech lze předpokládat, že budou tato alarmující čísla dále stoupat.

Znečištění ovzduší, vody a hluk

Kromě výše zmíněných problémů spojených s rozvíjející se infrastrukturou patří k negativním jevům dopravy bezesporu vysoký stupeň kontaminace ovzduší výfukovými emisemi. Znečišťující plyny a polévaté pevné částice způsobují chronické nemoci organismu, jsou toxické a mutagenní. Karcinogenní účinky dokládají studie, jež prokázaly zvýšení rizika rakoviny až o 40 % u lidí dlouhodobě vystavených vyšším koncentracím emisí dieselových motorů.⁴² Kromě toho, že stejně jako na člověka působí výfukové plyny i na zdraví živočichů, způsobuje imisní zátěž také dlouhodobé změny v přírodních ekosystémech. Na tomto jevu se podílí i klimatické změny ovlivněné množstvím tzv. skleníkových plynů (zejména oxidem uhličitým CO₂ a oxidem dusným N₂O). Další výfukové plyny – oxidy dusíku NO_x a oxid siřičitý SO₂ se společně s průmyslovými emisemi podílejí na vzniku „kyselých dešťů“. Ty jsou schopny zdecimovat lesní porosty a okyselit půdu natolik, že na zasažených územích dochází ke změnám

Silnice R48 v Třanovicích, její průběh kopíruje starou císařskou silnici vedoucí z Frýdku do Těšína (vlevo), r. 2009, foto obec Třanovice

*Výstavba silnice R48
v Nošovicích v sousedství
železniční trati Frýdek-
-Místek–Český Těšín (stav
před dokončením a výstavbou
průmyslové zóny s továrnou
automobilky Hyundai),
22. dubna 2006,
foto David Pindur*

ve složení společenstev fauny i flóry. Problémem automobilové dopravy jsou navíc splachy z cest, které kontaminují okolí provozními kapalinami, polyaromatickými uhlovodíky, těžkými kovy a solemi. Opomíjeným, ale čím dál nebezpečnějším produktem dopravy je i všudypřítomné znečištění hlukové, které ruší jak živočichy, tak lidi. Řešením, jak zmíněné negativní vlivy omezit, je podpora ekologicky šetrnějších způsobů dopravy, jako je železnice, veřejná doprava, používání ekologických vozů, např. elektromobily, a rovněž možný zákaz vjezdu aut do center měst. Obce v ČR mají možnost vykázat vozidla produkující velké množství škodlivin díky novele zákona č. 201/2012, o ochraně ovzduší. V praxi se však nízkoemisní zóny ve městech objeví nejdříve v letech 2014–2015.

Funkce zeleně

*Plošné kácení v místě
plánované výstavby přeložky
silnice I/11 mezi Třincem-
-Oldřichovicemi a Bystřicí,
18. března 2014,
foto Jana Strakošová*

Biologickým prvkem, jenž napomáhá negativní vlivy dopravy alespoň trochu mírnit, je přítomnost zeleně. Zmínky o stromech doprovázejících člověka na jeho cestách nalezneme v mnoha historických zdrojích. Ačkoliv se v průběhu staletí měnila druhová skladba dřevin, údržba a péče

o ně byla vždy samozřejmostí. V současné době se problematika doprovodných dřevin medializovala takovým způsobem, že se podařilo rozdělit vědeckou i laickou veřejnost na dva protichůdné tábory. Zatímco jedni považují existenci stromových porostů podél silnic za potencionální nebezpečí (sníženým rozhledem, padajícími větvemi, možností srážky s automobilem při dopravní nehodě),⁴³ jiní propagují jejich ochranu a novou výsadbu.⁴⁴ Za poslední desetiletí bylo podél komunikací vykáceno z bezpečnostních důvodů několik desítek tisíc stromů.⁴⁵ Dalším důvodem likvidace je jejich špatný stav, jelikož u mnoha z nich chybí průběžná údržba a péče. Přes všechna zmíněná negativa není ani počet výhod zanedbatelný. Stromy u silnic dotvářejí vzhled krajiny, což vyvyšuje jejich krajinnotvornou i estetickou hodnotu. Jsou významným činitelem redukcí negativní vlivy z dopravy, izolují zastavěné části, vážou CO₂ vznikající spalováním a pohlcují jemný polévatý prach i toxické látky. Slouží také k ochraně silnic před klimatickými extrémy, jakými jsou vítr, déšť, sníh a přímé sluneční záření, čímž prodlužují samotnou životnost vozovky. Z ekologického hlediska můžeme zmínit stromořadí jako domov mnoha zvířat i rostlin, zvyšující biologickou diverzitu krajiny a sloužící jako podstatný prvek ekologické stability propojující silnicí rozdělené krajinné celky.⁴⁶

Závěrem

Člověk ovlivňuje krajinu od nepaměti a stejně tak je krajinou zpětně ovlivňován. Jako je tomu u ostatních živých organismů, i jemu životní prostředí slouží jako zdroj a prostor, v němž žije, pohybuje se a přivádí na svět potomstvo. Kromě látek a energie je základním zdrojem, který nám příroda poskytuje, prostor. V našem regionu přetvořeném těžbou a průmyslem se bohužel vžilo dogma, že na zdejší krajině již není co chránit. Výjimkou jsou jen Beskydy a vybraná maloplošná chráněná území, kam lidé prchají o víkendech načerpat energii a čistý vzduch. Význam našich „obyčejných“ polí, luk a lesů jakožto základní biologické sítě ekosystémů a přírodních hodnot nám často uniká. Chceme-li ale zkracovat vzdálenosti výstavbou velkokapacitních dopravních tepen, je nezbytné tyto zásahy přírodě kompenzovat v co nejvyšší možné míře. Již dávno totiž nelze uvažovat o životním prostředí a socioekonomickém rozvoji odděleně. Nepomáháme tak jen přírodě, ale zejména sami sobě a dalším generacím. Je potřeba hledat řešení zajišťující trvale udržitelný rozvoj, aby v budoucnu nedocházelo k tomu, že se krásná místa bez zápachu výfukových plynů a hluku stanou kriticky ohroženými lokalitami.

Present Development of the Transport Infrastructure in the Těšín Region and its Impact on the Environment

The Těšín Region, lying on the borders of three states, was predestined to become not only an important industrial centre, but also a transport hub ensuring the smooth transport of persons and goods to the neighbouring countries. With the increasing industrialization, the need to create effective infrastructure arose, ensuring the development of both road and rail transport. A project entitled “Silesian Cross” was supposed to meet the plan, including mostly road routes to Poland (D47, R48) and to Slovakia (I/11). To alleviate the road load, particularly truck transport, the partly ongoing modernization of railroads was to help. However, all the mentioned actions require intervention in the countryside, thus it becomes fragmented and the landscape's character is disturbed. The situation leads to damage to natural biocentres, the migratory routes of animals and the creation of isolated communities. To minimize these negative impacts, a set of technical measures was proposed to overcome these barriers. Development of the transport infrastructure in the Těšín Region has also had many indirect impacts (noise, polluted air, soil and water contamination) which have had a significant effect on human health. Landscape fragmentation by line structures affects not only plants and animals, but in the upshot, humans themselves.

POZNÁMKY

- Autorky studie:
- Mgr. Daniela Podstawková; Muzeum Těšínska; daniela.podstawkova@muzeumct.cz
 - Mgr. Jana Strakošová; Muzeum Těšínska; jana.strakosova@muzeumct.cz
- 1 Bartoš, Luděk – Richtr, Aleš: Aktualizace prognózy vývoje automobilové dopravy v ČR metodou jednotného součinitele růstu – 1. část. Silniční obzor, 74, 2013, č. 1, s. 19–23; Kyncl, Jan a kol.: Historie dopravy na území České republiky. Praha 2006, s. 105–106.
 - 2 Moravskoslezský kraj. Koncepce rozvoje dopravní infrastruktury Moravskoslezského kraje, vyhodnocení programového dokumentu. [WWW dokument] http://verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz/assets/doprava/dop_01_dopravnikonceptce_uplnazprava.pdf (stav ke 30. 7. 2013).
 - 3 Novák, Miroslav: Koncepce dopravy v Moravskoslezském kraji. Strojírenství Ostrava 2012, Ostrava 10. 5. 2012. [WWW dokument] http://www.nskova.cz/webis/userfiles/2-koncepce-dopravy-msk_49265.pdf (stav ke 12. 7. 2013).
 - 4 Ředitelství silnic a dálnic ČR. Projekt D47. [WWW dokument] [http://www.rsd.cz/rsd/rsd.nsf/0/EEF5290511C796FFC1257B35004F0338/\\$file/RSD_D47_2013.pdf](http://www.rsd.cz/rsd/rsd.nsf/0/EEF5290511C796FFC1257B35004F0338/$file/RSD_D47_2013.pdf) (stav k 6. 6. 2013).
 - 5 European Commission. Trans-european transport network. Comprehensive and core network. Roads, ports, rail-road terminals and airports. [WWW dokument] http://ec.europa.eu/transport/themes/infrastructure/doc/com%282011%29_650_final_2_annex_i_part15.pdf (stav k 26. 7. 2013).
 - 6 Ředitelství silnic a dálnic ČR. Výsledky sčítání dopravy na silniční a dálniční síti ČR v roce 2000, Tabulka dopravních intenzit, Kraj Moravskoslezský. [WWW dokument] http://www.rsd.cz/doprava/scitani_2000/html/tab_mo.htm# (stav k 21. 7. 2013).
 - 7 Ředitelství silnic a dálnic ČR. Výsledky sčítání dopravy na silniční a dálniční síti ČR v roce 2005, Tabulka dopravních intenzit 2005, Kraj Moravskoslezský. [WWW dokument] http://www.scitani2005.rsd.cz/html/tab_mo.htm (stav k 21. 7. 2013).
 - 8 Ředitelství silnic a dálnic ČR. Rychlostní silnice R48, Frýdek/Místek, obchvat. [WWW dokument] [http://www.rsd.cz/rsd/rsdcat.nsf/0/2496524D5A2FEFB2C12574F3004F6B34/\\$file/r48-fm-obchvat.pdf](http://www.rsd.cz/rsd/rsdcat.nsf/0/2496524D5A2FEFB2C12574F3004F6B34/$file/r48-fm-obchvat.pdf) (stav k 21. 7. 2013).
 - 9 Ředitelství silnic a dálnic ČR. Silnice I/68 Třanovice – Nebory. [WWW dokument] [http://www.rsd.cz/rsd/rsdcat.nsf/0/282E208D3FA005D8C125759A0048430B/\\$file/s68-tranovice-nebory.pdf](http://www.rsd.cz/rsd/rsdcat.nsf/0/282E208D3FA005D8C125759A0048430B/$file/s68-tranovice-nebory.pdf) (stav k 7. 8. 2013).
 - 10 Ředitelství silnic a dálnic ČR. Česká republika, Přehled projektů Ředitelství silnic a dálnic, rok 2013. [WWW dokument] [http://www.rsd.cz/rsd/rsd.nsf/26FA4423C0960AE5412566EB004569CC/F5C7C36AF0AF8D6AC1257B2C0054DEDF/\\$FILE/cz-stavba-2013.pdf](http://www.rsd.cz/rsd/rsd.nsf/26FA4423C0960AE5412566EB004569CC/F5C7C36AF0AF8D6AC1257B2C0054DEDF/$FILE/cz-stavba-2013.pdf) (stav ke 12. 8. 2013).
 - 11 Moravskoslezský kraj. Koncepce rozvoje dopravní infrastruktury Moravskoslezského kraje, vyhodnocení programového dokumentu. [WWW dokument] http://verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz/assets/doprava/dop_01_dopravnikonceptce_uplnazprava.pdf (stav k 30. 7. 2013).
 - 12 Novák, Miroslav: Koncepce dopravy v Moravskoslezském kraji. Strojírenství Ostrava 2012, Ostrava 10. 5. 2012. [WWW dokument] http://www.nskova.cz/webis/userfiles/2-koncepce-dopravy-msk_49265.pdf (stav ke 12. 7. 2013).
 - 13 Ředitelství silnic a dálnic ČR. Silnice I/11, Český Těšín – obchvat. [WWW dokument] [http://www.rsd.cz/rsd/rsdcat.nsf/0/90B6F96DA0E30EF5C12574940031ACE7/\\$file/s11-ceskytesin-obchvat.pdf](http://www.rsd.cz/rsd/rsdcat.nsf/0/90B6F96DA0E30EF5C12574940031ACE7/$file/s11-ceskytesin-obchvat.pdf) (stav k 13. 8. 2013).
 - 14 Ředitelství silnic a dálnic ČR. Silnice I/67, Skřečůň – Bohumín – obchvat. [WWW dokument] [http://www.rsd.cz/rsd/rsdcat.nsf/0/52F8B42C2362F98FC1257485006DE201/\\$file/s67-skrecon-bohumin.pdf](http://www.rsd.cz/rsd/rsdcat.nsf/0/52F8B42C2362F98FC1257485006DE201/$file/s67-skrecon-bohumin.pdf) (stav k 7. 8. 2013).
 - 15 Ministerstvo dopravy ČR. Dopravní politika České republiky pro léta 2014–2020. Praha 2013. [WWW dokument] <http://www.mdcz.cz/NR/rdonlyres/6771FC27-DCCC-4B72-BD0E-3EF7E6118704/0/Dopravnipolitika20142020schvalena.pdf> (stav k 5. 9. 2013).
 - 16 Agentura pro regionální rozvoj – BermanGroup. Studie dopadů investice Hyundai na Moravskoslezský kraj. Ostrava 2007, s. 18.
 - 17 Mlynář, Jiří: Obecné informace k přípravě stavby „Optimalizace trati Ostrava Kunčice – Frýdek Místek – Český Těšín, včetně PEÚ a optimalizace žst. Č. Těšín“. Olomouc 2007, s. 1; Nadační Fond Hyundai. Deklarace porozumění – průlomová dohoda. [WWW dokument] <http://www.nadacnifondhyundai.cz/deklarace-porozumeni.html> (stav k 13. 8. 2013).
 - 18 Hyundai Motor Manufacturing Czech. Hyundai v České republice. [WWW dokument] <http://www.hyundai-motor.cz/?sekce=kariera&rubrika=zamestnani-hmmc> (stav k 13. 8. 2013); Ministerstvo dopravy. Ministři dopravy ČR a Slovenska jednali o propojení průmyslových zón. [WWW dokument] http://www.mdcz.cz/cs/Media/Tiskove_zpravy/SRandCR_Nosovice_Zilina.htm (stav k 13. 8. 2013).
 - 19 EKOLA group, spol. s r.o.: Optimalizace trati Ostrava Kunčice – Fr. Místek – Č. Těšín, včetně PEÚ a optimalizace žst. Č. Těšín. Posudek dle přílohy č. 5 zákona č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí ve znění pozdějších předpisů. Praha 2009, s. 8; Mlynář, J.: Obecné informace, s. 2–3.
 - 20 Obec Střítež: Odvolání proti rozhodnutí stavebního úřadu ve Frýdku-Místku ze dne 15. 2. 2012. Střítež 2012, s. 1–7; FM deník, Cholewa, Marek. Lidi rozděluje chystaná oprava železnice. [WWW dokument] http://fm.denik.cz/zpravy_region/kauza_vlaky_stritez20070417.html (stav k 15. 8. 2013).
 - 21 Veřejná správa kraj Moravskoslezský. Koncepce rozvoje dopravní infrastruktury Moravskoslezského kraje – vyhodnocení programového dokumentu z r. 2004, koncept. [WWW dokument] http://verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz/assets/doprava/dop_01_dopravnikonceptce_uplnazprava.pdf (stav k 15. 8. 2013); Moderní železnice, Populárně-technický magazín. Smělé plány na severu Moravy, 2013, č. 2. [WWW dokument] <http://www.szdc.cz/o-nas/casopis-zeleznice/mz-201302.pdf> (stav k 15. 8. 2013).
 - 22 SŽDC. Optimalizace traťového úseku Mosty u Jablunkova (státní hranice se Slovenskou republikou) – Bystřice nad Olší – projekt stavby. [WWW dokument] <http://www.szdc.cz/modernizace-drahy/prehled-staveb/program-t/optim.trat.us.mosty.html> (stav k 15. 8. 2013); SŽDC. Optimalizace trati Bystřice n. Olší – Český Těšín. [WWW dokument] <http://www.szdc.cz/modernizace-drahy/prehled-staveb/op-doprava/bystrice-cesky-tesin.html> (stav k 15. 8. 2013); Ecological consulting: ČD DDC Optimalizace traťového úseku Mosty u Jablunkova (státní hranice se Slovenskou republikou) – Bystřice nad Olší – projekt stavby. Olomouc 2003, s. 22–25.
 - 23 SŽDC. Optimalizace trati Bystřice n. Olší – Český Těšín, Optimalizace trati st. hr. SR – Mosty u Jablunkova – Bystřice n. Olší. [WWW dokument] <http://www.szdc.cz/modernizace-drahy/prehled-staveb/op-doprava/mosty-bystrice.html> (stav k 15. 8. 2013); SŽDC. Správa železniční dopravní cesty zahajuje provoz tunelu v Mostech u Jablunkova. [WWW dokument] <http://www.szdc.cz/pro-media/tiskove-zpravy/provoz-tunelu-v-mostech.html> (stav k 15. 8. 2013).

- 24 Optimalizace trati st. hr. SR – Mosty u Jablunkova – Bystřice n. Olší; Krajča, Tomáš – Kutal, Miroslav: Migrace velkých savců v Jablunkovském průsmyku. Olomouc 2010, s. 4, 6.
- 25 Ministerstvo životního prostředí. Fragmentace krajiny, Příroda a krajina. [WWW dokument] http://www.mzp.cz/cz/fragmentace_krajiny (stav k 23. 8. 2013); Anděl, Pavel – Mináriková, Tereza, Andreas, Michal: Ochrana průchodnosti krajiny pro velké savce. Liberec 2010, s. 1.
- 26 Dufek, Jiří – Adamec, Vladimír – Hlaváč, Václav: Fragmentace lokalit způsobená dopravní infrastrukturou – současný stav v České republice. Brno 2000, s. 5–6; Benda, Vladimír – Babůrek, Ivan – Kotrba, Pavel: Základy biologie, Vysoká škola chemicko-technologická v Praze. Praha 2006, s. 163.
- 27 Miko Ladislav – Hošek Michael (edd.): Příroda a krajina České republiky. Zpráva o stavu 2009. Praha 2009, s. 23–24.
- 28 Anděl, Petr – Hlaváč, Václav: Automobilová doprava a mortalita obratlovců. Ochrana přírody, 2008, č. 5, s. 19–21.
- 29 Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky. ÚSES. [WWW dokument] <http://www.ochranaprirody.cz> (stav k 15. 8. 2013).
- 30 Anděl, P.: Ochrana, s. 105–106; Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky. Migrační koridory. [WWW dokument] <http://www.ochranaprirody.cz> (stav k 3. 3. 2014).
- 31 Anděl, P.: Ochrana, s. 106; Ceskedalnice.cz, Libosvár, Tomáš. Ekodukty. [WWW dokument] <http://www.ceskedalnice.cz/dalnici-sit/ekodukty> (stav k 15. 8. 2013).
- 32 Hlaváč, Václav: Opravdu potřebujeme v Čechách „mosty pro medvědy“? Ochrana přírody, 2012, č. 2, s. 12–15.
- 33 Vorel, Ivan: Aktuální problémy v ochraně krajiny a krajinného rázu. In: Vorel, I. – Kupka, J. (edd.): Aktuální problém v ochraně krajinného rázu. Sborník příspěvků z odborného semináře, Praha 2007, s. 5.
- 34 Bukáček, Roman a kol.: Ochrana krajinného rázu v územním plánování. In: Vorel, I. – Kupka, J. (edd.): Aktuální problém v ochraně krajinného rázu – sborník příspěvků z odborného semináře. Praha 2007, s. 15, 18; Jančura, Petr: Aktuální problémy starostlivosti o krajinu a investiční rozvoj. In: Vorel, I. – Kupka, J. (edd.): Aktuální problém v ochraně krajinného rázu – sborník příspěvků z odborného semináře, Praha 2007, s. 24.
- 35 Svobodová, Kamila: Krajinný ráz. Krajina a krajinný ráz ve strategickém plánování. Fakulta architektury ČVUT v Praze, Ústav prostorového plánování 2011, s. 10–11; Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky. Obecná ochrana přírody a krajiny, Krajinný ráz a výstavba. [WWW dokument] <http://www.ochranaprirody.cz/obecna-ochrana-prirody-a-krajiny/krajinnny-raz-a-vystavba/> (stav k 25. 9. 2013).
- 36 Rada Evropy: Evropská úmluva o krajině. Florencie 2000, s. 2.
- 37 Lacina, Darek – Salašová, Alena: Diferenciace krajiny při posuzování krajinného rázu (CHKO Beskydy). In: Vorel, I. – Kupka, J. (edd.): Aktuální problém v ochraně krajinného rázu. Sborník příspěvků z odborného semináře. Praha 2007, s. 52–53.
- 38 Moravskoslezský kraj. Zásady územního rozvoje Moravskoslezského kraje, Vymezení cílových charakteristik krajiny. [WWW dokument] http://verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz/zip/01_textzur_pdf/01_f_krajina.pdf (stav k 25. 9. 2013); Jančura, P.: Aktuální problémy, s. 21; Vorel, I.: Aktuální problémy, s. 7.
- 39 Moravskoslezský kraj. Zásady územního rozvoje.
- 40 Fialová, Zuzana: Úbytek půdy je stále alarmující. Zemědělec, 2009, č. 48, s. 4.
- 41 Bezděková, Jana: Vývoj půdního fondu v MSK v letech 2007–2012, písemné sdělení.
- 42 Benbrahim-Tallaa, Lamia a kol.: Carcinogenicity of diesel-engine and gasoline-engine exhausts and some nitroarenes. The Lancet Oncology, 13, 2012, č. 7, s. 663–664.
- 43 Švédová, Daniela: Vegetační doprovod silnic, vliv na dopravní nehody a problémy s obnovou alejí. Zahrada – park – krajina 2010, 2010, č. 3, s. 30–34.
- 44 Arnika. Aleje – dědictví naší krajiny. [WWW dokument] <http://arnika.org/aleje> (stav k 15. 8. 2013).
- 45 Česká inspekce životního prostředí, Janeba, Oldřich: Přes devět tisíc stromů má zmizet letos podél silnic a dálnic. [WWW dokument] http://www.cizp.cz/1682_Pres-devet-tisic-stromu-ma-zmizet-letos-podel-silnic-a-dalnic (stav k 15. 8. 2013).
- 46 Aleje – dědictví naší krajiny.

Za jezuitou Rudolfem Zubkem

David Pindur

P. Rudolf Zubek, SJ

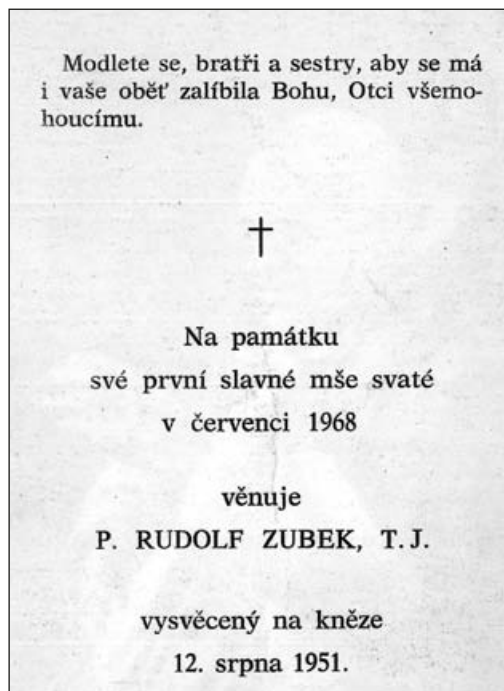
V úterý 20. května 2014 jsme se v českotěšínském farním kostele Nejsvětějšího srdce Ježíšova měli možnost naposledy rozloučit s významnou osobností římskokatolické církve na Těšínsku druhé poloviny minulého století. Redakce časopisu Těšínsko chce alespoň touto vzpomínkou připomenout její nelehké životní osudy, do nichž se výrazně promítal vedle nepříznivých válečných poměrů především postoj komunistické totalitní moci vůči církvi a náboženskému životu v Československu po únoru 1948.

Vzpomínanou osobností je jezuita Rudolf Zubek, politický vězeň 50. let minulého století. Narodil se 13. dubna 1925 v dřevěné chalupě č. p. 214 v osadě Kotly horské obce Morávka¹ jako nejstarší z pěti dětí. Jeho otec Martin pracoval jako lesní dělník. Na bedrech maminky Heleny, rozené Pyszkové, ležela starost o hospodářství i domácnost. Malý Rudolf nastoupil do školy v Morávce-Nytrové. Jako desetiletý hoch učil při lidových misiích vedených kongregací redemptoristů na Salajce v sousední Horní Lomné povolání ke kněžské službě. Cesta za rozhodnutím

pomalu zrála. Sám později vzpomínal: *Když se doma začalo mluvit o tom, že bych chtěl být knězem, babička šla na faru pro informace, kolik by takové studie mohly stát. Přišla se zarážející odpovědí: čtyřicet až padesát tisíc. Vypadalo to, že na studie nepůjdu. „Máš sourozence, ti by zůstali ochuzeni,“ řekl tatínek. Po nějaké době, dvou tří měsíců, se tatínek k tomu vrátil: „Když chceš být knězem, tak jdi studovat, budu na tebe platit, i kdybych měl jíst jen jednou denně.“ A tak jsem v roce 1937 po přijímacích zkouškách mohl nastoupit na řádové gymnázium Tovaryšstva Ježíšova na Velehradě.² Velehradská studia byl nucen ukončit v roce 1941, kdy nacisté zabrali konvikt i prostory gymnázia pro německou mládež z Porýní. Rudolf proto přestoupil na gymnázium v Místku, na němž se však výuka zastavila výnosem ministerstva školství 26. listopadu téhož roku a v březnu 1942 byl ústav trvale uzavřen.³ Zubek se do konce války vyučil maloobchodním příručím v Krásné. Po osvobození složil v září 1945 maturitu na obnoveném místeckém gymnáziu. Předchozí pobyt na velehradském jezuitském gymnáziu*

v něm však zanechal nesmazatelnou stopu. Proto 26. září 1945 vstoupil do velehradského noviciátu Tovaryšstva Ježíšova, kde pobýval dva roky do složení prvních slibů. Toto období hodnotil jako velkou školu a průpravu pro svou další práci a životní zkoušky. Ve své jezuitské formaci pokračoval v severočeském Děčíně, kde až do roku 1950 studoval filozofii.⁴ Vše přerušila komunistickým režimem organizovaná Akce K (klášter) osudné noci ze 13. na 14. dubna 1950, jež měla vést k likvidaci řeholního života v Československu. Tehdy čerstvě pětadvacetiletý Zubek na tyto dramatické chvíle později vzpomínal: *Byl to pro mne hrozný šok, když o půlnoci zařval uniformovaný člen StB: „Vstávat“ a mířil automatem na mne do postele. Pak nás scholastiky, studenty filozofie, soustředili do přednáškové síně. Rektor Filozofického institutu a profesori byli od ostatních izolováni hned. Bylo nám přečteno jakési „vládní a stranické“ rozhodnutí o této zabezpečovací akci, která nás měla uchránit před „spravedlivým hněvem“ pracujícího lidu.*⁵ Děčínští jezuité byli odvezeni do jezuitského kláštera a gymnázia v Bohosudově, kde byli internováni téměř všichni členové české provincie Tovaryšstva Ježíšova (s výjimkou představených). Kromě nich zde byli umístěni rovněž františkáni, minorité a kapucíni. Rudolf Zubek v Bohosudově dokončil studium filozofie.⁶ V září 1953 byl poslán k Pomocným technickým pracům (PTP). Během více než tří let této „vojenské služby“ prošel Komárno, Podbořany u Žatce, Hájniky a Bánskou Bystrici. Po celou dobu pracoval jako pomocný stavební dělník. Soukromě však pokračoval ve studiu teologie a 12. srpna 1951 tajně přijal v Bratislavě kněžské svěcení z rukou tajně vysvěceného biskupa Pavla Hnilici (1921–2006), rovněž jezuitu.⁷ K 31. prosinci 1953 byl propuštěn z PTP a k 6. lednu 1954 nastoupil jako horník do dolu Odra v Ostravě-Prívově. Společně s ním zde pracoval rovněž jezuita Václav Švestka⁸ a slovenský scholastik Andrej Osvald.⁹

V roce 1955 byli všichni tito tři horníci-jezuité zatčeni. Vyšetřovací vazba trvala tři měsíce. Byli obviněni z nedovoleného studia teologie a styků s jezuitou. Zubkovo tajné kněžské svěcení bez státního souhlasu bylo vyhodnoceno jako obzvlášť nebezpečný čin. Dne 5. ledna 1956 byl krajským soudem v Ostravě odsouzen na šest let vězení nepodmíněně. Společně s nimi byl souzen rovněž jezuita Jan Pavlík, který na přelíčení vzpomínal: *Soud byla komedie, všechno bylo připraveno. Nedostali jsme do rukou ani obžalobu, ani rozsudek. Obhajoba žádná. Jen Zubkův advokát se odvážil napadnout bod obžaloby: přijetí kněžského svěcení. Obhajoval ho tím, že subjekt přijaté svátosti není trestný. Je trestný jen ten, kdo svěcení nebo bohoslužebný úkon koná bez státního souhlasu, v tom případě biskup světitel*

Obrázek z opožděné, avšak nakonec opět odložené primice Rudolfa Zubka, archiv Davida Pindura

*Hnilica. Prokurátor tedy nakonec tento bod stáhl, ale předem připravených 7 roků P. Zubek dostal.*¹⁰ Koncem března téhož roku nastoupil Rudolf Zubek k výkonu trestu do tábora Rovnost u Jáchymova, kde pracoval v uranovém dole. Z Rovnosti byl přemístěn 2. března 1958 na jiný uranový důl, do tábora Bytíz u Příbrami a následně do Tmavého dolu ve Rtyni v Podkrkonoší, kde se těžilo uhlí (Důl Zdeněk Nejedlý II). Pracovní podmínky zde byly mnohem horší než v předchozích dolech. Záhy onemocněl tuberkulózou kůže v obličeji a v červnu 1960 nastoupil na léčení do vězeňské nemocnice na Pankráci v Praze, kde pobyl několik měsíců. Po zbytek trestu byl umístěn ve věznici ve Valdicích. Samotný Rudolf Zubek popsal svou kněžskou službu ve vězení a v pracovních táborech následovně: *Na Rovnosti už přede mnou mezi uvězněnými kněží byli a pracovali. Jejich vliv na spoluvězně byl velitelství znám, a proto toho roku, než jsem tam nastoupil, kněze z jáchymovských táborů stáhli do pevných věznic nebo na Tmavý důl ve Rtyni. Mne jako mladého a v kněžské práci nezkušeného vedení tábora Rovnost přijalo. A ty zkušenosti předchozích kněží mi předali sami tamější spoluvězni. Tak se stal tábor Rovnost mou první kněžskou stací a zároveň prověrkou mé licenciátní práce, která měla titul: „Problém rovnosti.“ Napřed jsem se jako kněz začal se spoluvězni seznamovat. Bylo třeba jisté opatrnosti, abych nenaletěl na „donašeče“. Hovořil jsem s vězni, kteří si přáli hovořit s knězem a které uvedl vždy někdo, koho jsem už znal. Denně jsem míval v době vycházek pravidelně v určitou hodinu mši svatou (ambulando – za chůze) a po mši sv. už v barácích někde v koutku podával sv. přijímání. Nedělní mše sv. byla vždy ve stanovenou dobu*

Primice P. Rudolfa Zubka (uprostřed) ve farním kostele sv. Jana Nepomuckého v Morávce, vlevo P. Karel Majer, duchovní správce farnosti Morávka, 11. ledna 1970, archiv Václava Kocicha

(v době vycházek). Liturgické texty (čtení) dostávali všichni rozepsané na cigaretovém papírku. Tento způsob se velice osvědčil a přetrval téměř po celou dobu mého pobytu na tomto táboře. Náboženský život věřících vězňů se podobal životu prvních křesťanů. Tato moje první kněžská štače byla náročná, ale v duchovním slova smyslu nekrásnější. Přes veškeré bolestné zážitky a ponížení hodnotil Zubek tato léta jako „vysokou školu“ a cestu k poznání, jak těžké může být odpuštění.¹¹

Z vězení byl propuštěn 5. února 1961. Z Valdic zamířil k rodičům do rodné Morávky, kde se v té době zrovna stavěla údolní vodní nádrž. Byl zaměstnán jako stavební dělník u společnosti Ingstav Brno, která realizovala výstavbu přehrady Morávka.¹² Po jejím ukončení pracoval rok jako strojník a poté jako traktorista u Vodohospodářské správy ve Frýdku-Místku. Na jaře 1967 přešel k Vítkovickým stavbám, kde se podílel na výstavbě pivovaru v Nošovicích. Také v civilním zaměstnání byl neustále pod dozorem Státní bezpečnosti.

Průvod duchovenstva při oslavách 100. výročí vysvěcení kostela Nejsvětějšího srdce Ježíšova v Českém Těšíně, uprostřed s kyticí Rudolf Zubek, 30. října 1994, archiv Václava Kocicha

I přes příslib Antonína Veselého, stojícího v čele Apoštolské administratury v Českém Těšíně,¹³ Zubek stále postrádal státní souhlas k vykonávání kněžské služby. Získal ho až 15. listopadu 1969 a byl ustanoven jako kooperátor ve farnosti Havířov-Bludovice, kde neprodleně nastoupil. Teprve 11. ledna 1970 mohl sloužit opožděnou „primiční“ mši ve farním kostele sv. Jana Nepomuckého v Morávce.¹⁴ Slavnost byla původně plánována již na červenec 1968 v souvislosti s tehdejšími uvolněním poměrů v období Pražského jara a k této příležitosti si Zubek nechal vytisknout i primiční obrázky s fotografií papeže Jana XXIII.¹⁵ V havířovské farnosti tehdy působil nejprve s Bohuslavem Vlčkem¹⁶ a poté s duchovním správcem Janem Szlachtou¹⁷ a dalším kooperátorem Josefem Holkem.¹⁸ Na toto období svého života vzpomínal: *V Havířově jsem poprvé uplatnil mimo jiné zkušenosti získané v civilním zaměstnání. Podařilo se tam dílo rekonstrukce a rozšíření kostela sv. Anny.*¹⁹ *Já jsem hned první neděli do toho tak trochu (lépe řečeno do pana faráře) „drcnul“.* *Nezapomenu na školní mládež i ostatní farníky, kteří tak nevšedně a obětavě pomáhali. Havířov mě držel, pomáhal a posiloval po celých sedmnáct let mého dalšího kněžského působení v pohraničí. Na to se nedá nikdy zapomenout... Tehdy se v Havířově vyučovalo na 24 školách náboženství. Učili jsme tři kněží a dvě řeholní sestry.*²⁰ *Nedělních bohoslužeb bylo ve farnosti devět.*²¹ V roce 1973 byl z Havířova přeložen do farnosti Kobylá nad Vidnávkou v děkanátu Jeseník, který tehdy rovněž náležel do správy Apoštolské administratury v Českém Těšíně. V této farnosti působil až do roku 1978. Kromě toho byl správcem farností Bernartice a Černá Voda. Podmínky pastorační v někdejších Sudetech byly obtížné, P. Zubek zpočátku neměl k dispozici automobil a docházel do kostelů pěšky. V letech 1978–1983 působil jako duchovní správce farností Skorošice, Uhelná a Vlčice. Poté až do jara 1990 stál v čele moravské farnosti Mohelnice.²²

V souvislosti se společenskými a politickými změnami v roce 1989 došlo k zahájení nové životní etapy P. Rudolfa Zubka. Po obnovení veřejného působení Tovaryšstva Ježíšova v Československu se stal prvním superiorem v rezidenci Český Těšín. Jeho přičiněním se podařilo obnovit jezuitskou komunitu v této farnosti. Došlo k vybudování jezuitského exercičního domu a rezidence v Masarykových sadech, jež byly posvěceny 30. října 1994 u příležitosti 100. výročí posvěcení farního kostela v Českém Těšíně. Exercicie v Českém Těšíně dodnes hojně navštěvují věřící z celé České republiky i zahraničí.²³ Po sedmi letech úctyhodné práce zde pracoval jako ekonom v jezuitské komunitě a kaplan místní farnosti. Ve farnosti Český Těšín působil

24 let, z toho šest zastával funkci děkana karvinského děkanátu. V posledních letech byl již pohybově omezen. Po mozkové příhodě v noci na 21. března 2014 byl hospitalizován v Třinci. Zemřel v dopoledních hodinách 14. května 2014 po přijetí svátosti nemocných v nemocničním zařízení následné péče Český Těšín.²⁴ Pohřeb zesnulého vedl za účasti desítek kněží a stovek věřících ostravsko-opavský diecézní biskup Mons. František Václav Lobkowicz, O.Praem. Ostatky zemřelého jezuitu spočinuly na českotěšínském hřbitově.

Monsignore Otto Furch,²⁵ bývalý sekretář Apoštolské administratury v Českém Těšíně a pozdější politický vězeň komunistického režimu, zakončil svůj dopis Rudolfovi Zubkovi 18. října 1994 slovy: *Kéž Vám Bůh dává stále svou pomoc a požehnání ve Vaší obětavé a záslužné práci na vinici Páně a uchrání Vás všeho, co jsem já zde musel vytrpět a Božské srdce Páně plné dobroty a lásky a bohaté ke všem, kdo ho vzývají, nechť je Vaší bohatou odměnou zde i na věčnosti.*²⁶ Při nedávném odchodu adresáta těchto řádků si uvědomujeme jejich nadčasovost.

POZNÁMKY

- 1 Tato část Morávky včetně Zubkova rodného domu byla v letech 1938–1939 součástí polského záboru části českého Těšínska, v letech 1939–1945 se nacházela na území Německa, viz Státní okresní archiv Frýdek-Místek, Kronika obce Morávka 1. díl, s. 175, 184.
- 2 P. Rudolf Zubeck – jubilant. Jezuité, 14, 2005, č. 2, s. 10.
- 3 Místecké Reálné gymnázium v roce 1938 přijalo žáky zrušených gymnázií v Českém Těšíně, Jablunkově, Orlové a Příboře a stalo se tak jedinou českou střední školou pro široké okolí. Nacistickým úřadům bylo dlouhodobě trnem v oku, záminkou k uzavření se staly tzv. letákové aféry. Při razii ostravského gestapa a místních jednotek SA a SS bylo zatčeno 30 pedagogů a tři studenti. Výuka byla obnovena až v roce 1945. Blíže viz Lepíková, Kateřina: Letákové aféry na Reálném gymnáziu v Místku. Sborník Státního okresního archivu ve Frýdku-Místku, 1, 1999, s. 24–33.
- 4 Jezuitská filozofická studia působila v Děčíně od roku 1947 v budově postavené původně pro novice německé národnosti. Blíže viz Pavlík, Jan: Budou vás vydávat soudům. Dějiny české provincie T. J. v době komunistického útlaku v letech 1950–1990. Praha 1995, s. 47.
- 5 P. Rudolf Zubeck – jubilant, s. 11. Rektor děčínské koleje, P. František Vojtek byl převezen do Želivi. Z Děčína bylo do Bohosudova přemístěno 52 řeholníků. Blíže viz Pavlík, J.: Budou vás vydávat soudům, s. 47–50.
- 6 Pavlík, J.: Budou vás vydávat soudům, s. 71.
- 7 Monsignore Pavol Mária Hnilica přijal kněžské svěcení 29. září 1950 z rukou rožňavského biskupa Roberta Pobožného. Na základě rozhodnutí jezuitských představených přijal z rukou téhož biskupa 2. ledna 1951 biskupské svěcení a tajně ordinoval řeholníky, kteří dokončili teologická studia. V letech 1952–1989 pobýval v emigraci v Římě. Blíže viz Hnilica, Pavol – Vnuk, František: Rozhovory o ľudoch, udalostiach a Božej доброте. Bratislava 2001.
- 8 Narodil se 18. září 1921 v Čáslavi. Kněžské svěcení přijal 17. června 1945 v Hradci Králové. Působil jako kaplan v Kutné Hoře. Coby diecézní kněz se rozhodl pro vstup do Tovaryšstva Ježíšova. Dne 8. září 1949 složil na Velehradě první řeholní sliby, poté pokračoval ve filozofických studiích v Děčíně. Další osudy sdílel s P. Zubkem: Bohosudov, služba u PTP na několika místech v Čechách i na Slovensku. Byl odsouzen v ostravském procesu s jezuitou Zubkem, Osvaldem a Pavlíkem 5. ledna 1956 na osm let nepodmíněně. Po propuštění na základě amnestie z května 1960 působil v rodišti jako pokrývač do roku 1968. Tehdy byl ustanoven pomocným duchovním v Kutné Hoře. Poté působil ve farnostech Suchdol u Kutné Hory, Polná, Ždírec a Čáslav. Zemřel 16. listopadu 2006 v Kolíně a byl pohřben v rodném městě. Blíže viz Pavlík, Jan: Vzpomínky na zemřelého jezuitu narozené v Čechách, na Moravě a v moravském Slezsku od roku 1814. Edice Čeští jezuité. Svazek 27. Praha – Olomouc 2011, s. 733–737.
- 9 Jeho životopis je dostupný na <http://www.kfsenec.estranky.sk/clanky/osvald-andrej.html> (stav k 3. 6. 2014).
- 10 Pavlík, J.: Budou vás vydávat soudům, s. 108–109.
- 11 P. Rudolf Zubeck – jubilant, s. 13.
- 12 Stavba vodního díla byla zahájena 1. září 1960 a do zkušebního provozu byla přehrada uvedena 18. prosince 1964. Pro komplikace s propustným pláštěm hráze byla dokončena až v roce 1967. Viz Miarka, Alois: Morávka kdysi a dnes. Kapitoly ze života obce. Morávka 1991, s. 78–80.
- 13 Zbranek, Tomáš Benedikt: Ordinář českotěšínský Antonín Veselý. Těšínsko, 51, 2008, č. 2, s. 25–27. Zbranek při přípravě tohoto článku použil osobní vzpomínky P. Zubka na Antonína Veselého.
- 14 P. Rudolf Zubeck – jubilant. Dokončení. Jezuité, 14, 2005, č. 3, s. 16–17.
- 15 Archiv Davida Pindura.
- 16 Narodil se 3. ledna 1922 v Nošovicích. Kněžské svěcení přijal 5. července 1949 v Olomouci. Primiční mši slavil 10. července téhož roku ve farním kostele sv. Jiří v Dobré. Ve farnosti Havířov-Bludovice působil od 1. září 1959. Zemřel v roce 1971, je pohřben na hřbitově ve Frýdku. Viz Apoštolská administratura v Českém Těšíně. Stav k 1. prosinci 1968. Český Těšín 1968, s. 5; Volný, Josef: Dějiny kostela svatého Jiří v Dobré. Vydáno v roce 280. výročí vysvěcení kostela a 20. výročí úmrtí autora. Dobrá 1999, s. 63.
- 17 Narodil se 20. listopadu 1911 v Karvině. Kněžské svěcení přijal 12. července 1936. Primiční mši slavil 19. července téhož roku ve farním kostele sv. Jindřicha v Karvině. V letech 1950–1971 působil jako duchovní správce farnosti Dětmárovice. Zemřel v roce 1991. Viz Apoštolská administratura, 1968, s. 4.
- 18 Narodil se 3. září 1925 v Dolních Domaslavicích. Kněžské svěcení přijal 11. prosince 1949. Primiční mši slavil 18. prosince ve farním kostele sv. Jakuba Většího v Horních Domaslavicích. Ve farnosti Havířov-Bludovice působil v letech 1959–1973. Jeho dalšími působišti byly farnosti Trinec, Frýdek, Zlaté Hory, Horní Údolí, Ondřejovice, Rejvíz, Huzová, Dětrichov nad Bystřicí, Hněvošice, Oldřichov a Moravská Ostrava. Zemřel 24. srpna 2010 v Charitním domě sv. Václava v Ostravě-Heřmanicích. Pohřben byl 30. srpna 2010 v Pazderně (farnost Bruzovice). Viz Římskokatolická farnost Domaslavice, Kronika farnosti Domaslavice 1. díl, s. 210; Apoštolská administratura v Českém Těšíně. Stav k 1. lednu 1973. Český Těšín 1973, s. 5.
- 19 Kostel sv. Anny v Šumbarku byl původně filiálním kostelem farnosti Bludovice. Se vznikem města Havířov v 50. letech 20. století vyvstala potřeba moderního kostela, státními představiteli dokonce přislíbená a v letech 1968–1969 reálně připravovaná. V roce 1971 byly snahy o výstavbu nového kostela v Havířově definitivně zakázány. Viz Pavelčíková, Nina: Církevní život na Těšínsku jako objekt zájmu komunistického režimu. Časopis Matice moravské, 132, 2013, č. 2, s. 407–443 (zde s. 435); Siuda, Pavel: Havířovu měla stačit zámecká kaple. Okno do života ostravsko-opavské diecéze, 2014, č. 2, s. 14–15.
- 20 Jednalo se o sestry z horažďovické větve kongregace Školských sester de Notre Dame. K 30. červnu 1971 jim byla výuka ve školách státně opět zakázána. Viz Apoštolská administratura, 1968, s. 5.
- 21 P. Rudolf Zubeck – jubilant. Dokončení. Jezuité, 14, 2005, č. 3, s. 17.
- 22 Úmrtí oznámení P. Rudolfa Zubka, SJ; informace Ing. Václava Kocicha.
- 23 Slavnosti se kromě desítek duchovních zúčastnil papežský nuncius v ČR arcibiskup Giovanni Coppa, olomoucký arcibiskup Jan Graubner, pražský světící biskup František Lobkowicz, provinciálové české a polské jezuitské provincie Josef Čupr a Mieczysław Kozuch. Viz Slavnostní pozvánka k oslavám 100. výročí posvěcení farního kostela Božského Srdce Ježíšova v Českém Těšíně 30. 10. 1994, archiv Davida Pindura. K této slavnosti také Grzebień, Ludwik: Kościół Serca Jezusowego w Cieszynie. Świątynia Polaków, Czechów i Niemców. Horyzonty Wiary, 5, 1994, č. 4, s. 66–67.
- 24 Úmrtí oznámení P. Rudolfa Zubka; P. Rudolf Zubeck, SJ. Jezuité, 23, 2014, č. 2, s. 36.
- 25 Jedna z předních osobností života katolické církve na českém Těšínsku ve druhé polovině 40. let 20. století. Narodil se 20. června 1916 ve Frýdku. Kněžské svěcení přijal 5. července 1940 v Olomouci. Působil ve farnostech Slavonín, Janovice u Frýdku, Slezská Ostrava. Společně s Mons. Františkem Onderkem stál u zrodu poválečné obnovy československé části vratislavské arcidiecéze, od roku 1947 Apoštolské administratury v Českém Těšíně. Od roku 1945 byl jejím sekretářem, notářem církevního soudu a profesorem gymnázia v Českém Těšíně. V roce 1947 obdržel od papeže Pia XII. titul monsignore. Jeho pozice na Apoštolské administratuře byla po únoru 1948 cíleně oslabována. K 1. říjnu 1950 byl na nátlak krajského církevního tajemníka přeložen jako pomocný duchovní do farnosti Frýdek, kde byl 15. března následujícího roku zatčen. Dne 18. září 1951 byl odsouzen Nejvyšším státním soudem v Praze na 11 let těžkého žaláře za snahy o vznik samostatné diecéze v rámci českého Slezska. V roce 1969 byl plně rehabilitován a v roce 1998 obdržel medaili za třetí odboj. Až do odchodu pracoval v Pozemních staveb. Působil 22 let jako pomocný duchovní ve farnosti Skalice. Bydlel ve Starém Městě u Frýdku, kde zemřel 2. května 2002. Byl pohřben na hřbitově ve Frýdku. Viz Furch, Otto: Z mých pamětí o vzniku a zániku Apoštolské administratury v Českém Těšíně. Staré Město u Frýdku 1985 (rukopis).
- 26 Opis v osobní pozůstalosti Mons. Otto Furcha, archiv Věry Tomancové.

Muzeum Těšínska v roce 2013

Výroční zpráva

Zbyšek Ondřeka

Výroční zprávu za rok 2013 zahájíme netradičně – výhledem na rok 2014 a 2015. Jak čtenáři časopisu *Těšínsko* a návštěvníci Muzea Těšínska (dále jen MT) dobře vědí, jeho aktivity už několik let omezuje akutní nedostatek výstavních a výukových prostor, protože historická hlavní budova v centru Českého Těšína na Hlavní třídě není využívána. Pokračování zahájené rekonstrukce bude možné až po definitivním vyřešení majetkoprávních vztahů. V samém závěru roku 2013 se však nečekaně muzeu nabídla možnost soustředit většinu administrativy i odborných muzejních činností do jiného místa – uvolněné budovy bývalé střední, dříve učňovské školy v Masarykových sadech, a vedení Moravskoslezského kraje (dále jen MSK) souhlasilo s jejím využitím pro potřeby MT. Došlo tedy k přehodnocení dosavadních rozvojových plánů, které tuto možnost pochopitelně neobsahovaly. Budova v Masarykových sadech se má trvale stát sídlem odborných a administrativních činností, zatímco využití historické budovy na Hlavní ulici se změní – nebudou v ní žádné kanceláře a sklady, ale celá bude určena pro veřejnost. Za pár let právě zde najdeme výstavní síně, konferenční sály, informační centrum, klubové prostory, knihovnu s badatelnou a především rozšířenou stálou expozici věnovanou Těšínsku.

Druhou zásadní změnou, jež se sice odehrála rovněž v roce 2013, avšak ovlivní chod muzea i v nejbližších dvou letech, bylo rozhodnutí o přiznání finanční dotace ve výši 32 mil. Kč z evropských fondů na výstavbu nového vstupního objektu a dokončení areálu Archeoparku v Chotěbuzi-Podoboře. Společně s příspěvkem zřizovatele dojde k rozsáhlé investici více než 36 mil. Kč, která umožní výstavbu a vytvoří

zázemí pro veřejnost i pro odborné aktivity a práci s veřejností. Příprava žádosti si vyžádala obrovské úsilí a řadu kroků a poděkování zaslouží kolegové z MSK, jež se společně s námi tímto dílem podíleli na tomto úspěchu. Dva roky se proto veřejnost do Archeoparku nepodívá. Pro nás však představuje neuvěřitelnou příležitost a výzvu, která se opakuje jednou za život.

A nyní již k aktivitám v roce 2013: muzeum pracovalo ve dvou odděleních – odborných muzejních činnostech (útvary komunikace s veřejností, vlastních odborných muzejních činností, péče o sbírkový fond a odborné muzejní knihovny) a provozně-ekonomickém (útvary provozní a ekonomický, včetně pracovníka pověřeného evidencí realizace dotačních titulů a evidencí veřejných zakázek). Rozhodli jsme se významně posílit práci s veřejností prostřednictvím médií, a proto bylo vytvořeno i pracoviště public relations. Výsledkem byl téměř okamžitý nárůst počtu vydaných článků o muzeu a jeho aktivitách v regionálním tisku i v elektronických médiích a podstatné vylepšení muzejních internetových stránek. Ukazuje se stále více, že tato cesta je stejně důležitá jako výroba muzejních programů, výstav a publikací. V muzeu dnes pracují lidé na pozicích, jež byly dříve téměř nepředstavitelné – nejen zmíněný pracovník public relations, ale také projektový manažer. Časy se mění a mění se i požadavky na práci muzea.

1. Výstavní činnost

Můžeme říci, že výstavní činnost je zrcadlem všech odborných činností MT. Prezentovaná témata jsou výsledkem vědecko-výzkumné činnosti, badatelského zájmu, profilování a tvorby sbírkových fondů i výrazem spolupráce s městy, obcemi či spolky, církvemi, se školami různého typu, institucemi. Samozřejmě se v nich projevuje i úzká spolupráce s partnerskými muzei a dalšími institucemi včetně zahraničních, jako jsou např. Uniwersytet Śląski w Katowicach, Muzeum Śląska Cieszyńskiego, Terra Kysucensis, Kysucké muzeum v Čadci nebo Oravské muzeum Pavla Országha Hviezdoslava v Dolnom Kubíne.

V roce 2013 proběhlo ve výstavních síních MT **23 výstav** (z toho 13 převzatých) a byla realizována nová **stálá expozice v nově zřízené pobočce v Havířově**. V Kotulově dřevěnce byla zpřístupněna prezentace kolářského řemesla a výrobků. **Celková návštěvnost výstav a expozic za uplynulý rok činí 35 331 návštěvníků**, z tohoto počtu je 21 821 mládeže a 13 510 dospělých, zdarma přišlo 15 633 návštěvníků.

Čítárna a kavárna

Avion\Noiva hostila účastníky oslav 65. výročí založení Muzea Těšínska. Na snímku z oficiálního zahájení (zleva) náměstek hejmana Moravskoslezského kraje pro kulturu Svatomír Recman, ředitelka českotěšínské městské knihovny Jana Galášová, starosta Českého Těšína Vít Slováček a ředitel Muzea Těšínska Zbyšek Ondřeka, 29. srpna 2013, foto Iva Lupková

Významnou událostí v životě muzea se stalo otevření výstavní síně v Havířově v nově zřízené pobočce na Pavlovově ulici. Opět je umístěna v centru města a zároveň obklopena zelení. Exteriér poskytuje možnost pořádání programů v každé roční době. V závěru roku 2012 proběhlo stěhování z původních prostor na Dělnické ulici do nových. Ty byly upraveny tak, aby vyhovovaly požadavkům muzejního výstavnictví a umožnily rovněž kvalitní zajištění provozu výstavní síně a celé pobočky. Přínosem je její bezbariérovost. Souběžně s technickými pracemi probíhala příprava nové expozice, která připomíná starší vývoj osídlení katastru současného Havířova. **Výstavní síň Musaion byla slavnostně otevřena 21. března 2013** výstavou *Cestou necestou* a expozicí *Než se město zrodilo*. Pro handicapované návštěvníky muzea byla s finanční podporou MSK připravena výstava s názvem *Pozor, křehké!*, jež probíhá od 13. června 2013 do 28. března 2014 v Technickém muzeu v Petřvaldě. Představuje sklo jako užitkový i umělecký materiál a přibližuje tradici jeho výroby na území republiky i jeho využití. Do výstavy jsou zařazena haptická stanoviště, která umožní návštěvníkům pomocí hmatu zjistit rozdíly mezi jednotlivými druhy opracování skla. K výstavě byl vydán i kalendář na rok 2014, jenž představuje sklo ve sbírkách MT a jehož součástí je i tisk v Braillově písmu. Z realizovaných výstav připomeňme alespoň některé další. Výstava *Slezská vlasti, půdo svatá...* s podtitulem *České národní hnutí na Těšínsku* představila pestré období formování české národní pospolitosti a proces národního uvědomování zdejších obyvatel. Výstava *Heraldické památky* se setkala s velkým zájmem veřejnosti. Prezentovala řadu unikátních hmotných památek, které na Těšínsku zůstaly zachovány v architektuře,

funerální oblasti, numismatice či sfragistice. Na realizaci výstavní činnosti (stálé expozice i proměnné výstavy) muzeum vynaložilo v roce 2013 částku **867 tis. Kč**, z toho účelový příspěvek MSK na tzv. haptickou výstavu činil 278 tis. Kč.

2. Sbírkotvorná činnost

K 31. prosinci 2013 je v Centrální evidenci sbírek Ministerstva kultury ČR evidováno **205 743 kusů sbírkových předmětů** ve správě MT. V uplynulém roce bylo získáno 2 208 kusů předmětů, z tohoto počtu bylo 425 knihovních jednotek. Na jejich zakoupení bylo vynaloženo 207 tis. Kč, z toho na nákup sbírkových knih 16 tis. Kč. K mimořádně cenným novým sbírkovým předmětům patří bezesporu stůl s intarzií s vyobrazením židovské hvězdy ze 20. let 20. století, který je dokladem židovské kultury v regionu. Sběrka muzea se také rozšířila o ojedinelý **soubor portrétů těšínské autorky Idy Münzberg (1876–1955)**. Jedná se o pastely a oleje, jež jsou pravděpodobně dokladem její rané tvorby. Zajímavými předměty jsou i kovové raznice na ražbu přední a zadní strany kožené vazby drobných náboženských knih z 19. století pocházející z obce Těrlicko. Naprosto výjimečným sbírkovým počinem bylo získání rozsáhlého souboru několika set kusů předmětů dokládající vznik, rozvoj a činnost **českého skautského hnutí v Českém Těšíně a na Těšínsku** v období od první republiky až do současnosti (fotografie, korespondence, odznaky, skautské medaile, vlaječky, součástky skautského kroje, kalendáře, skautská periodika ad.), jež jsme získali od skautského činovníka a sběratele Stanislava Vincoura. Sbírkou obohatily i repliky zbraní z první a druhé světové války, soubor mincí a papírových platidel ad.

Jedním z mnoha výsledků dlouhodobé spolupráce Muzea Těšínska s Muzeem Śląska Cieszyńskiego byla v uplynulém roce realizace projektu s názvem „Těšínská“ / „Cieszyńska“ by Jaromír Nohavica – the Song that unites. Jeho hlavním výstupem, spolufinancovaným z prostředků Mezinárodního visegrádského fondu, se stala výstava věnována snad nejznámější skladbě tohoto písničkáře – „Těšínská“. Obsah písňe byl představen řadou exponátů se vztahem k dějinám a atmosféře multikulturního města na počátku 20. století. Slavnostní vernisáž doplnilo vystoupení Jaromíra Nohavici a Artura Andruse, 12. června 2013, foto Krystian Firla

Kovové raznice z 19. století z Těrlicka-Kostelce používané k výrobě kožených vazeb drobných náboženských knih a tisků, foto David Pindur

3. Restaurování a ochrana sbírek

Nedílnou součástí muzejních činností je kromě sbírkotvorné činnosti také ochrana sbírkových předmětů, které věnujeme mimořádnou pozornost. Ta je realizována prostřednictvím preventivní a zásahové konzervace a restaurátorských zásahů.

V uplynulém roce bylo **zkonzervováno 1 595 sbírkových předmětů** (zahrnuta i konzervace textilu). Kromě běžné konzervace a přípravy sbírkových předmětů pro výstavy pořádané Muzeem Těšínska proběhla v loňském roce konzervace sbírkových předmětů pro stálé expozice v Českém Těšíně a Jablunkově. Dále bylo zkonzervováno mnoho předmětů pro nově otevřenou stálou expozici v Havířově. V rámci preventivní konzervace byla jako každý rok uskutečněna kontrola a sanační ošetření objektů Kotulovy dřevěnky a Archeoparku v Chotěbuzi-Podoboře. Rozsáhlou akcí loňského roku byla sanace a konzervace fondu malovaných truhel určených pro nafození k publikačním účelům.

4. Muzejní knihovna Silesia

Průběžně probíhající zpracování retrospektivní katalogizace pokračovalo i v roce 2013, celkově bylo zpracováno 1 357 svazků. Knihovna Silesia se mj. podílela ve spolupráci s Moravskoslezskou vědeckou knihovnou v Ostravě na projektu digitalizace ohrožených knihovních fondů a na tvorbě publikace *Knihovny Moravskoslezského kraje v novém*. V rámci Knižního veletrhu, který proběhl v Ostravě na výstavišti Černá louka ve dnech 8.–10. března 2013, připravila knihovna společně s dalšími muzejními knihovnami společnou prezentaci, jež se těšila velkému zájmu návštěvníků. V koordinaci s Národní knihovnou ČR byly zpracovávány a zasílány katalogizační záznamy do Souborného katalogu ČR. Knihovní fond se v roce 2013 rozšířil o 810 titulů, z toho 385 přibýlo do odborného fondu, přičemž převážná část přírůstků byla získána darem a výměnou s jinými institucemi. Knihovna Ioni poskytla své služby 442krát, celkem bylo vypůjčeno 1 188 knih. K 31. prosinci 2013 obsahoval elektronický katalog **13 476 titulů, celkový rozsah fondu činil 29 832 jednotek**.

5. Výzkum, vědecké konference a projekty

Krátkodobé i dlouhodobé výzkumné záměry pracovníků MT byly již tradičně prezentovány na vědeckých konferencích, sympoziích a odborných seminářích. Na jejich pořádání se v loňském roce podílelo rovněž MT. V rámci mezinárodního projektu *W czasach sztuki bez granic / V dobách umění bez hranic*, jenž byl realizován spolu s Muzeem Śląska Cieszyńskiego (MŚC)

a finančně podpořen z prostředků Evropského fondu pro regionální rozvoj prostřednictvím euro-regionu Těšínské Slezsko – Śląsk Cieszyński, byla uspořádána 16. května v Římském sále těšínského Laryšova paláce, sídle polského partnera, vědecká konference s názvem *Śląski gotyk Mistrza Jakuba Beinharta / Slezská gotika Mistra Jacoba Beinharta*. Za účasti předních odborníků na problematiku dějin pozdně středověkého umění byla představena a zhodnocena tvorba tohoto významného vratislavského umělce přelomu 15. a 16. století a zasazena do kontextu vývoje nejen v českých Korunních zemích, ale i v Polském království a německých oblastech. Téma nebylo zvoleno náhodně, neboť dvě dochované dřevořezby spojené s jeho dílnou patřily k původnímu mobiliáři zaniklých kostelů ve Stonavě a Těrlicku-Kostelci. Díky projektu mohlo být dokončeno restaurování tzv. Velké rodiny Panny Marie ze Stonavy, o jejímž průběhu, výsledcích a pohnutých osudech obou zmíněných sakrálních staveb byli posluchači seznámeni na veřejných přednáškách Ireny Adamczyk (MŚC) a Davida Pindura (MT), které se uskutečnily 29. září v těrlickém Kulturním domě a 19. listopadu ve stonavském Domě PZKO.

Nejaktivněji v uplynulém roce výsledky svých výzkumů představoval na vědeckých sympoziích historik MT Jan Al Saheb. Dne 4. dubna v reprezentativních prostorách zámku v Tovačově přednesl na semináři *Ślechticův žid, žid ślechticem* (*židovské elity a židovská šlechta v novověku a moderní době*) pořádaném Katedrou historie a Centrem pro hospodářské a sociální dějiny FF Ostravské univerzity a Akademií Jana Długosze w Częstochowě příspěvek na téma problematiky soužití židovské minority a církevní vrchnosti v prostředí mensálních a komorních statků olomouckého biskupství v raném novověku. O dva týdny později pak spolu s Martinem Krůlem přiblížili na konferenci v Moravském Krumlově, jež byla věnována rodu Lichtenštejnů, osobnost knížete Josefa Václava, významného diplomata, vojevůdce a vojenského reformátora, jehož život a dílo nebylo dosud příliš známé. Oba vystoupili i na konferenci s názvem *Valašsko – historie a kultura* v rožnovském skanzenu (18.–10. září), kde v referátu pojednávajícím o nepravdivých ozbrojených útvarech působících v raném novověku na Moravě a ve Slezsku osvětlili podíl Valachů na obraně zemských hranic. Problematice působení lichtenštejnského rodu na Těšínsku v 17. století se Jan Al Saheb věnoval rovněž na jednání s mezinárodním zastoupením, které proběhlo 15. listopadu v prostorách zámku v dolnorakouském Wilfersdorfu.

Historik David Pindur se na přelomu října a listopadu aktivně zúčastnil 12. zasedání k problematice epigrafických a sepulkrálních památek

Východní pohled na plochu sondy č. 60 na akropoli hradiska. Na úrovni sedm jsou zachyceny objekty z období halštatského i středohradištního. V jihovýchodním rohu sondy (vlevo dole) se nachází objekt s výrazným tmavočerným zbarvením hlíny. Po celém jeho odkrytí se ukázalo, že se jedná o stavbu s raritně zachovalou dřevěnou podlahou, jež pravděpodobně sloužila k ustájení dobytka, foto Jana Gryc

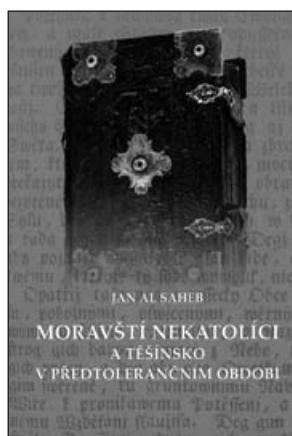
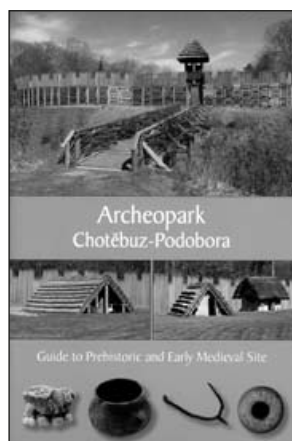
s názvem *Justum autem animae in manu Dei sunt*, jež se konalo v Akademickém konferenčním centru v Praze. Na této tradiční akci Ústavu dějin umění AV ČR přednesl příspěvek, v němž prezentoval dosud badatelsky opomíjený soubor dochovaných luterských funerálních artefaktů a jejich reziduí vzniklých na území historického Těšínska od 90. let 18. století do roku 1861.

Jedním z výstupů pokračujícího výzkumu historičky Ilony Pavelkové bylo vystoupení na oborovém semináři *Po stopách zdraví a nemoci člověka a zvířat*, který se uskutečnil 25. září v Technickém muzeu v Brně. V referátu se soustředila na historii kláštera alžbětinek v Jablunkově a poslání jeho řádových sester. Pod záštitou téže brněnské instituce byl ve dnech 11.–12. června uspořádán seminář *Textil v muzeu*, na němž představila soubor bytového textilu ze sbírek MT etnografka Eva Hovorková. V rámci pracovních setkání pořádaných odbornými regionálními komisemi Asociace muzeí a galerií ČR přednesla Wiesława Branna referát o cenném sbírkovém fondu malovaného nábytku MT, jehož kvalitní fotodokumentace byla v uplynulém roce realizována prostřednictvím projektu financovaného Ministerstvem kultury ČR; naopak historička Pavlína Badurová se na jednání historické komise v Kyjově (10. října) zaměřila na formy spolupráce MT se školskými organizacemi. Výsledky výzkumu z oblasti přírodních věd prezentovaly hned na několika akcích Daniela Podstawková a Jana Strakošová (např. *Zachováme pestrost Beskyd?*, Frýdek-Místek 27. března). Na již tradičním, každoročně pořádaném havířovském semináři *Zelená města – města budoucnosti* věnovaném v minulém roce

tématu *Parky našich sídel* (15. října) vystoupila Jiřina Pavlíková.

V loňském roce provedli archeologové MT – Jakub Novotný, po jeho odchodu Eva Teuerová a Martina Uhlářová – **21 záchranných výzkumů** prováděných formou odborného dohledu. Jednalo se především o archeologické akce malého rozsahu při stavbách plynovodů, vodovodních řadů či rodinných domů. V roce 2013 byl rovněž ukončen archeologický dohled probíhající ještě z předchozího roku – odkanalizování okrajových částí Havířova. Dohledy byly prováděny v katastrech obcí a měst Bohumín, Český Těšín, Dolní Lutyně, Havířov, Horní Suchá, Karviná, Petrovice u Karviné a Petřvald. Všechny archeologické akce přinesly negativní zjištění.

Již 35. sezónu pokračoval ve spolupráci s Archeologickým ústavem AV ČR v Brně systematický archeologický **výzkum bikulturního hradiska v Chotěbuzi-Podoboře**, jež probíhal od 1. července do 12. září. Byly při něm odkryty tři sondy (č. 58, 59 a 60) ve východní části akropole hradiska čili v místech, kde bylo osídlení nejintenzivnější i nejdéle trvající. Sondy byly vyměřeny na místech, kde budou stát nové stavby pro potřeby Archeoparku – pec, kultovní objekt a obytná stavba. Zaznamenáno bylo osídlení ze všech fází hradiska. Objekty z halštatského období charakterizovalo množství keramických zlomků, mazanice, keramických závaží i ojedinělé a vzácné předměty z kovu. Mezi ně patřil bronzový nožík, bronzová miniatura sekerky a zlomek bronzového srpů. Bronzová miniatura sekerky sloužila s největší pravděpodobností ke kultovním účelům. Jde o napodobeninu větší

sekerky, která měla zcela praktický účel. Také slovanské období zastupují velice cenné nálezy – významný byl např. objev drobné bronzové rolničky, jež patří k tzv. avarským pozdním litým bronzům dokládající vztah ke karpatské kotlině. Byla nalezena v místech, kde se předpokládá koncentrace elity na hradisku. Mezi dobře zachované objekty patřila kamenná pec datovaná do středohradištního období. Největší raritou však byla část dřevěné podlahy objektu pro ustájení dobytka. Nejmladší fázi osídlení hradiska zastupovaly převážně objekty výrobního charakteru, doložena byla i přítomnost strusky, přičemž nejpočetnější vzorky nálezů tvořily fragmenty keramiky a předmětů z pazourku a kamene.

6. Ediční a publikační činnost

Během uplynulého roku MT pokračovalo ve slibně se rozvíjející publikační a ediční činnosti. Tiskem vyšly čtyři tituly, jejichž úhrnný rozsah činí více než 660 stran. Jako kolektivní monografie s názvem *V dobách umění bez hranic / W czasach sztuki bez granic* byl představen další, již pátý svazek *Těšínského muzejního sborníku / Cieszyńskie Studia Muzealne*, jenž redakčně opět připravili historikové MT Radim Jež a David Pindur. Publikace je výstupem z výše uvedeného mezinárodního projektu realizovaného společně s MŠC a obsahuje jak příspěvky z konference věnované tvorbě Jakoba Beinharta, tak i řadu studií zaměřených na dějiny umění a architektury od středověku až po moderní dobu s důrazem na oblast historického Těšínska. Součástí je rovněž zpráva o činnosti obou muzeí v letech 2010–2012. V návaznosti na předchozí svazek i tento doprovází množství barevných fotografií, bibliografické odkazy a užitečné rejstříky.

Za finančního přispění MSK byly v rámci dotačního Programu rozvoje muzejnictví vydány tři tituly. S ohledem na četné zahraniční návštěvníky nejnavštěvovanější pobočky MT – Archeoparku v Chotěbuzi-Podoborě – byly připraveny dvě jazykové mutace (anglická a polská) brožovaného **průvodce**, ve kterém jsou populárně-vědnou formou s využitím řady kreseb a fotografií popsána základní fakta o této významné archeologické lokalitě a její současné podobě.

Dalším svazkem ediční řady *Studie o Těšínsku* (č. 21) je publikace *Moravští nekatolíci a Těšínsko v předtolerančním období*, jejímž autorem je Jan Al Saheb. Monografie přináší vhled do problematiky náboženského vývoje prostoru moravskoslezského pomezí na sklonku baroka a v době nastupujícího osvícenského racionalismu. Je rozčleněna do dvou částí – rozsáhlou úvodní studií a vědeckou edici

vybraných dokumentů. Na základě interpretace široké škály dobových pramenů autor v úvodní studii konstatuje, že jistá forma „protolerance“ na Těšínsku znamenala pro moravské tajné nekatolíky nejen ideovou, ale také faktickou oporu. Svědčí o tom kupříkladu zjištěná distribuce nekatolické náboženské literatury, působení evangelických misionářů z Těšínska na Moravě anebo tajná (posléze hromadná) účast moravských nekatolíků na evangelických bohoslužbách v Těšíně. Jádrem editovaných písemností pak představují protokoly výsledků obviněných z hereze a svědků v kauze odhalení tajného nekatolictví na panství Hukvaldy v roce 1771. Odlišný přístup státních a církevních orgánů při vyšetřování mj. dokládá modernizaci společenského myšlení, jež na pozadí střetávání starého a nového přístupu k otázkám náboženského vyznání nakonec na počátku 80. let 18. století vyvrcholila vyhlášením náboženské tolerance. Kromě uvedených titulů se zaměstnanci MT pravidelně podílejí na realizaci řady publikací, sborníků a příležitostných tisků. Stejně jako i v uplynulých letech přispěli např. několika desítkami hesel do katalogu vydávaného Slezským zemským muzeem, který je realizován prostřednictvím projektu *Slezsko: Paměť – identita – region*. Jsou stálými přispěvateli periodik, z nichž můžeme jmenovat *Historica – Revue pro historii a příbuzné vědy*, *Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek*, *Slezský sborník*, *Terra Kisucensis*, *Věstník Asociace muzeí a galerií ČR* a v neposlední řadě „mateřský“ čtvrtletník *Těšínsko*, jenž na stránkách 56. ročníku přinesl 11 obsáhlých původních studií a celou řadu kratších sdělení. Své příspěvky, které prošly rigorózním recenzním řízením, publikovalo 19 autorů.

7. Klub Muzea Těšínska

Klub Muzea Těšínska (dále jen KMT) sdružuje od ledna 2010 příznivce historie a zájemce o vlastivědu kraje, připravuje pro ně odborné přednášky a exkurze a nabízí jim řadu výhod (snížené vstupné, poloviční cenu za publikace muzejní produkce atd.). V roce 2013 nabídl **17 přednášek** s celkovou návštěvností 463 osob (např. *Těšínské tramvaje*, *Hrací strojky ve sbírkách Muzea Těšínska*, *Jezuité v Těšíně* aj.), **tři exkurze** (*Těšínské divadlo*, *Chotěbuz – objekty čs. lehkého opevnění*, *Kovona, a. s.*), kterých se zúčastnilo 66 osob, a **prezentaci Těšínského muzejního sborníku 5**. V prostorách KMT jsou pořádány i **výstavy**, jež nejsou přímo zahrnuty do plánu naší výstavní činnosti – většinou se jedná o práce fotografů a umělců. V roce 2013 se jich v KMT konalo pět (např. *Acta non verba*, *Beskydské vodopády*, *Šlechta na Kysucích a její sousedé*). K 31. prosinci 2013 Klub čítal **138 aktivních členů**.

Členové Klubu Muzea Těšínska zavítali během exkurze Těšínského divadla i do skladu kostýmů a dalších provozních prostor, které jsou běžným návštěvníkům nepřístupné, 16. dubna 2013, foto Michaela Gawlasová

8. Přednášková činnost, aktivity poboček muzea

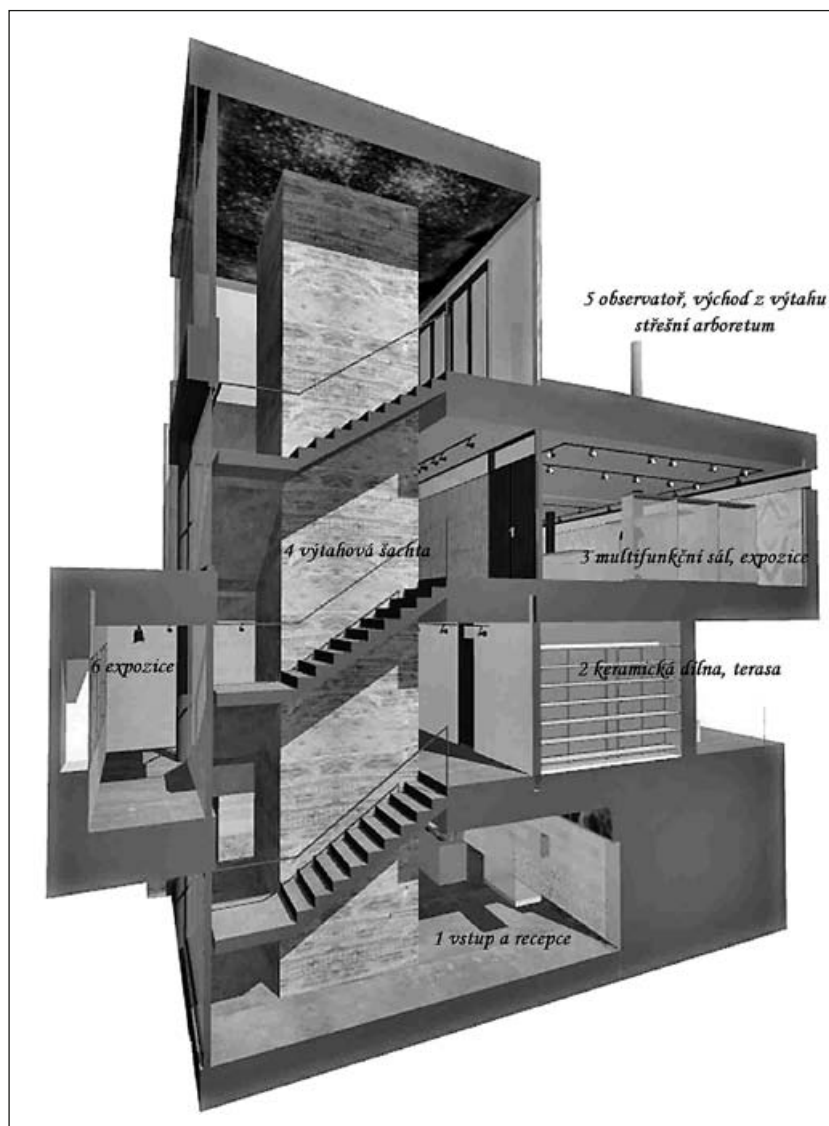
Nedílnou součástí výstav MT jsou doprovodné vzdělávací programy určené nejen pro žáky základních a středních škol, ale i pro širokou veřejnost či zájmová sdružení. Velký úspěch sklídily nově nabízené přednášky pracovníků útvaru přírodních věd, které obvykle navazovaly na probíhající výstavy s přírodovědným zaměřením.

Podstatnou součástí práce s návštěvníkem na jednotlivých pobočkách jsou drobné akce s výtvarnou a vzdělávací tematikou. Zájem vyvolávají u veřejnosti také ty, v nichž je možné se osobně zapojit, dotýkat se exponátů. V roce

2013 pobočky MT připravily **227 akcí a** zorganizovaly **42 přednášek**. K nejzdařilejším řadíme komentovanou prohlídku výstavy *Cechy a městská společnost 16.–19. století* (Český Těšín, 210 osob), beseda *Rekordmani v říši rostlin a zvířat* (Orlová, 978), beseda o předvánočních a vánočních zvycích spojená s ukázkou svátečně prostřeného stolu *Tajemství Vánoc – návrat k tradicím* (Karviná, 644), slavnostní zahájení sezony na Kotulově dřevěnce – *Den řemesel* (749), *Máme rádi zvířátka* (Kotulova dřevěnka, 529), *Tradice Velikonoc na Těšínsku – Návrat k tradicím* (Karviná, 390), *Naše město* (Orlová, 306), předvánoční dílny v muzeu (Havířov, 431),

Odborné pracovnice útvaru přírodních věd (na snímku Daniela Podstawková) vyjízděly na přednášky do výstavních síní Muzea Těšínska, mateřských i základních škol. Dětem z Dětského centra Smíšek v Petřvaldě přivezly na ukázkou dermoplastické exponáty i živá zvířátka, 9. října 2013, foto Michaela Gawlasová

Řez grafickým
architektonickým návrhem
nové budovy, která má vyrůst
u vstupu do Archeoparku
v Chotěbuzi-Podoboře,
ATELIER 38 s.r.o.

Velikonoční dílny v muzeu – umění maléřeček a dalších řemeslníků (Havířov, 242), *Panenky a panáčky* – doprovodný program k výstavě (Český Těšín, 193), *Jablunkovský džbánek* (Jablunkov, 200), *Velikonoční tvoření* (Jablunkov, 133), *Malování na skleničky* (Petrvald, 163), *Andělíčky z korálků* (Petrvald, 161), literární soutěž pro žáky základních škol na téma *V zajištění mořských vln* (Jablunkov, 53). Z tradičních akcí jmenujme např. *Na Jantarové stezce* – dvoudenní program se skupinami zabývajících se ožívou historií (Archeopark), *Těšínská muzejní noc* (Český Těšín), *Medové dny* (Kotulova dřevěnka), *Kníže Václav, patron českých zemí, Polní mše ke cti sv. Václava*, *Pod hradištěm stáli, Slovanů se báli, Cyril a Metoděj, bratři ze Soluně* (Archeopark) a tradiční pietní shromáždění věnované 69. výročí popravy 36 občanů Životic a okolních obcí hitlerovskými okupanty (Životice, 291).

Zvláštní pozornost si zasluhuje největší pobočka muzea – **Archeopark**. V souvislosti s výše zmíněným rozhodnutím o přidělení investiční dotace na jeho dostavbu byla sezona roku 2013 poslední

v režimu zkušebního provozu. Dokončením výstavby Archeoparku v roce 2015 se otevřou zcela nové možnosti využití tohoto areálu i nově vybudované několikapodlažní budovy. K tomu však **bude nutné v roce 2014, resp. i v roce 2015, ponechat tento atraktivní turistický cíl pro veřejnost uzavřen**. Jeho návštěvníci i zaměstnanci se však poté dočkají solidního zázemí. Místo provizorního dřevěného domku, jenž sloužil jako přístřeší pro průvodce, sociální zázemí, sklad a pokladna, zde vyroste architektonicky zajímavě pojatá budova s několika účelově vymezenými podlažími. Přestože má moderní design, do okolní zeleně a kopcovitého terénu zapadne díky použití přírodních materiálů, jimž dominuje kámen, dřevo a sklo. Součástí objektu má být recepce, sociální zázemí, archeologická a přírodovědná expozice, keramická dílna, chodby ozdobí vitríny s exponáty. Veřejnosti bude k dispozici také vyhlídková terasa, multifunkční sál určený pro pořádání proměnných výstav či výuku. Kladem a novinkou bude bezbariérovost, která umožní návštěvu i handicapovaným občanům. Na střeše budovy bude ústít výtah, což umožní dostat se bezbariérově až na akropoli. Muzeum si slibuje vyšší zájem nejen tuzemských návštěvníků, ale i ze sousedního Polska a Slovenska. **Ze sezonního provozu se bude moci stát provoz celoroční**. Programovou nabídku zpestří balíčky zaměřené na přírodu, etnografii a archeologii. V průběhu roku 2013 pracovníci muzea zpracovávali koncepci využití objektu, jež obsahuje zázemí, didaktické a expoziční prostory. Koncepčně bylo zhodnoceno a navrženo i využití exteriéru výukového centra.

I když zájem o návštěvu Archeoparku meziročně klesl, v **sezóně 2013 jej navštívilo 12 965 osob**. Celková návštěvnost **za uplynulých osm sezon činí 119 525 návštěvníků**. Provoz je však závislý na počasí. Nezřídka se proto stává, že prohlídky objednaných skupin musely být pro nepříznivé počasí zrušeny, stejně jako některé akce pro veřejnost, čímž občas výrazně klesá návštěvnost bohatého programu. Jako každý rok probíhal na hradišti za provozu archeologický průzkum, jehož pozorování bylo začleněno i do prohlídkové trasy. V březnu 2013 se v Archeoparku natáčel celovečerní film a čtyřdílňý výpravňý televizní seriál České televize *Cyril a Metoděj – Apoštolové Slovanů*.

9. Personální zajištění

Průměrný přepočtený stav zaměstnanců v roce 2013 činil **58,29 osob**. K 31. prosinci 2013 bylo v muzeu evidováno 57 zaměstnanců, z toho 25 osob s vysokoškolským, dvě s vyšším odborným, 25 s úplným středním, čtyři se středním a jedna se základním vzděláním. Průměrná hrubá měsíční mzda zaměstnanců v roce 2013

činila **17 808 Kč**. To není ve srovnání s celostátním ani krajským průměrem příznivá informace, avšak uvedenou skutečnost nemůže vedení muzea, bohužel, příliš ovlivnit.

10. Hospodaření muzea

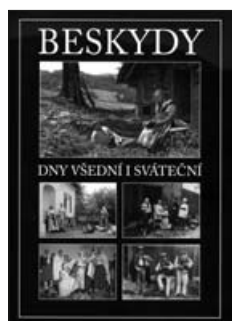
Činnost MT byla v roce 2013 finančně hrazena především z příspěvku zřizovatele v celkové výši 26 678 tis. Kč. Vlastní výnosy organizace (ze vstupného, z prodeje zboží a služeb apod.) dosáhly 998 tis. Kč. Další prostředky se podařilo získat z různých dotací a grantů, např. ministerstva kultury,

měst a obcí. Celkové **výnosy** organizace činily **29 082 tis. Kč**, celkové **náklady 28 981 tis. Kč**, muzeum tedy dosáhlo kladného výsledku hospodaření ve výši 101 tis. Kč. Největší nákladovou položkou byly tradičně mzdové a sociální výdaje, které dosáhly výše 17 682 tis. Kč. Další významnou část představovaly náklady na služby (4 356 tis. Kč), odpisy dlouhodobého majetku (2 527 tis. Kč), pořízení drobného dlouhodobého majetku (488 tis. Kč), spotřebu energií (1 616 tis. Kč), spotřebu materiálu (1 570 tis. Kč) a náklady na opravy a udržování, na které bylo celkově vynaloženo 981 tis. Kč.

Výstavní činnost Muzea Těšínska v roce 2013

VS v Českém Těšíně		
Stálá expozice:	<i>Obrázky z minulosti Těšínského Slezska</i>	
Výstavy:	<i>Za krásou lidového řemesla</i>	15. 1. 2013 – 17. 3. 2013
	<i>Cechy a městská společnost 16.–19. století</i>	2. 4. 2013 – 30. 8. 2013
	<i>Panenky v krojích</i>	10. 9. 2013 – 17. 1. 2014
VS v Karviné		
Stálá expozice:	<i>Střípky z dějin Karviné</i>	
Výstavy:	<i>Čas radosti a veselosti – Betlémy z Kysuc</i>	29. 11. 2012 – 31. 1. 2013
	<i>Heraldické památky</i>	12. 2. 2013 – 9. 8. 2013
	<i>/Povy/ražení s Pokušitelem</i>	22. 8. 2013 – 12. 1. 2014
VS Musaion v Havířově		
Stálá expozice:	<i>Než se město zrodilo</i>	od 21. 3. 2013
Výstavy:	<i>Cestou necestou</i>	21. 3. 2013 – 31. 10. 2013
	<i>Vánoční příběh</i>	14. 11. 2013 – 31. 1. 2014
Památník životické tragédie v Havířově-Životicích		
Stálá expozice:	<i>Okupace a odboj na Těšínsku</i>	
Výstavy:	<i>Tragédie Lidic / Návraty lidických dětí / Návraty lidických žen</i>	
		16. 4. 2013 – 20. 6. 2014
Technické muzeum v Petřvaldě		
Stálé expozice:	<i>Kouzelný svět tramvají</i>	
	<i>Tradice hornictví</i>	
Výstavy:	<i>Další, prosím</i>	18. 9. 2012 – 31. 1. 2013
	<i>Když jsem já sloužil to první léto</i>	26. 2. 2013 – 31. 5. 2013
	<i>Pozor, křehké!</i>	13. 6. 2013 – 30. 3. 2014
VS v Orlové		
Stálá expozice:	<i>Orlová – minulost i současnost</i>	
Výstavy:	<i>Slezská diakonie</i>	15. 1. 2013 – 28. 2. 2013
	<i>Slezská vlasti, půdo svatá...</i>	19. 3. 2013 – 20. 8. 2013
	<i>Zvířata a jejich děti</i>	3. 9. 2013 – 31. 1. 2014
VS v Jablunkově		
Stálá expozice:	<i>Z minulosti Jablunkova a okolí</i>	
Výstavy:	<i>Jablunkovský průsmyk – brána do Slezska</i>	18. 10. 2012 – 28. 2. 2013
	<i>Kůra, lýko, choroše, tráva, kořeny, pařezy...</i>	23. 4. 2013 – 29. 11. 2013
	<i>Poklady moří a oceánů</i>	12. 12. 2013 – 14. 2. 2014

Brandstettrová, Marie a kol.: Beskydy. Dny všední a sváteční. Třinec: Wart 2013, 272 s., ISBN 978-80-905079-3-7

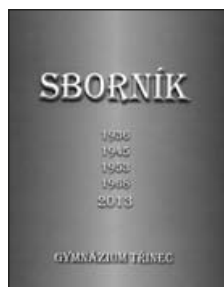
Další svazek velkorysého projektu mapujícího především obrazem již zmizelý či zanikající život v západní části karpatského oblouku je věnován zvykosloví. Vedle výročních a rodinných zvyků je pozornost autorů zaměřena na oděv, poutě a duchovní život, řezbářství a betlemářství či hudební kulturu. Výpravnou publikaci provází na 480 většinou dosud nepublikovaných dobových i současných fotografií.

Pindur, David: Dřevěný kostel svatého Michaela archanděla v Řepišťích. Řepiště: Obec Řepiště a Region Slezská brána 2013, 140 s., ISBN 978-80-260-5170-1

Publikace představuje syntetické zpracování historie řepištěského kostela doplněné o několik exkurzů. Autor věnoval rovněž pozornost současnému stavu této význačné kulturní památky Těšínska a nejvýznamnějším částem mobiliáře. Další kapitoly se zaměřují na související témata z náboženského vývoje obce Řepiště – hřbitov, drobné sakrální objekty či na osudy katolických kněží z řad místních rodáků. Hlavní text doprovází na 185 vyobrazení.

Filipec, Miroslav (red.): Sborník vydaný u příležitosti oslav výročí založení. Gymnázium Třinec. Třinec: Gymnázium Třinec 2013, 145 s., ISBN neuvedeno

Sborník byl vydán u příležitosti 60 let od založení Jedenáctileté střední školy v Jablunkově a 45 let existence gymnaziálního studia v Třinci. Připomíná rovněž gymnázium v Jablunkově založené v roce 1936 Slezskou maticí osvěty lidové. V publikaci našly své místo vedle kapitol věnovaných historii

instituce i vzpomínky významných osobností z řad absolventů, současných i bývalých pedagogů. Vítanou součástí jsou přehledy studentů z let 1936–1938 a 1953–2013.

Myška, Milan: Lnářský a bavlnářský průmysl na Frýdecku a Místecku do počátků tovární výroby (Opožděná industrializace). Frýdek-Místek: Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv Frýdek-Místek 2013, 214 s., ISBN 978-80-87632-11-6

Raně novověké a moderní dějiny slezského Frýdku a moravského Místku podstatným způsobem ovlivnil rozmach výroby plátna a sukna, který vedl až ke vzniku velkých průmyslových podniků, jejichž budovy od druhé poloviny určují ráz zdejší zástavby.

Aktuálně však tato architektura z městské zástavby mizí. Druhé vydání publikace historika a předního znalce problematiky hospodářského vývoje českých zemí v 18. a 19. století je oproti staršímu vydání z roku 1991 doplněno o řadu informací vytěžených z tuzemských i zahraničních archivů, exkurz připomínající podnikatelský vzestup rodiny Landsbergerů a množství černobílých ilustrací. Nechybí ani užitečné rejstříky.

Przybylová, Blažena a kol.: Ostrava. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny 2013, 687 s. [16 s. obr. příl.], ISBN 978-80-7422-240-5

V rámci zavedené ediční řady vychází kolektivní monografie o dějinách Ostravy, na níž se podílelo 12 autorů – archeologů, archivářů a historiků. Čtenářům přináší pohled na vývoj lokality od pravěku až po současnost.

Období starších a novějších dějin až do vzniku Velké Ostravy ve 20. letech minulého století je soustředěno výhradně na osudy Moravské Ostravy jakožto důležitého správního, hospodářského a obchodního centra (arci)biskupského hukvaldského panství. Bezmála polovina rozsahu knihy líčí vývoj ostravské aglomerace v posledních 100 letech se zaměřením nejen na politické a hospodářské dějiny, ale i témata z oblasti kultury, sportu a široce pojatého společenského života.

Města a obce Těšínska se představují

Slezská Ostrava

Slezská Ostrava je od roku 1990 městským obvodem statutárního města Ostravy ležícího na hranici mezi Moravou a Slezskem. V současnosti se jedná o největší část města, k jejímuž historickému jádru byla přičleněna další katastrální území bývalých obcí Antošovice, Heřmanice, Hrušov, Koblov, Kunčice nad Ostravicí, Kunčičky a Muglinov. Ostrava leží na dně Ostravské pánve, v níž řeky Ostravice a Lučina tvoří výraznou terénní hranici, od níž se právě břehy těchto toků ostře zvedají a jsou začleněny do geomorfologického podcelku Orlovské tabule. Nejvyšší bod Slezské Ostravy vytvořený před rokem 1920 vytěženou hlušinou z dolů – halda Ema – dosahuje nadmořské výšky 324 m n. m. Slezská Ostrava je nejstarší částí města, což dokládá první zmínka z listiny papeže Řehoře IX. z roku 1229. Od svého založení náležela opolským Piastovcům, resp. posléze těšínské větvi tohoto knížecího rodu. Hlavní příčinou jejího založení byla blízkost obchodní cesty vedoucí z Opavy přes Hlučín do Těšína a dále do Krakova. Hranici Moravy se Slezskem zde střetl slezskoostravský hrad postavený na ostrožně při soutoku řeky Lučiny s Ostravicí.

Ve sledu historických událostí nebyla ani Ostrava ušetřena válečných konfliktů, svým zájmem ji poznamenali jak husité, tak švédská vojska za třicetileté války. V držbě slezskoostravského panství se vystřídala řada šlechticů – např. páni z Tvorkova a Polské Ostravy (roku 1434 se poprvé uvádí přízvisko Polská, používáno do roku 1919), Jan Čapek ze Sán, Jan Talafús z Ostrova, těšínský kníže Přemysl II. či Václav Hřivnáč z Heraltic. V době držení Slezské Ostravy rodem Sedlnických z Choltic byl slezskoostravský hrad přestavěn na renesanční zámek. Roku 1714 zakoupil Slezskou Ostravu významný habsburský vojevůdce a politik Jindřich Vilém Vlk z Dobré Zemice. Panství bylo v držení rodu Vlčků (Wilczků) do roku 1848 a velkostatek až do roku 1945.

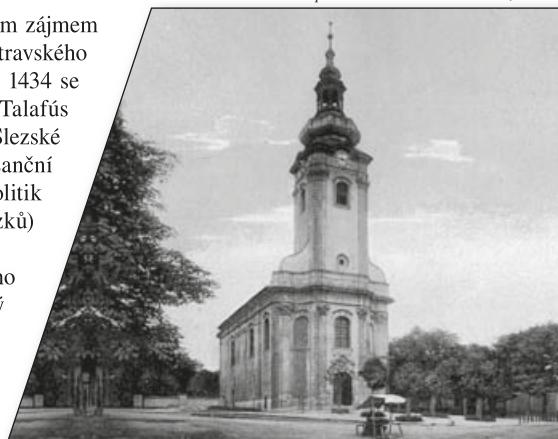
Roku 1763 byla v katastru Slezské Ostravy v údolí Burňa objevena ložiska kamenného uhlí. Z důvodu nezájmu o tuto surovinu byla těžba zahájena až roku 1787. Skutečný rozmach dolování nastal až se vznikem Vítkovických železáren ve 30. letech 19. století, které se staly největším odběratelem Wilczkových uhelných dolů. S nárůstem produkce vznikala nová pracovní místa, což mělo za následek příliv imigrantů, přicházeli zde zvláště Poláci z Haliče. S takto náhlým rozvojem města se začala zároveň rozvíjet aglomerace a dopravní infrastruktura. Počet obyvatel ve druhé polovině 19. století dramaticky narůstal – v roce 1843 jich měla Slezská Ostrava pouhých 996, o 26 let později už 4 620 lidí a v roce 1880 dokonce 9 049. Během následujících 20 let se jejich počet ještě zdvojnásobil.

Tyto demografické, společenské a hospodářské změny vedly v roce 1879 k povýšení na městyse a v roce 1920 na město. Od 1. ledna 1904 se Slezská Ostrava stala sídlem soudního okresu náležejícímu k politickému okresu Frýdek. Po vyhlášení samostatné Československé republiky zde byl 30. října 1918 ustanoven Zemský národní výbor pro Slezsko, jehož představitelé se snažili převzít správu nad Těšínskem. Během nacistické okupace byla 1. července 1941 Slezská Ostrava připojena k městu Moravská Ostrava. Nejvýraznější změny přinesl městu rok 1989, kdy se stalo statutárním městem s primátorem v čele. V důsledku restrukturalizace byla v roce 1994 ukončena důlní činnost na území města. Omezením různých průmyslových podniků na území Ostravy bylo sice docíleno zlepšení životního prostředí, avšak na úkor zvýšení nezaměstnanosti v tomto kraji, a došlo i k postupnému odchodu obyvatel. V roce 2000 se stala Ostrava sídelním městem nově vzniklého Ostravského, dnes Moravskoslezského kraje. Kulturní život zaznamenává vzestup, a to především díky projektu Ostrava 2015, jenž má za cíl doplnit chybějící kulturní infrastrukturu města.

K neodmyslitelnému koloritu Slezské Ostravy se řadí např. zoologická zahrada, která je svou rozlohou druhá největší v České republice, její umístění ve slezskoostravské Stromovce bylo vybráno roku 1955, stadion Bazaly, jenž slouží fotbalovému klubu Baník Ostrava od roku 1959 nebo budova slezskoostravské radnice, kostel sv. Josefa vystavěný v pozdně barokním stylu, jehož vznik se datuje mezi lety 1780–1783, a k němu přiléhající ústřední hřbitov s budovou krematoria. V neposlední řadě je třeba také zmínit Šlapetovu, původně Liskovu vilu z roku 1936, jejíž architektura vychází z organického funkcionalismu.

Radnice postavená v letech 1911–1913, r. 2013

Farní kostel sv. Josefa, r. 1907

Slezskoostravský hrad, r. 1909

Pohled od severozápadu na historické centrum Slezské Ostravy, r. 1916

Adresa: Úřad městského obvodu Slezská Ostrava, Těšínská 138/35, 710 00 Ostrava – Slezská Ostrava, tel.: 599 410 011, e-mail: posta@slezska.mmo.cz, www.slezskaostrava.cz • Starosta městského obvodu: Ing. Antonín Maštálíř • Počet členů zastupitelstva: 35 (ČSSD – 13 mandátů; ODS – 8; KSČM – 6; TOP 09 – 4; VV – 2; KDU-ČSL – 2) • Počet obyvatel k 1. 1. 2014: 21 147, z toho 10 367 mužů a 10 780 žen • Rozloha: 4 140 ha

